

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA TRESTNÍHO PRÁVA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

MÉDIA A TRESTNÍ ŘÍZENÍ

Konzultant

Doc. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

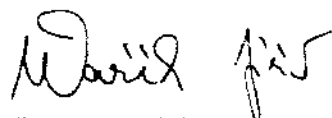
Zpracovatel

Mgr. Jiří Wažik

květen 2008

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny,
z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze dne 6. května 2008

OBSAH

1. Úvod	4
1.1. Svoboda projevu a její zakotvení v českém právním řádu.....	5
1.1.1. Zakotvení v mezinárodních smlouvách.....	6
1.1.2. Zakotvení v článku 17 Listiny.....	6
1.1.3. Obecné limity svobody projevu.....	9
1.2. Konflikt ústavně zaručených práv a svobod.....	10
1.3. Vstupování médií do trestního řízení.....	11
1.4. Demokratická společnost bez kontroly médií.....	12
2. Pojmy „médiá“ a „trestní řízení“	13
2.1. Média.....	13
2.1.1. Žurnalistika, novinář/žurnalista.....	13
2.1.2. Historie tiskové (mediální) legislativy v Československu a ČR.....	15
2.2. Trestní řízení.....	16
2.2.1. Předmět trestního řízení.....	16
2.2.2. Stadia trestního řízení.....	17
2.2.3. Začátek trestního řízení.....	18
2.2.4. Konec trestního řízení.....	18
2.3. Speciální práva žurnalistů.....	18
2.3.1. Svobodný přístup k informacím.....	19
2.3.2. Utajení zdroje informace.....	21
3. Presumpce nevinny	24
3.1. Zásada presumpce nevinny.....	24
3.1.1. Úprava v zákoně o trestním řízení soudním.....	24
3.1.2. Ústavní zakotvení zásady presumpce nevinny.....	26
3.1.3. Mezinárodněprávní zakotvení zásady presumpce nevinny.....	27
3.1.4. Presumpce nevinny a trestní řízení v common law.....	28
3.2. Presumpce nevinny pohledem médií.....	29
3.2.1. Příliš konkrétní podezřelý.....	29
3.2.2. Média sdělují obvinění místo vyšetřovatele.....	33
3.2.3. Protizákonný přístup médií k vyšetřovacím spisům.....	37
3.2.4. Všeospravedlňující veřejný zájem.....	40

3.2.5. Deficit práv osoby veřejně činné.....	41
3.2.6. Dodatečné sdělení.....	42
4. Zásada veřejnosti.....	44
4.1. Vyloučení veřejnosti.....	45
4.2. Pořizování obrazových a zvukových přenosů a záznamů.....	47
4.3. Zásada veřejnosti v řízení proti mladistvému.....	48
4.4. Zveřejňování informací v řízení proti mladistvému.....	49
4.4.1. Zveřejnění informací o průběhu líčení podle ZSM.....	49
4.4.2. Zveřejnění rozsudku podle ZSM.....	52
4.4.3. Ústavní soud ke zveřejňování informací podle ZSM.....	53
4.5. Poskytování informací o trestním řízení a zveřejňování informací o osobách majících na něm účast.....	55
5. Odposlech a záznam telekomunikačního provozu.....	58
5.1. Zákonné předpoklady.....	58
5.1.1. Podmínky nařízení odposlechu.....	59
5.1.2. Nepřípustnost odposlechu.....	61
5.1.3. Provádění odposlechu.....	62
5.1.4. Nařízení odposlechu bez příkazu soudce a možnosti použití odposlechů vyplývajících z jiných zákonů.....	63
5.1.5. Použití odposlechu v jiné trestní věci.....	64
5.1.6. Údaje o již uskutečněném telekomunikačním provozu.....	65
5.2. Neoprávněné zveřejnění odposlechů v médiích.....	67
5.2.1. Odposlechy korupčního jednání fotbalových rozhodčí.....	70
5.2.2. Odposlechy předsedy ODS Mirka Topolánka.....	71
5.2.3. Odposlechy bývalého šéfa Úřadu vlády Pavla Příbyla.....	71
5.3. Trestání úniků odposlechů.....	72
5.4. Nezákonný odposlech advokátů.....	74
5.5. Zahraniční právní úprava odposlechů.....	76
5.6. Návrh nové úpravy odposlechů v trestním řádu.....	78
6. Závěr.....	81
6.1. Média a presumpce nevinny.....	81
6.2. Média a zásada veřejnosti.....	82

6.3. Média a odposlech.....	83
Seznam literatury.....	85
Články.....	86
Právní předpisy.....	87
Judikatura.....	88
Ostatní prameny.....	89

1. ÚVOD

„Jakmile se majitelé médií přestanou na noviny a televize dívat jako na kulturní statek, ale jen jako na běžný výrobní produkt, jakým jsou i boty či dámské punčochy, ztratí nejprve majitelé a s jistým zpožděním i redakce odpovědnost za obsah, a toto je výsledek.“¹

Novináři neradi vyhledávají policejní mluvčí a obecně oficiální mluvčí orgánů činných v trestním řízení. Odpovědi, které tyto pověřené osoby poskytují médiím, se totiž zástupcům sdělovacích prostředků zdají příliš odborné, bezobsažné a pro pochopení veřejností složité. Stejně tak média nerada zpovídají samotné soudce, státní zástupce či policejní orgány, pokud je tito rovnou neodkází na zmíněné mluvčí, neřeknou mnoho konkrétního. Obvykle s často opakovanou formulkou, že „s odkazem na probíhající vyšetřování není možné poskytovat bližší informace“. Jinak řečeno, orgány činné v trestním řízení a jejich mluvčí se snaží v maximální míře dodržovat zákonem stanovený odstup od hodnocení trestního řízení, které nebylo doposud pravomocně ukončeno. Jenže média potřebují co nejkonkrétnější, nejsrozumitelnější a (pokud možno) co nejvíce šokující informaci. A tak se často uchylují k praktikám, které by se v zodpovědně fungující společnosti neměly vyskytovat. Vzniká zde tedy problém porušování zákonných pravidel přístupu k informacím a jejich šíření a k tomu přibývá další, možná ještě hlubší problém. Málokdo z veřejnosti si totiž při četném překračování pravidel uvědomuje, že k němu dochází. Praktiky překračující pravidla, nebo alespoň minimálně normy slušného chování, se totiž stávají obvyklými. Stávají se pokroucenou normou samy o sobě.

Poměr vztahu „médiá a trestní řízení“, jak je výtčen v názvu rigorózní práce, se zdá z tohoto pohledu poměrem konfliktu dvou zájmů. A to dvou ústavně zaručených zájmů, lépe řečeno zaručených práv a svobod. Na jedné straně je svoboda projevu, konkrétněji právo na informace, na druhé straně zájem na ochranu řádného a nestranného procesu. Z hlediska žurnalistů je prvotní otázkou přístup k informacím. Pokud se nejedná o proces s vyloučením veřejnosti, mělo by být základním zdrojem informací to, co u soudu slyší nebo vidí. Většina novinářů však takto získané informace pokládá za nedostatečné a snaží se je doplnit. Přitom většinou naráží na již zmíněný odpor justičních orgánů. Vzniká tak začarovaný kruh. Novináři píší z nedostatku informací a částečně i z nedostatku profesionality mnohdy nesmysly,

¹ Hvižd'ala, K.: Nezodpovědnost médií v čase mediokracie, www.aktualne.cz, 11. 9. 2006

přičemž soudci jim odmítají poskytovat informace, mimo jiné i z obavy, že je překročí a opět napíší nesmysly.²

Jaká je stabilita ústavou zaručeného práva na informace a svobody projevu; nakolik je rozpor mezi svobodou projevu a vyjadřování a právem nestranného procesu nepřekonatelný; jaké jsou nejčastější prohřešky médií proti základním pravidlům spravedlivého procesu; za jaké situace lze říci, že by soud ve svém rozhodnutí mohl být ovlivněn sdělovacími prostředky; jakých prohřešků se při informování o řízení dopouštějí orgány činné v trestním řízení – na tyto otázky se bude snažit najít odpověď tato rigorózní práce. Budou v ní rozebrány jednotlivé instituty trestního procesu, které souvisejí s poskytováním informací veřejnosti, popsána základní pravidla trestního řízení související s touto problematikou a mělo by zde být upozorněno na mnohá pochybení sdělovacích prostředků proti zásadám trestního řízení.

Východiskem nemá být neslučitelnost svobody projevu s řádným a nestranným procesem. Základní práva všech subjektů trestního řízení nemohou vylučovat právo na svobodu projevu. „Svoboda projevu zaručuje existenci sdělovacích prostředků tak, jako vlastnické právo zaručuje existenci vlastnictví, právo sdružovací existenci politických stran nebo právo na vzdělání existenci škol. Jinak řečeno, nelze je zakázat nebo odstranit již proto, že je předpokládá ústavně zaručené veřejné subjektivní právo.“³

1.1. Svoboda projevu a její zakotvení v českém právním řádu

Definice svobody projevu a ústavní základ této nedílné součásti fungující demokratické společnosti musí předcházet veškerému zkoumání jejího používání, porušování a překračování, proto je nezbytné se jí dotknout již v tomto úvodu. Zásadní význam svobody projevu jako práva nezbytného pro demokratickou společnost, lze ilustrovat faktem, že toto právo bývá v totalitních nedemokratických režimech snad nejčastěji porušováno státní mocí. Protože svoboda projevu může sloužit jako nástroj kritiky vládního režimu a představovat tak zpětnou vazbu či určitý korektiv státní moci, je považována i označována za nezbytný prvek svobodné demokracie, s ideou konkurence různých názorů a idejí. Lidská důstojnost je naplněna pouze při zachování svobodného přístupu jedince k informacím a jejich výběru.⁴ V ideálním světě, kde do sebe zapadají předpoklady zákonodárce a praktická realita, slouží svoboda projevu k ochraně a k upevňování základních práv.

² Lněnička, J.: Svoboda projevu a trestní řízení, Právní praxe, 4/1995, str. 218

³ Filip, J., Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva, MU Brno, Brno 2001, str. 129

⁴ Jäger, P., Molek, P.: Svoboda projevu – Demokracie, rovnost a svoboda slova, Auditorium, Praha 2007, str. 18

1.1.1. Zakotvení v mezinárodních smlouvách

Právo na svobodu projevu je v českém právním řádu pevně zakotveno. Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice.⁵ Stejně tak ovšem obsahuje (nejen) český právní řád podmínky, kdy v krajním případě může stát svobodu projevu omezit ve prospěch jiného, právem rovněž chráněného zájmu. Podle ustanovení čl. 10 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, je státu umožněno nastavit zákonem určené restrikce svobody projevu pokud jsou nezbytné v demokratické společnosti zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci.⁶

Právo na svobodu projevu je zakotveno v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech. (Mezinárodní pakt). V článku 19 je toto právo definováno s tím, že zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle vlastní volby. Pakt upřesňuje, že toto užívání těchto práv sebou nese zvláštní povinnosti a odpovědnost. Může proto podléhat určitým omezením, avšak tato omezení budou pouze taková, jaká stanoví zákon a jež jsou nutná k respektování práv nebo pověsti jiných anebo k ochraně národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku nebo veřejného zdraví nebo morálky.

1.1.2. Zakotvení v článku 17 Listiny

Základem současné ústavní ochrany svobody projevu v České republice je vedle zmíněných článků Úmluvy a Mezinárodního paktu článek 17 Listiny základních práv a svobod, který zakotvuje svobodu projevu jako subjektivní veřejné právo.

Ustanovení článku 17 Listiny zní:

- 1) Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.
- 2) Každý má právo vyjadřovat své slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu.
- 3) Cenzura je nepřipustná.

⁵ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (Úmluva) čl. 10 odst. 1

⁶ Tamtéž, čl. 10 odst. 2

- 4) Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.
- 5) Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon.

Článek 17 odst. 1 Listiny stanoví, že svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny. Svoboda projevu a právo na informace jsou systematicky zařazeny mezi právy politickými, tedy jako prostředek k účasti na politickém životě státu. Článek 17 Listiny není jediným ústavním předpisem, který vyjadřuje svobodu projevu a právo na informace. Tato práva jsou univerzální a zasahují i do dalších oblastí. Např. článek 16 ochraňuje svobodu projevat své náboženství nebo víru, v čl. 35 se zaručuje právo každého na včasné a úplné informace o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů. Stát musí zaručit svou činností pluralitu názorů ve sdělovacích prostředcích a možnost využití těchto práv každému, kdo se chce veřejného života účastnit, a to bez rozdílu uvedených v čl. 3 (pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení), ale s ohledem na limity, které jsou obsaženy zejména v odst. 4 tohoto článku.⁷ Svoboda projevu je jedním z nejvýznamnějších demokratických práv, stanovené limity jsou ochranou před ohrožením demokracie. Potřeba veřejné kontroly má největší význam u neúčinnějších současných sdělovacích prostředků – televize a rozhlasu.⁸ Byť v současné době tato tradiční média v účinnosti oslovení veřejnosti dotahuje internet. Právo na informace vyjádřené v tomto odstavci jako právo politické nelze podle Knappa chápat jako neomezené právo člověka na uspokojení osobní zvědavosti či zvědavosti.⁹ Je to právo na informaci v politickém smyslu (chápanou ovšem velice široce) to je takovou, kterou člověk žijící ve státě (jehož ovšem nemusí být občanem) potřebuje k tomu, aby v prakticky dosažitelné míře znal, co se děje na veřejnosti v jeho blízkém dalekém okolí. Právo na informaci není právem na úplnost takovéto informace, která je prakticky nedosažitelná. Není to ani subjektivní právo vůči němu, aby mu určitou informaci podal, ledaže by někomu zákon takovou povinnost ukládal. Právu na informaci odpovídá obecná povinnost aby nikdo nikomu v podání informace nezabránil.

⁷ Nikomu nesmí být způsobena újma na právech pro uplatňování jeho základních práv a svobod

⁸ Pavlíček, V. a kol.: Ústava a ústavní řád České republiky, komentář 2. díl Práva a svobody, Linde, Praha 1999, str. 178

⁹ Tamtéž, str. 180

Odstavec 2 uvádí příkladem způsoby, kterými lze vyjadřovat názory, tedy realizovat svobodu projevu. „Jiným způsobem“ může být např. vyjadřování pomocí gestikulace.¹⁰ Projevem se zde rozumí vyjádření názoru. Svoboda projevu zahrnuje podle tohoto ustanovení kromě práva vyjadřovat názory i právo na vyhledávání, přijímání a rozšiřování informací a idejí. Tento výčet zahrnuje právo informaci vyhledat, získat, skladovat, uschovat, šířit aj. Z práva informace vyhledat vyplývá povinnost ostatních toto vyhledání umožnit. Svoboda projevu zde má podle Filipa jednak aspekt pozitivní – nositel ji může využít a je přitom chráněn proti veřejnoprávnímu zásahu – a jednak aspekt negativní – jejího nositele nelze k projevu v jakékoli formě nutit.¹¹

Dle čl. 17 odst. 3 Listiny je cenzura nepřipustná, přičemž pojem cenzury není v Listině ani jiném zákoně nijak definován. Takovou definici obsahoval Tiskový zákon z roku 1966, který uváděl, že cenzurou se rozumějí zásahy státních orgánů proti svobodě slova a obrazu a jejich šíření hromadnými informačními prostředky.¹² Cenzura se vztahuje na veřejné projevy, zejména v hromadných sdělovacích prostředcích, ale též na knihy, veřejně mluvené projevy (např. policejní dozor na schůzích nebo veřejných shromážděních), cenzura nesmí postihovat výuku, církevní kázání, vystavování uměleckých děl apod.¹³

Velice přísné možnosti omezení svobody projevu upravuje odstavec 4. Předně lze takováto omezení provést pouze zákonem, nikoli předpisem nižší právní síly. Musí být splněna jedna ze čtyř taxativně vymezených podmínek ochrany a je-li takovéto opatření nezbytné, tedy, že cíle omezení nelze dosáhnout jinak. Listina sama omezuje právo na informace v čl. 10 odst. 3.¹⁴ Dále Listina sama ukládá v čl. 13 tajemství listovní a tajemství dopravovaných zpráv. Četné zákony pak ukládají mlčenlivost o různých v zákonech uvedených skutečnostech a tím vytvářejí zákonná či profesní tajemství (služební, bankovní, lékařská, mlčenlivost advokátů, notářů, soudců atd.).

Volnější interpretaci povinnosti poskytovat informace, která dopadá na státní orgány a orgány územní samosprávy dokládá, že tyto orgány jsou povinny informovat o své činnosti „přiměřeným“ způsobem. Za přiměřený způsob, jak mají být informace poskytovány, je možné označit takové formy, které jsou oficiálním zdrojem informací a bez nepřiměřených obtíží dostupné všem, kteří se s poskytovanou informací chtějí seznámit. Znamená to i právo

¹⁰ Bartoň, M., Svoboda projevu a její meze v právu České republiky, Linde, Praha 2002, str. 20

¹¹ Filip, J., Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva, MU Brno, Brno 2001, str. 129

¹² § 17 odst. 2, zákona č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a ostatních informačních prostředcích

¹³ Pavlíček, V. a kol.: Ústava a ústavní řád České republiky, komentář 2. díl Práva a svobody, Linde, Praha 1999, str. 182

¹⁴ Každý má právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě

veřejnosti očekávat, že tyto informace o činnosti orgánu veřejné moci ji budou poskytnuty, nikoli tedy, že veřejnost musí informace aktivně vyhledávat. Odst. 5 nepůsobí bezprostředně, podmínky a provedení této povinnosti stanoví zákon. Pokud jde o trestní řízení, je tímto zákonem trestní řád, který v ustanovení § 8a upravuje poskytování informací o trestním řízení. Na toto ustanovení bude pozornost zaměřena níže.

1.1.3. Obecné limity svobody projevu

Obecné omezení svobody projevu stanoví Listina jak již bylo uvedeno ve čtvrtém odstavci článku 17 Listiny a konkrétněji pak v článku 10, když každému nárokuje právo aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno, deklaruje, že každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života a právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě. Článek 10 je sice použitelný přímo, ale zároveň je proveden četnými ustanoveními zejména občanského a trestního práva. Úspornější členění na čtyři okruhy ochrany zvolil Bartoň, který limity svobody projevu vytyčuje pro ochranu pověsti a práv třetích osob, ochranu bezpečnosti státu a veřejné bezpečnosti, ochranu zdraví a mravnosti a pro zachování autority a nestrannosti soudní moci.¹⁵

Pozoruhodné členění limitů svobody, které stojí za delší zmínku, zvolili Jäger a Molek¹⁶ volně vycházející z britské monografie *The Law of Human Rights*. Za zájmy limitující svobodu projevu považují: a) řádné fungování soudní soustavy, zejména neovlivňování soudu a zákaz jeho znevažování, jako jednu z nutných podmínek umožňující rozhodování soudců pouze na základě zákona a vlastního svědomí, bez přihlížení k náladám veřejného mínění; b) ochranu před necudností a obscénností, která umožňuje jistou míru kontroly z hlediska veřejné morálky, týká se hlavně omezování šíření pornografie; c) zájem na nevyvolání nenávisti vůči rasovým, národnostním, náboženským a jiným menšinám, jako zachování smíru mezi jednotlivými sociálními skupinami, v české společnosti netoliko zdůrazňování zájmů církve, považované ve většině zemí za pilíř kulturní identity, spíše snahu o smír mezi sociálními skupinami; d) národní bezpečnost a ochranu utajovaných údajů, argumentace národní bezpečnosti jako takové, ochrana dobré pověsti země, nevyzrazení plánovaných postupů státní správy; e) ochranu obchodního tajemství, jako soukromoprávní obdobu utajovaných skutečností; f) obranu proti pomluvě, jako nejvýznamnější soukromoprávní omezení svobody.

¹⁵ Bartoň, M., *Svoboda projevu a její meze v právu České republiky*, Linde, Praha 2002

¹⁶ Jäger, P., Molek, P.: *op. cit.*, str. 33 an.

1.2. Konflikt ústavně zaručených práv a svobod

Ze zmiňovaných limitů svobody projevu nás bude v této práci nejvíce zajímat konflikt ústavně zaručené svobody projevu a ochrany autority a nestrannosti soudní moci. V případě trestních řízení vyvstává tento konflikt nejzřetelněji, i proto bude na jeho průběhu nejlépe dokládán.

Ve vztahu k informacím o trestním řízení je třeba brát v potaz dva aspekty. Jednak jde o problematiku získávání informací o trestním řízení, jednak o problematiku zveřejňování těchto informací, což úzce souvisí s respektováním zásady presumpce nevin.

Poskytování informací o trestním řízení upravuje § 8a trestního řádu: *Orgány činné v trestním řízení informují o své činnosti veřejnost poskytováním informací sdělovacím prostředkům. Přitom dbají toho, aby neohrožovaly objasnění skutečností důležitých pro posouzení věci, nezveřejňovaly o osobách, které mají účast v trestním řízení, údaje, které přímo nesouvisí s trestnou činností, a aby neporušily zásadu, že dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen.*¹⁷ Ze tří uvedených důvodů jsou dle druhého odstavce ustanovení § 8a orgány činné v trestním řízení oprávněny odepřít poskytnutí informací.

- a) V případě existence obavy, že by mohlo dojít k ohrožení objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení. Tomu tak bude vždy, když předčasné zveřejnění konkrétních skutečností a výsledků trestního řízení, zejména ve stadiu přípravného řízení, by mohlo ztížit nebo dokonce zmařit zjištění skutkového stavu věci a její objasnění.
- b) O osobách, které mají účast v trestním řízení, nesmějí být zveřejněny údaje, které přímo nesouvisí s trestnou činností. Zde je chráněna osobnost a osobní údaje všech osob, které se na trestním řízení zúčastňují (obviněného, svědka, znalce, tlumočníka, zúčastněných osob a dalších). Jde zejména o provedení čl. 10 Listiny, který mimo jiné stanoví, že každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého života a právo na ochranu před zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.¹⁸
- c) Informace je nutné odepřít také tehdy, když by mohlo dojít k porušení zásady presumpce nevin. Je totiž třeba zajistit zejména ve fázi ověřování podezření z trestného činu utajení určitých informací o podezřelém (později obviněném), aby byl

¹⁷ zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), v platném znění

¹⁸ Šámal, P., Baxa, J., Púry, F.: Trestní řád, komentář I., díl., 4. vydání, C. H. Beck, Praha 2002, s. 60

co nejvíce omezen difamující účinek trestního řízení na takového podezřelého, u něhož nebude podezření z trestného činu v dalším řízení potvrzeno.¹⁹

Pokud jde o zveřejňování informací o trestním řízení, je také otázkou, do jaké míry může být trestní řízení ještě před tím, než je ukončeno pravomocným rozhodnutím, předmětem novinářské kritiky, hodnocení či komentářů. Jde například o posouzení vhodnosti prezentace názorů na to, jak výsledek řízení dopadne či jak by měl dopadnout.²⁰

1.3. Vstupování médií do trestního řízení

Snaha médií vstupovat do soudních sporů a nacházet v nich informace, které dle jejich úsudku čtenáře zajímají, je v trestních řízeních nejvíce patrná. Civilní spory jednotlivců nepatří k častým náplním televizních zpráv, rozhlasových relací či novinových článků. Pouze týkají-li se spory známé osobnosti veřejného života, případně problému, který se výrazně dotýká větší části společnosti. U sporů trestněprávních je hodnota zprávy pro média daleko vyšší. Hovoří pro to jednak společensky vyšší nebezpečnost trestných činů pro společnost, jednak daleko přehlednější systém sankcí a trestů. Příjemce informace ocení jednoduchost a přehlednost resumé trestního procesu, vyjádřeného (nejlépe) počtem let odnětí svobody, ke kterým byl pachatel odsouzen, nebo rozpětím trestní sazby, jež mu hrozí.

Hodnota zprávy je pro média v takovém případě nejsilnější, pokud se sejdou oba faktory posilující zajímavost. Tedy trestný čin, který spáchá veřejně známá osobnost, nebo trestný čin, který je spáchán proti veřejně známé osobnosti. Projevuje se zde, že negativita je jednou z nejvýznamnějších hodnot zprávy. „Bad news are good news“ (špatné zprávy jsou dobré zprávy). Toto pravidlo potvrzují čtyři možnosti vysvětlení.

1. Negativní události lépe odpovídají frekvenčnímu kritériu než události pozitivní, které zpravidla potřebují ke svému vzniku mnohem více času.
2. Negativní události jsou jednoznačné, což znamená, že při označení dané zprávy za negativní existuje větší shoda.
3. Negativní události jsou konsonantní, což znamená, že u více lidí odpovídají jejich obrazu světa.
4. Negativní události se na rozdíl od pozitivních objevují nečekaně a náhle.²¹

¹⁹ Vantuch, P.: Informace o obviněném ve sdělovacích prostředcích a presumpce nevinny, Bulletin advokacie, 5/1996, str. 44

²⁰ Bartoň, M., Svoboda projevu a její meze v právu České republiky, Linde, Praha 2002, str. 202 an.

²¹ Kunczik, M.: Základy masové komunikace, Karolinum, Praha 1995, str. 123

Jaké jsou základní zásady trestního řízení, které média často porušují? Na co se nejvíce zaměřují autoři porovnávající tento konflikt? A čeho by si měla tedy všimnout i tato rigorózní práce? V první řadě jde o narušení stěžejní zásady každého právního řádu, tedy zásady presumpce nevin. Neméně podstatné je porušování jednotlivých součástí zásady veřejnosti, obzvláště v souvislosti s pravidly řízení proti mladistvým, které vyplývají ze zákona o soudnictví ve věcech mládeže.²² V poslední době je ovšem velmi častým problémem únik odposlechů a záznamů telekomunikačního provozu a jejich zveřejňování v médiích. Převážně těmito oblastmi platného práva a poměru médií k nim se zabývá tato práce. A vzhledem k tomu, že posledně jmenované téma je aktuálně pod největší pozorností, bude část o nezákonných odposleších tvořit nejrozsáhlejší část této práce.

1.4. Demokratická společnost bez kontroly médií

Na úvod by bylo vhodné ještě uvést, že se objevují i názory, že v demokratické pluralitní společnosti, kde je ústavně zakotvena a zajištěna nezávislost soudu, není třeba její kontroly veřejností prostřednictvím médií.

Tento extrémní pohled snad dostatečně odmítá názor profesora Schwartze z Americké univerzity ve Washingtonu D. C. „Všechny vlády tyranů bez výjimky zneužívají trestního procesu ke vnucování své vůle, přitom se snaží zachovat zdání zákonnosti. Dokonce však i demokratické vlády, ocitnou-li se v tísní, používají trestních procesů neoprávněně proti předpokládaným nepřátelům a někdy i proti těm, kdo pouze nesouhlasí s oficiální politikou. V USA bylo trestní řízení použito proti nepřátelům již velmi dávno – v roce 1798, jednak i relativně nedávno, za vietnamské války. Co se týká politických trestných činů, lze předpokládat, že dojde ke zneužívání zákonů a že často nebudou respektována ani ústavou zaručená práva obžalovaného. K nespravedlivému zacházení může dojít ale i za běžné trestné činy. Finanční, osobní, časová i jiná omezení, národnostní či třídní faktory, to všechno může způsobit, že obviněnému bude odepráno právo na spravedlivý proces.“²³

Proto je potřeba zajistit dostatečné záruky a způsoby obrany, které stát musí poskytnout jednotlivci v souvislosti s trestním řízením. Zákonem zakotvené zásady jsou jen nezbytným minimem, důsledná vykonatelnost těchto zásad a kontrola veřejnosti, a to převážně prostřednictvím médií, je tak dalším nutným předpokladem spravedlivého fungování trestního procesu.

²² zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, v platném znění

²³ Schwartz, H.: Lidská práva a trestní řízení, Právník, 1/1991, str. 1

2. POJMY „MÉDIA“ A „TRESTNÍ ŘÍZENÍ“

2.1. Média

Mediální odborník Jan Jiráček uvedl: „Nevím, jestli existuje něco jako ideální funkce médií. Média by mohla dělat mnoho věcí, aby se nám lépe žilo, zprostředkovávat nám informace, abychom lépe porozuměli světu, v němž žijeme. V tržním prostředí to však dělají jen ve velmi omezené míře. Je to jako s lokomotivou – v ideálním případě by mohla tahat stroječky na novou výsadbu, ale může též tahat kanóny nebo chemický odpad. A to dělá častěji.“²⁴

Užívání pojmu média nemá přesně vymezené hranice, rozumí se tím jak technický prostředek, komunikační kanál, tak sociální instituce, organizace masové komunikace. Českým ekvivalentem pojmu média, který úžeji vyjadřuje jejich komunikační funkci, jsou spíše „hromadné sdělovací prostředky“ či „prostředky masové komunikace“. Média (masová média, masmédia) mohou být definována jako prostředky masové komunikace, které multiplikují sdělení veřejného charakteru a rozšiřují je směrem k širokému, rozptýlenému, rozmanitému a individuálně neurčenému anonymnímu publiku. Pod pojem masová média se obecně zařazují noviny, časopisy, rozhlas a televize. Patří sem však rovněž kniha, film, video, veškeré druhy masově šířených obrazových a zvukových záznamů (CD-ROM, internet) a ostatní vysokonákladové tiskoviny (např. letáky).²⁵

2.1.1. Žurnalistika, novinář/žurnalista

Žurnalistika vznikla na počátku novověku, zhruba na konci 15. století v době rozvoje měst a sjednocování roztržštěných oblastí ve větší státní celky, v době, kdy se začaly uskutečňovat rozhodující zámořské objevy, se vzrůstající vzdělaností a dělbu práce, kdy rostl zájem o denní informace a kdy se stávala informace zbožím.²⁶ Pod pojmem žurnalistika je chápáno hlavní nebo vedlejší zaměstnání lidí, kteří se zabývají sbíráním, tříděním, ověřováním a rozšiřováním zpráv nebo komentováním aktuálních událostí. Původně se z této definice vylučovala zábava, ale později byla do záběru pojmu žurnalistika zařazena: Žurnalistika je činnost osob, které mají jako své hlavní zaměstnání sbírání, ověřování, výběr, zpracovávání a šíření zpráv, komentářů a zábavných sdělení masovými médii. Žurnalisté (pojem vychází z francouzského „le jour“ – den) pracují jako stálí zaměstnanci nebo externí

²⁴ Jiráček, J.: Nezbývá než se naučit komunikovat mimo masmédia; in: Frank, M.: Drogy a kultura v slovenských masových médiích, Diplomová práce na Filosofické fakultě Prešovské univerzity; via: Herczeg, J.: Meze svobody projevu, Orac, Praha 2004, str. 33.

²⁵ Osvaldová, B., Halada, J. a kol.: Encyklopedie praktické žurnalistiky, Libri, Praha 1999, str. 104

²⁶ Tamtéž, str. 218

spolupracovníci pro tisk, rozhlas, agentury i tiskové služby, ale i v tiskových odděleních firem, spolků a správních organizací."²⁷

Například v Německu má rozhodující význam kritérium hlavního povolání, a to nejen pro administrativní záležitosti jako je možnost členství v tiskových svazech či vystavení tiskového průkazu, ale též v záležitostech právních. Pouze novináři, který vykonává žurnalistiku jako své hlavní zaměstnání, může být např. uděleno právo na odmítnutí svědectví. Německý svaz žurnalistů definuje: „Žurnalistou je ten, kdo se ve svém hlavním povolání podílí v masových médiích na šíření informací, názorů a zábavy.“²⁸

Literatura uvádí rozmanitá očekávání a nároky, jež kladnou na profesionální roli žurnalisty a žurnalistiky veřejnost a samotní novináři. Nejčastěji jde o idealizovanou konstrukci dvou protikladných typů. Jedním je neutrálně objektivní žurnalistika, jež se pasivně distancuje od událostí, na které se zaměřuje. Opakem je pak aktivně zapojená, účastná, sociálně angažovaná žurnalistika. Například Morris Janowitz rozlišuje mezi dvojím pojetím novinářské profese – „gatekeeper“ (dveřník, tedy ten, kdo jen informace „pouští ze dveří“) a „advokát“, který informace zpracovává tak, aby dosáhl předem vytýčeného cíle. Janowitz se domnívá, že ideálním profesionálním krédem žurnalisty by měla být syntéza mezi angažovaností a neutralitou. Tato syntéza by ovšem neměla klást důraz na oba prvky stejně, měla by spíše zvýraznit roli „gatekeepera“ a role advokáta by měla být sekundární. Koncepce „gatekeeping“ vychází z předpokladu, že existuje neutrální, objektivní informace nebo zpráva. Žurnalista se pokládá za nezúčastněného agenta, prostředníka přenosu informace, jehož cílem je objektivita a který se řídí profesní etikou. Hlavní výhradou proti takovému pojetí žurnalistiky je to, že akceptuje bez námitek či zpochybnění existující pořádek a vyhýbá se předpokládané odpovědnosti. Na druhé straně „advokát“ vnímá sám sebe jako bojovníka za určité sociálně zanedbávané, deprimované skupiny, jež nejsou schopny zastupovat své vlastní zájmy. Považuje se obránce před zneužíváním moci. Advokát se nepokládá za někoho, kdo je oddán principu neutrality hodnot, ale identifikuje se s hodnotami zastávanými veřejností nebo částí veřejnosti a energicky usiluje o rozšíření určitých myšlenek nebo faktů, aniž by tvrdil, že má v konečném důsledku v dané sporné záležitosti pravdu.²⁹

Toto pojetí žurnalistiky ovšem v konečném důsledku skýtá nebezpečí, že bude předpokládaná pravda vydávaná za pravdu konečnou, a hrozí pád k neobjektivitě.

²⁷ Kunczik, M.: Základy masové komunikace, Karolinum, Praha 1995, str. 63

²⁸ Tamtéž, str. 65

²⁹ Tamtéž, str. 78 an.

2.1.2. Historie tiskové (mediální) legislativy v Československu a ČR

Přenesme se ale z obecných rovin žurnalistiky do roviny mediálněprávní. Postupem času nastala potřeba regulovat počiny nezávislých pisatelů alespoň minimálním právním rámcem - závaznými právními předpisy.

V roce 1918 byl do československého právního řádu kompletně převeden zákon o tisku, přijatý 17. prosince 1862, publikovaný pod č. 6/1863 říšského zákona monarchie. Díky němu se začíná na našem území rodit pojem „tiskové právo“. Právní úprava se v této oblasti přestává týkat jen samotných podmínek vydávání tiskoviny, práva vydávat, podmínek kolportáže apod., ale i ustanovení o postihu porušení povinnosti toho, kdo tiskovinu vydává.

Novelou z roku 1933 byl zaveden institut tiskové opravy včetně úpravy soudní ingerence do této oblasti a také možnosti trestních postihů. Svobodu slova za okupace fakticky zlikvidovalo vládní nařízení č. 175/1941 Sb. Po roce 1945 došlo k částečné nápravě oprášením přes osmdesát let starého říšského zákona a návratem k němu. Svoboda tisku a veřejného vyjadřování byla opět omezena zákonem o postavení šéfredaktora a o Svazech novinářů. Definitivní přítrž svobodě tištěného slova udělal zákon č. 184/1950 Sb. Pro vydávání tisku byla stanovena podmínka povolení a samotný zákon lze bez jakýchkoli pochybností označit za nástroj bolševizace veřejného života.³⁰ Jako příklad lze uvést text ustanovení § 1 tohoto zákona: „(1) Posláním tisku je napomáhat budovatelskému úsilí československého lidu a jeho boji za mír a spolupracovat na jeho výchově k socialismu. (2) Vydávání tisku, a. t. j. novin, časopisů a jiných periodických publikací nemůže být předmětem soukromého podnikání.“

Kvalitativní změnou je tiskový zákon č. 81/1966 Sb. o periodickém tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích. Ve srovnání s předchozí normou mu nelze upřít značný pokrok ve vnímání občana a jeho práv. Jde již o ucelené legislativní dílo, v němž se mimo jiné znovu objevuje právo na opravu. Pokud byl v hromadném informačním prostředí uveřejněn nepravdivý nebo pravdu zkreslující údaj, který se dotýkal cti občana nebo dobrého jména organizace, a stanovil podmínky pro podání tiskové žaloby, které se opět zachovaly až do dnešních dnů. Zákon se vrátil k některým formulacím prvorepublikového zákona.³¹

Zákon z roku 1966 platil s mnohými obměnami (hlavně po roce 1990) až do konce 20. století. Až po více než 30 letech jeho platnosti, s poukazem na celkovou zastaralost, výraznou změnu společenských okolností a v souvislosti se snahou o harmonizaci s právem Evropské

³⁰ Sokol, T.: Tisk a právo, Orac, Praha 2001, str. 13

³¹ Tamtéž, str. 14

unie bylo rozhodnuto o vypracování návrhu nového zákona, který byl schválen 22. února 2000, jako zákon č. 46/2000 Sb. o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku.

2.2. Trestní řízení

Pojem trestní řízení definuje § 12 odst. 10 trestního řádu: *Trestním řízením se rozumí řízení podle tohoto zákona, trestním stíháním pak úsek řízení od zahájení trestního stíhání až do právní moci rozsudku, případně jiného rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení ve věci samé a přípravným řízením úsek řízení podle tohoto zákona od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, a nebyly-li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, postoupení věci jinému orgánu nebo zastavení trestního stíhání, anebo do rozhodnutí či vzniku jiné skutečnosti, jež mají účinky zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby, zahrnující objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a vyšetřování.*³²

V nejširším pojetí smyslu slova se trestním řízením rozumí zákonem stanovený postup orgánů činných v trestním řízení a dalších subjektů podílejících se na tomto postupu, jehož cílem je zjištění trestného činu a jeho pachatele, vynesení spravedlivého rozsudku o vině, trestu a nápravném opatření, případně o nároku poškozeného na náhradu škody, jakož i výkon těchto rozhodnutí.³³ Užším pojetím trestního řízení je výše zmíněné bez konečné fáze trestního řízení v širším smyslu, tedy vykonávacího řízení. Pro účely této práce se budeme držet pojetí trestního řízení v širším smyslu, avšak hlavní pozornost bude věnována zásahům médií v období fáze před předběžného šetření, hlavního vykonávacím. Trestní řízení má ovšem nejen tyto funkce zajišťovací, jeho účelem je též obecně působit k zajišťování zákonnosti, k předcházení a zamezování trestné činnosti a k výchově občanů.³⁴

2.2.1. Předmět trestního řízení

Předmětem trestního řízení je zjištění určitého skutku, rozhodnutí o něm a výkon tohoto rozhodnutí. Úkolem trestního řízení je rozhodnout o určitém skutku. Tedy zjistit skutek, zjistit jeho pachatele, správně skutek posoudit z hlediska trestního práva hmotného a uložit trest nebo ochranné opatření. Tyto otázky se označují jako rozhodnutí ve věci samé (rozhodnutí meritorní). Rozhodnutí o těchto otázkách je předmětem trestního řízení v užším smyslu.

³² § 12 odst. 10, zák. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, v platném znění

³³ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. – Trestní právo procesní, 2. přepracované vydání, CH Beck, Praha 2003, str. 6

³⁴ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 4. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2003, str. 15

V širším smyslu je předmětem trestního řízení: vykonat uložené tresty a ochranná opatření; učinit rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, popř. o narovnání; rozhodnout o nároku poškozeného na náhradu škody způsobené trestným činem, pokud byl tento nárok včas uplatněn; objasnit okolnosti, které vedly ke spáchání trestné činnosti nebo ji umožnily, nezjištění těchto okolností však není překážkou pro vynesení meritorního rozhodnutí.³⁵ Obdobné definice se drží i Šámal: Základním účelem trestního řízení je v souladu se zákonem odhalit pachatele skutku, který naplňuje znaky trestného činu dle trestního práva hmotného, vyšetřit tento skutek a postavit pachatele před soud, jenž rozhodne o vině či nevině, v případě, že ho shledá vinným uloží trest či ochranné opatření.³⁶ Zároveň se ale ptá, jak společnost zajistí vyšetření a prokázání konkrétního případu, objasnění skutku a jeho spáchání konkrétnímu pachateli. Spravedlnost a svoboda nezávisí ani tolik na definici a vymezení pojmu zločin jako na povaze řádného, zákonného a spravedlivého procesu vytvořeného k tomu, aby postavil údajného pachatele před soud.³⁷

2.2.2. Stadia trestního řízení

Trestní řízení probíhá v pěti po sobě jdoucích časových úsecích, ve kterých orgány činné v trestním řízení, popřípadě další osoby a orgány na řízení zúčastněné, plní své úkoly s cílem dosáhnout účelu trestního řízení. Tyto časové úseky nazýváme stadia trestního řízení. Rozlišujeme následující stadia:

- a) přípravné řízení
- b) předběžné projednání obžaloby
- c) hlavní líčení
- d) opravné řízení (řádné a mimořádné)
- e) vykonávací řízení³⁸

Během trestního řízení o jednotlivém skutku nemusí vždy dojít na všechny stadia řízení. Například předběžné projednání obžaloby se nekoná v řízení před samosoudcem. Konat se nemusí ani opravné řízení, pokud strany bez výhrad souhlasí s rozsudkem. Dokonce ani ke hlavnímu líčení nemusí dojít, a sice v případech, kdy je například zastaveno trestní stíhání ještě před podáním obžaloby.

³⁵ Jelínek, J. a kol.: op. cit., str. 20 an.

³⁶ Šámal, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, CODEX, Praha 1999, str.28

³⁷ Tamtéž, str. 29

³⁸ Jelínek, J. a kol.: op. cit., str. 341

2.2.3. Začátek trestního řízení

Prvním stadiem trestního řízení je řízení přípravné. Jeho zákonné vyjádření je uvedeno v § 157 an. trestního řádu. Je zde upraven postup orgánů činných v trestním řízení před zahájením trestního stíhání. O zahájení úkonů trestního řízení k objasnění a prověření skutečnosti důvodně nasvědčujících k tomu, že byl spáchán trestný čin, sepíše policejní orgán neprodleně záznam, ve kterém uvede skutkové okolnosti, pro který řízení zahajuje, a způsob, jak se o nich dozvěděl. Opis záznamu je pak povinen do 48 hodin zaslat státnímu zástupci. V případě, že hrozí nebezpečí z prodlení, policejní orgán záznam sepíše až po provedení potřebných neodkladných a neopakovatelných úkonů. Tyto jsou definovány v § 160 odst. 4 trestního řádu.³⁹

Z uvedeného vyplývá, že momentem zahájení trestního řízení je okamžik sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení anebo v případě nebezpečí z prodlení provedení neodkladných nebo neopakovatelných úkonů.

2.2.4. Konec trestního řízení

Určit konec trestního řízení není zdaleka tak jednoduché jako stanovit jeho zákonné započetí. Pokud se obracíme na definici trestního řízení v širším smyslu, je poslední fází z pěti stadií řízení vykonávací. Jeho konec je velice nesnadné stanovit, neboť i po nařízení výkonu trestu může ještě docházet k dalším zásahům orgánů činných v trestním řízení, které mají charakter vykonávacího řízení. Například prominutí zbytku trestu, rozhodnutí o podmíněném propuštění, amnestie prezidenta republiky a podobně. Pro zjištění poznatků důležitých pro zaměření této rigorózní práce se však budeme zabývat hlavně prvními třemi stadii trestního řízení. Nejtransparentněji by měly být ukázány zásahy médií do trestního řízení hlavně ve fázi přípravného řízení a v průběhu hlavního líčení. Zkoumáno tedy bude hlavně stadium končící vynesemím rozsudku ve věci samé, ať už odsuzujícího, nebo zprošťujícího.

2.3. Speciální práva žurnalistů

Pokud jde o novináře jako subjekty svobody projevu, uvádí Filip, že odlišnosti jedince a jedince - novináře je to, že první obvykle realizuje odděleně jednotlivé složky čl. 17 Listiny, kdežto novinář je realizuje v souvislém řetězci, který počíná sběrem informací, jejich

³⁹ Neodkladným úkonem je takový úkon, který vzhledem k nebezpečí jeho zmaření, zničení nebo ztráty důkazu nesnese z hlediska účelu trestního řízení odkladu na dobu, než bude zahájeno trestní stíhání. Neopakovatelným úkonem je takový úkon, který nebude možno před soudem provést. V protokolu o provedení neodkladného nebo neopakovatelného úkonu je třeba vždy uvést, na základě jakých skutečností byl úkon za neodkladný nebo neopakovatelný považován

rozšiřováním (zpravodajství) a vyjadřováním stanovisek (publicistika) nebo jejich kombinací. Navíc se opírá o svobodu podnikání v oboru masmédií.⁴⁰

Pojem „novinář“ či „žurnalista“ náš právní řád však nijak nevymezuje ani nedefinuje, což například v souvislosti s níže popsanou problematikou práva na utajení zdroje může v praxi působit problémy.

2.3.1. Svobodný přístup k informacím

Kromě zakotvení práva svobodně vyhledávat ideje a informace, Listina zároveň ukládá i povinnost státním orgánům a orgánům územní samosprávy *přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti* (čl. 17 odst. 5).

Úmluva o ochraně lidských práv a svobod na rozdíl od Listiny o povinnosti státu poskytovat informace nehovoří. Úprava v Listině jde tedy z hlediska přístupu k informacím nad rámec vyžadovaným v Úmluvě. Stát je povinen dle Listiny nejen nebránit ve vyhledávání informací, či toto vyhledávání umožnit, ale zároveň aktivně konat a informace sám poskytovat a zveřejňovat. Čl. 17 Listiny, který tuto povinnost zakotvuje, je proveden zákonem o svobodném přístupu k informacím.⁴¹

Jak již bylo zmíněno, ke svobodě projevu patří také právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace. Toto právo dle Listiny náleží všem. Vzniká ovšem otázka, zda skupina lidí, která se vyhledáváním a rozšiřováním informací profesionálně zabývá – tedy žurnalisté – má mít nějaká další práva, která jim umožní plnohodnotně vykonávat jejich práci, a být tedy – z hlediska kontroly výkonu moci ve státě – strážci, tzv. hlídacími psy, demokracie.

Osobní působnost zákona o svobodném přístupu k informacím není nijak omezena, novináři mají tedy stejný přístup k informačním zdrojům, jako kdokoliv jiný. Zvláštní práva novinářů obsahoval zákon č. 81/1966 Sb. o periodickém tisku a o ostatních informačních prostředcích (tzv. tiskový zákon), který byl v účinnosti do 14. 3. 2000.⁴²

Ustanovení § 13 tiskového zákona z roku 1966 ukládalo povinnost státním orgánům, organizacím, kulturním a hospodářským institucím poskytovat *šéfredaktorům a ostatním redaktorům v rozsahu jejich pověření* informace nezbytné pro pravdivé, včasné a všestranné informování veřejnosti nebo jim umožnit přístup k takovým informacím. Tato povinnost se netýkala státního, hospodářského či služebního tajemství, dále skutečnosti, jejíž zveřejnění by

⁴⁰ Filip, J.: Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva, MU Brno, Brno 2001, str. 130

⁴¹ zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, v platném znění

⁴² k tomuto dni nabyl účinnosti zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon), přičemž předchozí tiskový zákon byl zrušen

prokazatelně mohlo poškodit zájmy státu nebo společnosti, a skutečností, jejichž zveřejnění by bylo v rozporu se zásadami ochrany práv občanů. Zákon tedy umožňoval přístup k informacím pouze žurnalistům, a to pouze v rozsahu jejich pověření, navíc pouze k informacím, které jsou nezbytné pro pravdivé ... informování veřejnosti. Takovéto „nadústavní“ omezení práva na informaci pro skupinu osob vymezených profesně je stejně absurdní, jako zjevně neústavní.⁴³

Je ovšem zřejmé, že ani existence jakkoli pozitivněprávně zakotvených práv či „nadpráv“ nemohla vést ke svobodě projevu v podmínkách nedemokratického režimu v tehdejší socialistickém Československu. Přijetím Listiny základních práv a svobod došlo k zakotvení práva na informaci jako ústavně garantovaného politického práva pro všechny osoby v již zmíněném čl. 17 odst. 5. Tímto přestala mít ustanovení o tiskového zákona o poskytování informací pouze novinářům faktický význam.⁴⁴

Po vzniku samostatné ČR byla Listina v nezměněné podobě prohlášena za součást ústavního pořádku ČR. Již zmíněný prováděcí zákon k čl. 17 odst. 5, který upravuje podmínky poskytování informací, byl ovšem přijat až v roce 1999 s účinností od 1. 1. 2000. Do té doby se každý mohl domáhat poskytnutí informace pouze (až na výjimky)⁴⁵ na základě čl. 17 odst. 5 Listiny, přičemž snaha o získání informací od státních orgánů se setkávala se značnou neochotou, i když žadatelé byli právě novináři. Sporný byl například výklad pojmu *přiměřený způsob* v ustanovení čl. 17 odst. 5, když se zde hovoří o povinnosti státních orgánů a orgánů územní samosprávy *přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti*.

Podle nového tiskového zákona novináři žádá zvláštní práva v tomto ohledu nemají a mohou – stejně jako ostatní subjekty – využít uvedeného zákona o svobodném přístupu k informacím. Je však zřejmé, že možnosti dané novým zákonem budou využívat právě novináři, neboť jedním ze základních poslání médií je zprostředkovávat informace veřejnosti a tím zajišťovat veřejnou kontrolu činnosti orgánů veřejné moci.

Z hlediska přístupu k informacím nemají osoby, které se shromažďováním a šířením informací profesionálně zabývají, žádná zvláštní privilegia. Výjimkou je § 8a trestního řádu, který se týká informací o trestním řízení. Spíše ovšem než o privilegium novinářů zde jde o

⁴³ Bartoň, M.: Svoboda projevu a její meze v právu České republiky, Linde, Praha 2002, str. 178

⁴⁴ Tamtéž, str. 179 an.

⁴⁵ Povinnost poskytovat informace obsahují i některé další zákony. Poskytování informací o stavu životního prostředí na základě čl. 35 odst. 2 Listiny upravuje samostatný zákon č. 123/1998 Sb. o právu na informace o životním prostředí. Dále též např. zákon č. 141/1961 Sb. (trestní řád). Dále např. dle §3 odst. 5 zákona č. 6/1993 sb., o České národní bance, je ČNB povinna nejméně jednou za tři měsíce informovat veřejnost o měnovém vývoji. Na žádnou z těchto zmíněných povinností se nevztahuje zákon o svobodném přístupu k informacím

povinnost určenou orgánům činným v trestním řízení poskytovat informace obecně vymezené skupině osob, tj. sdělovacím prostředkům.⁴⁶

2.3.2. Utajení zdroje informace

Zatímco nový tiskový zákon jedna „nadpráva“ žurnalistů opustil, jiná naopak nově zakotvil. Tímto novým a poměrně kontroverzním institutem je ochrana zdroje a obsahu informací, které nový tiskový zákon upravuje v ustanovení § 16. Stejná úprava tohoto ustanovení byla včleněna i do zákona o provozování rozhlasového a televizního vysílání, v němž se týká žurnalistů, kteří působí v elektronických médiích.⁴⁷ Původní verze vládního návrhu tiskového zákona⁴⁸ byla při projednávání ve výborech Poslanecké sněmovny doplněna mj. i v otázce ochrany zdroje a v této doplněné podobě byla ochrana zdroje schválena.

Oproti vládnímu návrhu došlo ve výsledném znění ke dvěma zásadním změnám dotýkajících se svobody projevu. Jednak byla ochrana rozšířena i na právnické osoby, jednak byla ochrana vztažena nejen na zdroj informace, ale i na samotný obsah informace.

Podle tiskového zákona tedy ochrana zdroje a obsahu informací spočívá v tom, že fyzická nebo právnická osoba, která se podílela na získávání nebo zpracovávání informací *pro uveřejnění nebo uveřejněných* v periodickém tisku, má právo odepřít soudu, jinému státnímu orgánu nebo orgánu veřejné správy poskytnutí informace o původu nebo obsahu této informace. Tato fyzická či právnická osoba má dále právo soudu, jinému státnímu orgánu nebo orgánu veřejné správy *odepřít předložení nebo vydání věci*, z nichž by mohl být zjištěn *původ či obsah těchto informací*.

Rozšíření ochrany na právnické osoby má význam především pokud jde o ediční povinnost (předat či vydat věc). Z povahy věci vyplývá, že novináři jsou pouze fyzické osoby. Vydavatelé mohou být jak fyzické tak právnické osoby. Zatímco ochrana konkrétního informačního zdroje či přímo konkrétní informace je zpravidla věcí konkrétního novináře, ediční povinnost by se mohla vztahovat i na vydavatele. V případě schválení vládní verze návrhu zákona by tedy povinnosti předložit či vydat věc, z níž by mohl být zjištěn původ či zdroj informace, podléhali všichni vydavatelé – právnické osoby. S ohledem na právní formu většiny vydavatelů v ČR by se tak ochrana zdroje a obsahu informací mohla stát zcela nefunkční.

⁴⁶ Bartoň, M.: op. cit. str. 180

⁴⁷ § 41 zák. č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, v platném znění

⁴⁸ Vládní návrh tiskového zákona upravoval v § 19 ochranu tak, že fyzická osoba, která se podílela na získávání nebo zpracovávání informací uveřejněných v periodickém tisku, má právo odepřít poskytnutí informace o původu těchto informací, jestliže by s její pomocí mohla být zjištěna totožnost osoby, která informace poskytla. Dále pak má tato fyzická osoba právo odepřít předložení nebo vydání věci, z nichž by mohla být zjištěna totožnost osoby, která informace poskytla

Jak již bylo zmíněno, byla oproti vládní verzi ochrana vztažena i na obsah informací. Tato ochrana je poskytována těm informacím, které teprve mají být zveřejněny (pro zveřejnění), a je samozřejmě poskytována pouze do doby jejich uveřejnění.⁴⁹

Právo na ochranu zdroje ovšem není absolutní. Zákonem nejsou dotčeny povinnosti nenadržovat pachateli trestného činu, překazit a oznámit trestné činy, které zakotvuje trestní zákon.⁵⁰ a ve vztahu k nim ani povinnosti stanovené v trestním řádu. Nemělo by dojít k jednání, kterým by novinář zatajováním zdroje pomáhal pachateli uniknout trestnímu stíhání. Za takové jednání se podle ustálené praxe považuje zejména zahlazování stop činu, pomoc při útěku atd., tedy spíše aktivní jednání. Dále není dotčena povinnost stanovená zákonem o správě daní a poplatků sdělit správci daně na jeho výzvu jméno a bydliště (název a sídlo) objednatele inzerátu pod značkou.⁵¹

Bližší je třeba se zastavit u trestného činu nadržování podle § 166 TZ, podle kterého je trestný ten, kdo pachateli trestného činu pomáhá s úmyslem umožnit mu, aby unikl trestnímu stíhání, trestu nebo ochrannému opatření nebo jejich výkonu. Základní otázkou tady je, zdali se každý novinář, který odmítne odtajnit informátora - pachatele trestného činu, sám dopouští trestného činu nadržování. Klíčové zde bude posouzení, zdali došlo k naplnění znaků skutkové podstaty charakterizujících subjektivní a objektivní stránku trestného činu nadržování. Jinak řečeno, bude nutné posoudit, zda pouhé odmítnutí novináře sdělit zdroj informace bude možno považovat jako „pomáhání“ a zda jednání novináře bylo učiněno „v úmyslu umožnit“ pachateli, aby „unikl trestnímu stíhání“. Posouzení těchto otázek, jakož i výrok o vině a trestu, je pouze věcí nezávislých soudů v souvislosti s konkrétním trestním řízením. Nejsledovanějším případem posledních let, ve kterém novináři nechtěli sdělit zdroj svých informací a byli stíháni za nadržování pachateli trestného činu, byla tzv. „Kauza olovo“. K odsouzení novinářů však nedošlo.⁵²

Při zvažování nezbytné míry ochrany novinářských zdrojů, a tedy při výkladu a aplikaci §166 TZ, je nutné si uvědomit především ústavní smysl institutu utajení zdroje, kterým je garance svobody projevu a umožnění fungování nezávislé žurnalistiky jako základního nástroje informování o jevech nežádoucích, či přímo nezákonných. Úprava ochrany zdroje a obsahu informací novináře ve vztahu k trestnímu řízení je poměrně komplikovaná, přestože je

⁴⁹ Bartoň, M.: op. cit., str. 180 an.

⁵⁰ § 166 – § 168, zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v platném znění

⁵¹ § 34 odst. 15, zák. č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, v platném znění

⁵² Redaktoři deníku MF Dnes Jiří Kubík a Sabina Slonková odmítli v kauze Olovo v roce 2000 prozradit policii zdroj informací, tedy jméno člověka, který jim poskytl text materiálu účelově hanobící tehdejší ministryni školství Petru Buzkovou. Stíhání obou novinářů zastavil nejprve abolicí prezident Václav Havel. Redaktoři milost nepřijali, neboť chtěli dostat případ k soudu. V březnu 2001 stíhání novinářů zastavilo i pražské městské zastupitelství

tento institut akceptován v demokratických právních řádech jako významná a nutná záruka svobody projevu a práva na informace, nejde o institut bezbřehý. Novinář se na něj proto nemůže odkázat bez dalšího a vždy. Obecně tak nemůže učinit tehdy, kdy zájem společnosti na zabránění spáchání trestného činu, či zabránění způsobení škodlivého následku, na řádném vyšetření trestné činnosti a na potrestání pachatele převládne nad svobodou projevu a právem na informace.⁵³

Dilema ochrany a utajení zdroje informace je odlišnými způsoby řešeno v různých zemích. V USA platí zákon umožňující novináři tajit zdroj informací ve třiceti amerických státech, v ostatních může žurnalista za utajování informátora skončit ve vězení. Jako například v roce 2005 novinářka deníku The New York Times, která dostala nepodmíněný čtyřměsíční trest za pohrdání soudem, když odmítla prozradit člověka, který jí odhalil identitu jisté agentky CIA. Právo neodhalovat své zdroje mají od roku 1993 zaručeno novináři ve Francii, již předtím se ale mohli odvolávat na Chartu profesionálních povinností francouzských novinářů z roku 1918. Naopak v Británii neexistuje zvláštní zákon, jenž by určoval, co novináři mohou, či nemohou. A i když soud může reportérovi nařídit, aby svůj zdroj prozradil, v praxi se tak děje zřídka.⁵⁴ Ani v Německu není na celostátní úrovni ochrana informačních zdrojů žurnalistů upravena speciálním zákonem, novináři mají právo na utajení zdroje stejně jako například lékaři či právníci.⁵⁵

⁵³ Kučera, P.; Ptáček, M.: Ochrana zdroje a obsahu informací novináře a trestní řízení, Trestní právo, 4/2008, str.5

⁵⁴ Svého informátora vehementně bránila v roce 2003 také televizní stanice BBC, která nepodlehla ani tlaku vlády. Jméno Davida Kellyho, na základě jehož informací vypukl skandál zkreslování informací kolem britské účasti v Iráku, se ale na veřejnost přesto dostalo (z ministerstva obrany) a tento zbrojní expert nakonec pod tlakem událostí spáchal sebevraždu

⁵⁵ Za tajení zdroje informací může novinář skončit i ve vězení: www.idnes.cz, 27.9.2005

3. PRESUMPCE NEVINY

Pokud se médiím často a prokazatelně vyčítají některá porušení zásad obvyklých pro trestní řízení, jsou to porušení zásady presumpce nevinny. Snaha o jednoduchost, jednoznačnost a stručnost mediálního sdělení o konkrétním případě trestního řízení vedou k nerespektování této základní zásady nejen českého, ale valné většiny moderních právního řádu. Podílí se na tom i neznalost v terminologii. Například označování osoby obviněného pojmem obžalovaný ještě v průběhu přípravného řízení před vznesením obžaloby či před nařízením hlavního líčení.⁵⁶ Stejně tak časté nadužívání pojmu „odsouzený“ ještě před tím, než nabyl odsuzující rozsudek právní moci.⁵⁷ Neznalosti pojmosloví by byly však pouze triviálními, byť zjevnými, nedostatky nepoučených novinářů, daleko závažnější je porušování samotné podstaty zásady presumpce nevinny. Často totiž ze sporu, který je teprve na samém počátku, vychází obviněný v referování médií jako viník, byť se spor ještě ani nepřiblížil k rozsudku.

V této kapitole bude proveden rozbor zásady presumpce nevinny, posouzeno, zda její úprava v trestním řádu a v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže je v souladu s požadavky Listiny základních práv a svobod, stejně tak jako v souladu s mezinárodními dokumenty v oblasti lidských práv, zejména s Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod. Dále zde bude uvedeno několik příkladů porušení této zásady ze strany médií a rozbor důvodů, které znemožňují médiím věnovat se dodržování této základní zásady trestního řízení důsledněji.

3.1. Zásada presumpce nevinny

3.1.1. Úprava v zákoně o trestním řízení soudním

Zásady trestního řízení tvoří základ, na kterém spočívá trestní právo procesní. Souhrnně jsou vyjádřeny již ve druhém a třetím paragrafu trestního řádu. Bez jejich znalostí nelze pochopit smysl a podstatu trestního řízení jako celku. Jsou důležitým interpretačním vodítkem při výkladu zákona a jeho jednotlivých institutů. Vytvářejí jistotu spravedlivého a stabilního trestního řízení i přes četné změny a novelizace v zákonech upravujících trestní proces.⁵⁸ Zásada presumpce nevinny je vyjádřena v ustanovení druhého odstavce druhého paragrafu trestního řádu: *Dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze*

⁵⁶ Po nařízení hlavního líčení se obviněný označuje jako obžalovaný - §12 odst. 8 trestního řádu

⁵⁷ Odsouzeným je ten, proti němuž byl vydán odsuzující rozsudek, který již nabyl právní moci. - §12 odst. 9 trestního řádu

⁵⁸ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 4. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2006, str. 104

na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen.⁵⁹ Zásada vyjadřuje právo obviněného, aby se s ním po celou dobu trestního řízení jednalo jako s jakoukoli jinou osobou, bez předsudku viny, který by mohl jakkoli snižovat jeho postavení vůči ostatním občanům z hlediska morálního, právního či sociálního. A to až do okamžiku, kdy bude jeho vina vyslovena pravomocným odsuzujícím rozsudkem. Ve skutečnosti jsou ovšem velice časté případy, kdy pouhá účast osoby při úkonech trestního řízení – a to mnohdy i mimo pozici obviněného – bývá vnímána jako dehonestující, a osobě, která se trestního řízení účastní, přináší nespravedlivé újmy. Presumpce nevinny má prvořadě vytvářet ochranu cti a dobré pověsti dané osoby. Sama skutečnost, že se účastní trestního řízení, byť coby obviněný, nemůže být této osobě na škodu a nesmí predikovat její vinu.

Konfliktní vztah mezi ústavním principem presumpce nevinny a jiným ústavním principem práva na informace, které mají jinak stejnou ústavní hodnotu, může nastat při nevhodné medializaci trestních kauz ve sdělovacích prostředcích. Účinná ochrana práva na presumpci nevinny před zásahy sdělovacích prostředků je jedním z velkých problémů moderní společnosti. Ústavní hodnota presumpce nevinny by měla být v souladu s ústavní hodnotou práva na informace. Nesporné je, že při poskytování informací o trestním řízení sdělovacími prostředky musí být zásada presumpce nevinny náležitě respektována.⁶⁰ Výslovnou povinnost respektovat zásadu presumpce nevinny při poskytování informací o trestním řízení stanoví trestní řád.⁶¹

Subjektivní přesvědčení policejního orgánu o vině obviněného, opřený o zjištěné a odůvodněné skutečnosti a závěry (dle § 160 odst. 1 trestního řádu), není s objektivní podstatou presumpce nevinny v rozporu. Naopak, vytváří „procesní prostor“, v němž musí orgán činný v trestním řízení své subjektivní přesvědčení o vině dokázat, má-li být obviněný odsouzen.⁶² Z podstaty presumpce nevinny vyplývají z hlediska dokazování skutkového stavu věci ve smyslu § 2 odst. 5 trestního řádu některé důsledky:

- *zásada in dubio pro reo*: (v pochybnostech ku prospěchu) tato zásada znamená, že existují-li ohledně skutkových okolností a otázek důvodné pochybnosti, které jsou dalším dokazováním neodstranitelné, je nutné rozhodnout ve prospěch obviněného. Důraz je třeba

⁵⁹ §2 odst. 2 trestního řádu

⁶⁰ Jelínek, J. a kol.: op. cit., str. 112

⁶¹ §8a odst. 1 trestního řádu: Orgány činné v trestním řízení informují o své činnosti veřejnost poskytováním informací sdělovacím prostředkům. Přitom dbají toho, aby neohrožovaly objasnění skutečností důležitých pro posouzení věci, nezveřejňovaly o osobách, které mají účast v trestním řízení, údaje, které přímo nesouvisejí s trestnou činností, a aby neporušily zásadu, že dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen

⁶² Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Trestní právo procesní, CH Beck, Praha 2003, str. 131

klást na neřešitelnost otázek skutkových, pochybnosti v otázkách právních musejí být vždy odstranitelné dle zásady *iura novit curia* (soud zná právo).

- *nedokázaná vina má tentýž význam jako prokázaná nevina*: dle této zásady nelze činit rozdíl mezi obviněným, který byl uznán prokazatelně nevinným, a obviněným, u něhož zůstávají pochybnosti o vině, ale tato vina nebyla dokázána bez důvodných pochybností. Tato zásada vyvěrá z přesvědčení o menším ze dvou zel. Zlo, znamenající únik skutečného pachatele před trestem v důsledku nedostatečně prokázaného obvinění, je zde menším zlem nežli zlo pramenící z trestního postihu někoho, kdo pachatelem nebyl a odsouzení se opíralo o důkazy vykazující pochybnosti.

- *povinnost orgánů činných v trestním řízení dokázat vinu*: tuto povinnost podporuje například zásada, že dokazovat svoji nevinnu je právem nikoli povinností obviněného, naopak tuto povinnost mají orgány činné v trestním řízení, státnímu zástupci ji výslovně stanoví § 2 odst. 5 trestního řádu.⁶³ Zakázáno je jakékoli donucování obviněného k výpovědi.⁶⁴ Mlčí-li, neznamena to, že souhlasí a přiznává svoji vinu.

- *povinnost orgánů činných v trestním řízení být vůči obviněnému nestranný a nezaujatý*: orgány činné v trestním řízení jsou povinny zachovávat nestranný a nezaujatý postoj k obviněnému i přesto, že jsou subjektivně přesvědčeny o jeho vině. V přípravném řízení orgány činné v trestním řízení objasňují způsobem uvedeným v tomto zákoně i bez návrhu stran stejně pečlivě okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch osoby, proti níž se řízení vede.

3.1.2. Ústavní zakotvení zásady presumpce nevinu

Některé základní zásady trestního řízení představují pravidla ústavněprávní úrovně, neboť jsou obsaženy v Ústavě nebo Listině základních práv a svobod. Ze základních zásad vypočtených v § 2 trestního řádu jsou v Ústavě nebo v Listině vysloveny: zásada zajištění práva na obhajobu, zásada veřejnosti, ústnosti, zásada stíhání jen ze zákonných důvodů a také zásada presumpce nevinu. Skutečnost, že některé z těchto zásad trestního řízení povyšuje Ústava popř. Listina do roviny ústavní, zdůrazňuje jejich zvláštní význam pro výkon spravedlnosti v právním státě. Ústava a Listina jdou ještě nad rámec zásad vyjádřených v trestním řádu a upravují další nezbytné zásady trestního řízení. Jsou jimi např. zásada rovnosti účastníků, zákaz dvojího odsouzení, princip *ne bis in idem* či zákaz retroaktivity.

⁶³ § 2 odst. 5, věta pátá: Státní zástupce je povinen dokazovat vinu obžalovaného

⁶⁴ § 92 odst. 1, věta druhá: Obviněný nesmí být žádným způsobem donucován k výpovědi nebo k doznání

Zásada presumpce neviný je vyjádřena v čl. 40 odst. 2 Listiny: *Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena.* Presumpce neviný má přímou návaznost na ústavní princip vyjádřený v čl. 90 Ústavy a v čl. 40 odst. 1 Listiny, podle nichž jen soud rozhoduje o vině, či nevině obviněného.⁶⁵

Srovnání s úpravou v trestním řádu

Je drobnou nekonvenčností českého právního řádu, že jedna ze základních zásad procesu je ve dvou na sebe navazujících předpisech formulována odlišně. Pozitivní definice presumpce neviný vyjádřena v čl. 40 odst. 2 Listiny je opačná definici negativní formulované v § 2 odst. 2 trestního řádu. Teoretikové hovoří o kontrastu presumpce neviný na straně jedné a zákazu presumpce viny ve druhém případě. Fakticky však oběma způsoby vyjádřena zásada znamená naprosto to samé.

3.1.3. Mezinárodněprávní zakotvení zásady presumpce neviný

Úprava v zásadních mezinárodněprávních předpisech, ke kterým Česká republika přistoupila, ladí s pozitivním vymezením v Listině základních práv a svobod, tedy ve vyjádření presumpce neviný, nikoli zákazu presumpce viny. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod zakotvuje zásadu presumpce neviný v článku 6 odst. 2.: *Každý, kdo je obviněn z trestného činu, se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem.* Na rozdíl od vnitrostátní úpravy zde není vyslovena nutnost pravomocného rozsudku, ale hranice presumpce neviný je postavena pod obecnější vyjádření – prokázání zákonným způsobem. V českém právu je tento zákonný způsob explicitně vyjádřen pojmem pravomocného odsuzujícího rozsudku. Takřka totožně jako v Úmluvě je vyjádřena zásada presumpce neviný v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech: *Každý, kdo je obviněn z trestného činu, považuje se za nevinného, dokud není zákonným postupem prokázána jeho vina.* Pouze výraz zákonný způsob je zaměněn za pojem více konvenující s naukou o trestním procesu, tedy pojmem zákonný postup.

Srovnání s úpravou v trestním řádu

Pozitivní formulace presumpce neviný, vyjádřená slovy *je považován za nevinného, se* v literatuře odlišuje od negativní, jíž odpovídá zákaz presumpce viny, vyjádřený slovy: *nelze na toho...hledět jako by byl vinen.* Proti presumpci neviný tak stojí zákaz presumpce viny.

⁶⁵ doslovně, shodně v obou konstitucích: Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy

Uvedený rozdíl nelze přeceňovat, i když, jak uvádí Kratochvíl, jisté difference tu jsou.⁶⁶ Co do šíře záběru je zásada formulována obecněji v Úmluvě. Samotnému názvu a podstatě této základní zásady lépe koresponduje legální definice pozitivní v Listině: *je považován za nevinného*. Zmínění zákonného způsobu (v Úmluvě) respektive zákonného postupu (v Paktu) je v definicích rozuměno jako obecnější pojetí celého trestního procesu. Nestačí odsuzující rozsudek, který mění nevinného ve vinného. Je záhodno, aby celý postup (způsob) vedoucí k tomuto odsuzujícímu rozsudku byl v souladu se zákonem. Až poté může být prolomena hranice nevinu u obviněného a stává se z něj prokazatelně odsouzený – tedy vinik.

3.1.4. Presumpce nevinu a trestní řízení v common law

Lze říci, že „kolébkou“ zásady presumpce nevinu je obžalovací proces právního systému common law a také obecný princip předpokladu řádnosti občanů (*presumptio boni viri*), z něhož musí vycházet každý demokratický systém. Podle tohoto principu je nutné hledět na každého jako na řádného občana, než bude prokázán opak.⁶⁷

V systému common law je podle klauzule řádného zákonného procesu základním požadavkem spravedlivého řízení, vyplývajícím z presumpce nevinu (*presumption of innocence*), aby žaloba předložila důkazy viny obviněného a prokázala jeho vinu, pokud jde o každý znak zažalovaného trestného činu bez rozumných pochybností, či mimo rozumnou pochybnost (*beyond reasonable doubt*). Za rozumnou pochybnost je pak považována taková pochybnost, která by způsobila, že porotce po pečlivém, objektivním a nestranném zhodnocení všech důkazů by byl tak nerozhodný, že by nedokázal říci, že získal ustáleného přesvědčení o vině obviněného. Je to tedy taková pochybnost, která by u rozumné osoby zapříčinila, aby zaváhala nebo ustala při vyřizování důležitější životní záležitosti. Není to však imaginární pochybnost založena na rozmaru nebo určité náladě či dohadu.⁶⁸

Přístup k řešení problému hledání pravdy je zde zcela opačný, neboť vychází z obžalovacího sporného řízení, které je založeno na souboji stran v průběhu soudního líčení, ve kterém rozhoduje nezávislý a nestranný soudní orgán. Na soudci tak neleží důkazní břemeno, to je plně vyhrazeno obžalobě, podle zásady, že ten, kdo žaluje, musí také prokazovat vinu obviněného, který má pak možnost, ale ne povinnost předvést důkazy pro svoji obhajobu. O vině obžalovaného pak v závažnějších případech rozhoduje porota jako nestranný a nezávislý orgán složený z laiků z lidu, který zjišťuje objektivní pravdu. Soudce vede přelíčení po procesní stránce, a pokud je obviněný shledán vinným, rozhoduje o trestu.

⁶⁶ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Trestní právo procesní, CH Beck, Praha 2003, str. 130

⁶⁷ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: op. cit., str. 131

⁶⁸ Šámal, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, CODEX, Praha 1999, str. 40

Inkviziční tradice kontinentálního řízení na rozdíl od common law soustřeďuje veškeré rozhodující úkoly v rukou soudce, ten řídí jednání, provádí důkazy, rozhoduje o důkazních návrzích účastníků o vině, či nevině obviněného a v případě odsouzení též o uložení a výši trestu. Podle Šámala anglosaské trestní řízení působí mnohem vyváženěji a logičtěji.⁶⁹

3.2. Presumpce nevinny pohledem médií

Veřejnost vnímá právní realitu často značně zkresleně. Informace o tom, že proti někomu bylo zahájeno trestní stíhání, která je publikována ve sdělovacích prostředcích, v mnoha případech vede k unáhlenému závěru o vině dotyčného, nebo alespoň o tom, že jistě je podezřelý důvodně, protože jinak by stíhání zahajováno nebylo. To vede k určité ztrátě prestiže, tedy osobní vážnosti, důstojnosti či osobní pověsti osoby, která je takto dotčena. K tomu často přispívá i to, že o možné vině, či nevině, tedy o tom, jak někdy v budoucnu dopadne případný soud s takovou osobou, se ve sdělovacích prostředcích otevřeně spekuluje, mnohdy způsobem, který je na samé hranici respektování lidské důstojnosti, a často i velmi neodborně. Pokud pak v budoucnu dojde k zastavení trestního stíhání, ke zproštění dotčené osoby, tato skutečnost již je ve většině případů pro veřejnost nezajímavá natolik, že se o ní vůbec nezmíní, anebo jen velmi okrajově způsobem, který již neupoutá takovou pozornost, jakou upoutala původní informace o zahájení trestního či správního řízení.⁷⁰

3.2.1. Příliš konkrétní podezřelý

Sdělovací prostředky často informují o věci v plném rozsahu a to tak, že uvedou jméno i příjmení obviněného, jeho bydliště, často je z fotografií nebo záběrů televize rozpoznatelná tvář obviněného. Čtenář novin, posluchač rozhlasu či televizní divák jsou v těchto případech zcela detailně informováni.⁷¹ Medializované příběhy se záhy dostávají do širokého povědomí veřejnosti a obecnost na ně zjednodušeně nahlíží s jednoznačnými soudy. Příběh odstartovaný unáhleným odsuzujícím článkem začíná žít vlastním životem a v debatách mezi lidmi už se přestává rozlišovat mezi vinou a nevinou.

Kauza sociálního poradce Hradní stráže Miloše Topolovského

Flagrantním případem hrubého porušení zásady presumpce nevinny ze strany médií byl případ obvinění sociálního poradce Hradní stráže Miloše Topolovského ze sexuálního

⁶⁹ Šámal, P.: op. cit., str. 41

⁷⁰ Sokol, T.: Tisk a právo, Orac, Praha 2001, str. 84

⁷¹ Vantuch, P.: Informace o obviněném ve sdělovacích prostředcích a presumpce nevinny, Bulletin advokacie, 5/1996, str. 45

zneužívání vojáků. V roce 2002 byl Topolovský obviněn několika vojáky Hradní stráže, že je ve své kanceláři opil a pohlavně zneužil. Soud začal v únoru 2003, rok po vznesení obvinění. Proces vyzněl jednoznačně, po čtyřech dnech byl vynesena rozsudek, Topolovský dostal roční trest odnětí svobody s podmíněným odkladem na čtyři roky. S tím se ale nesmířil a v červnu téhož roku se odvolal. Následoval další soud, který rozsudek potvrdil, a další odvolání. V červnu 2004 Městský soud v Praze definitivně potvrdil původní rozhodnutí o ročním vězení se čtyřletou podmínkou. Topolovský poté usiloval o obnovu procesu. Jedním z důvodů mělo být i ovlivňování soudu médií. Pro doložení tohoto důvodu využil obviněný i vyjádření Etické komise Syndikátů novinářů ČR, které tvrdilo, že média měla bezesporu vliv na průběh kauzy. Obvodní soud pro Prahu 1 obnovu procesu povolil, hlavní iniciátor kauzy, voják Vladimír Smutný před soudem vypověděl, že mezi ním a Topolovským nikdy nedošlo k sexuálnímu kontaktu a že si obvinění spolu s ostatními vojáky vymyslel. Soud Topolovského zprostil obžaloby v plném rozsahu. Tolik průběh řízení, na jehož konci bylo úplné zproštění obžaloby a prokázání nevin.

Média ale atraktivní téma pojala od počátku jako nekompromisní hon na zvrhlého sociálního poradce, který podle zneužil důvěry mladých vojáků. Ještě před podáním obžaloby cituje například Mladá fronta z vyšetřovacího spisu a čtenáři se ve článku s jednoznačně odsuzujícím titulkem „Psycholog Hradní stráže zneužil šest vojáků“ dozvídají i neuvěřitelně podrobné, ale neověřené detaily: „...psycholog Hradní stráže Miloš Topolovský tak celkem znásilnil tři vojáky, u dalších tří se o to pokoušel, jednoho z nich pak napadl v hádce o stokorunovou bankovku... Z výpovědí vojáků vyplývá, že vojáci se probrali až tehdy, když s nimi psycholog provozoval orální sex. "Probudilo mě škrábání vousů pana psychologa mezi nohama, uvedl jeden z vojáků.“⁷² Zrůda zneužila deset vojáků; Sex, vodka a násilí na Hradě; Kapitánské choutky, a podobné titulky se objevovaly na titulních stranách nejenom bulvárních médií. Vyjádření Topolovského se v žádných novinách po celou dobu procesu neobjevilo. Topolovský nejprve strávil dva měsíce ve vazbě, po propuštění se pokusil o sebevraždu a po tomto pokusu byl hospitalizován v psychiatrické léčebně v Bohnicích. Novináři se údajně ani nepokusili ho během této doby požádat o vyjádření k celé kauze.

Média v tomto případě porušila hned několik etických zásad. Nejen, že překročila zásadu presumpce nevin, také citovala detaily z vyšetřovacích spisů - jak se později ukázalo, vymyšlené - ale kampaní proti Topolovskému vytvořila atmosféru, ve které soud mohl být ovlivněn ve svém rozhodování o vině obviněného. O osobě obviněného se recipienti médií

⁷² Psycholog Hradní stráže zneužil šest vojáků; MF Dnes, 24. 2. 2002, str. 3

dozvěděli nejen obvyklé údaje o jméně, věku a zaměstnání, ale také skutečnost, že je gay, místo jeho narození, jeho předchozí povolání a také podrobnosti o jeho psychickém stavu. konkrétně, že se léčí v psychiatrické léčebně z alkoholismu a pokusil se o sebevraždu. Tato porušení nakonec přinutila soud k povolení obnovy procesu. K této věci, jak již bylo zmíněno, poskytla vyjádření i Etická komise Syndikátů novinářů ČR: „*V případě Topolovský novináři nedostatečně rozlišovali, co je obvinění, co pouhá svědecká výpověď, a co jsou prokázaná fakta. Vzhledem k tomu porušili paragraf 3d (Etického kodexu novináře – pozn. aut.), který říká: respektovat soukromí osob, dodržovat přísně zásadu presumpce neviny a 3f: kromě nesporných důvodů veřejného zájmu nesmí novinář svou činností dostat dotčené osoby do neshody nebo osobní tísně. Ve veřejném zájmu jistě je vědět, jaká je situace v Hradní stráži, ale veřejným zájmem se nedá obhájit barvitě líčení případu a zveřejnění plného jména podezřelého dřív, než proběhl soud.*“⁷³

Při obnoveném procesu byl Miloš Topolovský v plném rozsahu zproštěn obžaloby. O tomto konci celého případu již média prakticky neinformovala. Oproti senzačním článkům s palcovými titulky na předních stranách těsně po obvinění se články o zproštění obžaloby utápěly v nezájmu méně atraktivních novinových stran, a obvykle jen v agenturním rozsahu. Omluvy se zlomený Topolovský nedočkal. O vyjádření ke lžím, které o něm byly napsány, žádal některé z vydavatelů. Vinu však na medializovaném případě necítil žádný z nich. Například vydavatel časopisu Týden Topolovskému prostřednictvím svého právníka sdělil, že článek se „*zabýval věcí veřejného zájmu a rovněž osobou veřejného zájmu a dle vydavatele byla dodržena presumpce neviny a v žádném případě nedošlo k pomluvě, poškozování cizích práv a nebyla ani porušena ochrana osobnosti, aby bylo možné hovořit o zneužití svobody projevu*“.⁷⁴

Kauza „heparinový vrah“ Petr Zelenka

Na konci roku 2006 vzbudil obrovské emoce veřejnosti případ vražd pacientů v havlíčkobrodské nemocnici. Zdravotník Petr Zelenka, který pracoval v nemocnici na anesteziologicko-resuscitačním oddělení, se přiznal, že v průběhu uplynulého roku úmyslně usmrtil sedm pacientů a u deseti dalších se o to pokusil. Vraždy byly provedeny aplikací léku heparin, který se používá k ředění při větší srážlivosti krve, jeho zvýšená dávka však může vést k vykrvácení. Policisté sdělili Zelenkovi obvinění z vraždy, byl vzat do vazby a k činům se přiznal.

⁷³ Stanovisko Etické komise SNČR ze dne 29. 9. 2004

⁷⁴ Potůček, J.: Doživotní úchyl, Reflex 47/2004, str. 35

Média o této tragédii začala informovat 4. prosince 2006. Nutno říci, že vzhledem k přiznání podezřelého a společensky maximální závažnosti případu, měla při ohledu na dodržování presumpce nevinu jednodušší roli. V zásadě uspěl deník Mladá fronta Dnes, který v prvních informacích o případu volil střízlivý korektní tón. Bez spekulací, s odkazem na výpovědi podezřelého a stanoviska vyšetřovatele. „*Pachatele policie zatkla v pátek a obvinila ho z vraždy. K činům se přiznal, oznámil včera šéf východočeské policie Petr Příbyl.... Tricetiletý zdravotník Petr Zelenka z Jihlavy má podle policie na svědomí sedm mrtvých a deset pokusů o vraždu.*“⁷⁵ Naprosto korektně se na začátku vyšetřování postavil k případu internetový informační server aktuálně.cz. Podezřelý z vraždy se v článku neoznačuje jako „vrah“ a autoři se ani jednou neuchylují k nepodložené spekulaci: „*Kriminalisté zahájili trestní stíhání bývalého zaměstnance nemocnice v Havlíčkově Brodě. Měl zabít nejméně sedm pacientů. Policie navíc prověřuje podezření z pokusů o vraždu u nejméně deseti dalších pacientů. Muže obvinila ze sedmnácti trestných činů - sedmi vražd a deseti pokusů o vraždu. K sedmi vraždám se Zelenka podle policie přiznal.*“⁷⁶ Uvedení celého jména podezřelého pachatele je v tomto případě ospravedlnitelné. Trestní stíhání už bylo zahájeno.

Pro úplné srovnání referování o tomto případě je třeba ještě zmínit pohled bulvárních médií, u kterých se obecně dá očekávat větší míra emocí a snaha o co nejkřiklavější pozornost. Ta je zjevná už z nadpisů na titulních stranách. Deník Blesk zahajuje článek výkřikem „Pán smrti! 7 lidí zabil! 10 přežilo“ a v článku se čtenáři mohou dozvědět: „*Tricetiletý muž, jehož jedinou touhou bylo zabít. Petra Zelenku policejní komando zatkl v pátek kvůli vraždám pacientů v havlíčkobrodské nemocnici. Zatímco ostatní lékaři se snažili pacienty na anesteziologicko-resuscitačním oddělení léčit, on je jako lidská zrůda v plášti ošetřovatele zabíjel. Bezbranné, často v umělém spánku. Muže, ženy, bez rozdílu věku. Většina z nich se v nemocnici léčila po dopravních nehodách, všichni by přežili, kdyby o ně nepečovala ta bestie - Petr Zelenka.*“⁷⁷ Není cílem této práce posuzovat vhodnost použití slov jako „bestie“ či „lidská zrůda“, z pohledu prohrěšků proti zásadám trestního řízení však nedošlo v tomto článku k pochybení. Obdobně emotivně se k případu stavěly i další bulvární deníky, ale vzhledem k stavu řízení se jim dá maximálně vyčítat explicitní využití substantiva „vrah“ u člověka, který byl zatím z vraždy pouze obviněn. Nehledě na ostřejší varianty tohoto

⁷⁵ Vrah z nemocnice: 7 obětí; MF Dnes, 4. 12. 2006, str. 1

⁷⁶ Zdravotník: podezření z vraždy 8 lidí; www.aktualne.cz, 4. 12. 2006

⁷⁷ Pán smrti! 7 lidí zabil! 10 přežilo; Blesk, 4. 12. 2006, str. 1

označení, jako například „vraždící bestie“.⁷⁸ V tomto případě lze ale stěží očekávat, že se bulvární média postaví k tak „atraktivnímu“ příběhu slovně naprosto korektně.⁷⁹

Porovnáním případů obviněného Petra Zelenky a obvinění zproštěného Miloše Topolovského je vidět, že média dokáží referovat o kauze, která se zdá být jednoznačnou, korektně, ale zároveň o kauze, která je obdobně mediálně atraktivní, ale chybí dostatek podrobností, mohou referovat naprosto amatérským způsobem, který v důsledku vede k negativní mediální kampani, jež může ovlivnit i rozhodování soudu. V případě Zelenky měla média od počátku dostatek informací od orgánů činných v trestním řízení. Jejich výstupy se tak nemusely omezovat ani na částečné spekulace a bulvární média se mohla jen předhánět v křiklavějších dehonestacích pravděpodobného vraha. Ostatně mediální zkratka „heparinový vrah“ se posléze vžila i do seriózních novin a v daném případě, byť k odsouzení doposud nedošlo, se dá tato formulace médiím odpustit. Naopak v kauze Topolovský se informace od začátku opíraly pouze o výpovědi vojáků, kteří sociálního poradce obviňovali z pohlavního zneužívání. Jednostrannost informací pak vedla k naprostému překroucení celé kauzy a k jednoznačnému mediálnímu odsudku. Zde média naprosto zklamala.

3.2.2. Média sdělují obvinění místo vyšetřovatele

Nejednou obviněný a jeho obhájce bezprostředně po zahájení trestního stíhání zjistí, že veřejnost prostřednictvím sdělovacích prostředků získala všechny nejpodstatnější informace obsažené ve vyšetřovacím spise. Dokonce se občas vyskytují i případy, že o svém obvinění z trestné činnosti se občan dozví ze sdělovacích prostředků dříve, než mu vyšetřovatel sdělí obvinění. Obzvláště v době dominance internetových zpravodajských serverů, jejichž hlavním přínosem a zároveň nedostatkem je rychlost přinesené informace, nejde o situace zcela neobvyklou. Fakticky se tak podezřelý dozvídá o svém obvinění ve chvíli, kdy ještě toto obvinění formálně právně neexistuje. Kauzy tohoto typu bývají často považovány za kauzy politické, týkající se vysoce postavených úředníků státní správy, jak budou dokládat i následující dva případy. Posuzování o možné manipulativnosti a účelovosti takového jednání médií však nepřísluší této práci. Snad jen v domněnce lze vyslovit, že hlubší stimul k těmto kauzám neexistoval, že se média pouze zachytila okamžité možnosti informovat.

⁷⁸ Utopil je v krvi!; deník Šíp, 4. 12. 2006, str. 1: „Podle policie jde o jeden z nejzávažnějších případů české kriminalistiky. Vraždící bestie se svých hrozných činů dopouštěla od letošního května do září na anesteziologicko-resuscitačním oddělení (ARO). Policisté muže v pátek zadrželi a obvinili z trestného činu vraždy. Novinářům to večera v Hradci Králové řekl ředitel východočeské policie Petr Příbyl. Obviněný, kterému hrozí až doživotní trest vězení, se k činům podle policie doznal.“

⁷⁹ V únoru 2008 byl Zelenka uznán vinným ze sedmi vražd a deseti pokusů o vraždu a dostal za ně doživotí. K výjimečnému trestu ho odsoudil senát Krajského soudu v Hradci Králové

Kauza ministra informatiky Vladimíra Mlynáře

O svém obvinění se z médií dozvěděl například v březnu 2005 tehdejší ministr informatiky vlády ČR Vladimír Mlynář. Státní zástupce dal policejním orgánům pokyn k zahájení trestního stíhání za porušování povinností při správě cizího majetku a za zneužívání informací v obchodním styku. Ještě dříve než vyšetřovatelé stačili sdělit ministru Mlynářovi obvinění, dozvěděl se o něm z prvních stránek celostátních deníku. V tomto případě zjevně pochybil pražský státní zástupce Jan Karabec, který tuto informaci v rozporu se zákonem o státním zastupitelství sdělil médiím. O tom, že někteří novináři zjevně neměli ani tušení, že rozšiřovat informace o obvinění ministra dříve, než se o nich sám dozví, je pravděpodobně protizákonné a minimálně neetické, svědčí i titulěk, kterým článek opatřili: „Policisté obviní ministra Mlynáře.“⁸⁰ Na postup státního zástupce si otevřeně stěžovala i tehdejší nejvyšší státní zástupkyně Marie Benešová. Pražský městský zástupce však rozhodl, že jeho podřízený při zveřejnění informace o chystaném obvinění nepochybil. K obvinění v tomto případě sice skutečně došlo, doručeno Vladimíru Mlynářovi bylo ovšem až 12. dubna 2005, téměř třicet dní po prvním článku o chystaném obvinění v novinách.

Vladimír Mlynář byl 24. ledna 2007 odsouzen na 5,5 let odnětí svobody za zneužívání informací v obchodním styku a zneužití pravomocí veřejného činitele. Proti rozhodnutí Městského soudu v Praze se Mlynář odvolal, Vrchní soud dospěl k názoru, že žalovaný skutek není trestným činem a Mlynáře i jeho spoluobviněné v plném rozsahu zprostil všech obvinění. V březnu 2008 však Nejvyšší státní zástupkyně Renata Vesecká využila možnosti podat mimořádný opravný prostředek, a požaduje tak u Nejvyššího soudu ČR zrušení osvobozujícího rozsudku.

Kauza Věry Jourové, manipulace s penězi EU

Únik informací byl zaznamenán v případě, ve kterém sdělovací prostředky doslova soutěžily o to, který z nich přinese dříve informaci ve věci, již nazývaly zpravidla v titulcích jako „causa Doležel“ nebo „manipulace s penězi EU“.⁸¹ Pro svoji transparentnost zaslouží tato kauza podrobnější rozbor.

Jednou z obviněných v této věci byla Věra Jourová, bývalá náměstkyně ministra pro místní rozvoj. Její jméno, dřívější nejvyšší pracovní zařazení i bezpočet osobních informací o

⁸⁰ Policisté obviní ministra Mlynáře: MF Dnes, 15. 3. 2005, str. 1: „Ministr informatiky Vladimír Mlynář se nejspíš stane druhým vrcholovým politikem po listopadu 1989, který bude ještě ve funkci obviněn z trestného činu. Vyšetřovatelé jsou přesvědčeni, že způsobil státu škodu při finančních transakcích ve společnosti Testcom, která spadá pod Mlynářův resort. Pokyn obvinít Mlynáře dal policii pražský státní zástupce Jan Karabec... Vyšetřovatelé zatím chystají obvinění ze zneužívání informací v obchodním styku a porušování povinností při správě cizího majetku. Za tyto trestné činy dává soud až osm let vězení...“

⁸¹ Vantuch, P.: Úniky informací o trestním řízení z vyšetřovacího spisu, Bulletin advokacie, 4/2007, str. 25

ni, bylo zveřejněno od konce října 2006 v mnoha desítkách článků, rozhlasových a televizních relací. Jourová se stala krátce před svým obviněním a zejména pak po svém zadržení a obvinění obecně známou osobou, rozhodně známější než v době, kdy byla náměstkyní ministra. V hluku informací byla veřejnost jen okrajově informována, že ji policejní orgán obvinil z trestného činu přijímání úplatku dle § 160 odst. 1, 3 písm. b) trestního zákona.

V tomto případě došlo k úniku informací, které neměly nikdy uniknout ze spisu. Novináři získali dne 11.10.2006 informaci o tom, že policejní orgán zahájil trestní stíhání Věry Jourové (pro trestný čin dle § 160 odst. 1, 3 písm. b) TrZ). Následující den tyto skutečnosti sdělili novináři veřejnosti i Jourové, která v té době byla na služební cestě v zahraničí, a upozornili ji, že okamžitě po návratu do Prahy bude zadržena a obviněna. Novináři neměli žádným způsobem získat informaci o tom, že proti Jourové bylo zahájeno trestní stíhání. Taková informace neměla být oficiálně sdělena, ani neměla uniknout ze spisu.

Trestní stíhání Věry Jourové ve smyslu § 12 odst. 10 TrŘ započalo vydáním usnesení o zahájení trestního stíhání. Proto také všechny úkony, které byly činěny po vydání usnesení o zahájení trestního stíhání, byly konány ve vyšetřování jako druhé fázi přípravného řízení. Avšak účinky usnesení o zahájení trestního stíhání vůči podezřelé Jourové nastaly až poté, co jí bylo doručeno toto usnesení do vlastních rukou [§ 64 odst. 1 písm. b), odst. 4 písm. a) TrŘ, § 160 odst. 1 TrŘ]. Ustanovení § 32 TrŘ zdůrazňuje, že toho, kdo je podezřelý ze spáchání trestného činu, lze považovat za obviněného a použít proti němu prostředků daných tímto zákonem teprve tehdy, bylo-li proti němu zahájeno trestní stíhání. V době, kdy novináři informovali v cizině pobývající náměstkyni Jourovou, že byla obviněna z trestné činnosti, slovy zákona, že již bylo rozhodnuto o zahájení trestního stíhání proti ní jako obviněné, účinky zahájení trestního stíhání proti ní dosud nenastaly, protože usnesení o zahájení trestního stíhání ji dosud nebylo doručeno do vlastních rukou. Jinými slovy, Věra Jourová byla i po vypracování usnesení o zahájení jejího trestního stíhání nadále jen podezřelá. Přesto nedošlo k žádoucímu utajení informací o zahájení trestního stíhání vůči ní do doby, kdy toto usnesení převzala, čímž byl, ať již cíleně, či nechtěně, zvýšen pro ni zostuzující účinek trestního řízení. Dne 13.10.2006 v 17.00 hod byla Jourová po návratu do České republiky na letišti v Praze-Ruzyni zadržena a v 17.30 hod. převzala usnesení o zahájení trestního stíhání a sdělení obvinění pro trestný čin dle § 160 odst. 1, 3 písm. b) TrZ, tedy od tohoto okamžiku byla stíhána jako obviněná. Teprve poté mohla být veřejnost prostřednictvím médií informována o trestním stíhání obviněné Věry Jourové.

Dne 19.10.2006 internetový deník idnes.cz zveřejnil doslovnou protokolaci části výslechu Mgr. Věry Jourové, a to konkrétní otázky vyslychajícího a odpovědi vyslychané

obviněné. V deníku idnes.cz byl široké veřejnosti prezentován „přepis části policejního výsledku, který má MF DNES k dispozici.“⁸²

Citace konkrétních pasáží uveřejněných v internetovém deníku spustily doslova lavinu více či méně zkreslujících informací o výsledku obviněné a nejrůznější komentáře a dohady. Ještě 19.10.2006 publikovaly v rozličných podobách pasáže z tohoto výsledku všechny rozhlasové a televizní stanice, následující dny pak byly rozličné informace o obviněné a jejím výsledku na titulních stránkách všech deníků. Základním specifickým smyslem přípravného řízení je opatření podkladů pro rozhodnutí, zda má být podána obžaloba a věci se má zabývat soud, či zda má být od dalšího trestního stíhání upuštěno. Proto se v přípravném řízení zajišťují důkazy a dokazování se provádí v takovém rozsahu, který je nezbytný pro rozhodnutí, zda má být podána obžaloba, nebo zda je na místě jiné vyřízení věci. Tím mají být také chráněny nevinné osoby, stejně jako osoby, u nichž podezření ze spáchání trestného činu není dostatečně odůvodněno.⁸³

V tomto případě se části protokolu o výsledku obviněné staly vzhledem k úniku informací doslova věcí veřejnou. Z těchto částí protokolu pořízených policejním orgánem konajícím vyšetřování, v návaznosti na informace dříve uveřejněné v cause Doležel, dospívali mnozí novináři k názorům o vině či naopak nevině konkrétních osob. To vše na počátku vyšetřování, bez zřetele na důkazy, které existovaly ve spisu a které z něj buď neunikly, nebo pokud unikly, nebyly považovány editorem za tak zajímavé, aby byly publikovány, a proto zůstaly veřejnosti neznámé. V důsledku úniku doslovných informací o části výsledku Jourové došlo k neoprávněnému zveřejnění informací nejdříve o podezřelém a později o obviněné, které až na maximum zvýšily zostuzující účinek trestního řízení vůči ní, a to bez ohledu na to, zda podezření a následně obvinění z trestného činu bude v dalším řízení potvrzeno, či nikoliv.

Již tím, že novináři kontaktovali Jourovou při její služební cestě v zahraničí a sdělili jí, že má být zadržena a obviněna, výrazně narušili přípravné řízení. Takové upozornění na připravované zadržení a obvinění podezřelého po návratu do České republiky, by pro jiné podezřelé osoby mohlo být důvodem, aby se do země nevracely a vyhnuly se tak stíhání. Zveřejnění informací získaných jejich únikem z trestního spisu, především pak částí protokolu o výsledku Věry Jourové před policejním orgánem, ohrozilo zjištění skutečného stavu věci bez důvodných pochybností. Není pochyb, že na jedné straně po zveřejnění částí protokolu o výsledku obviněné došlo ke ztížení práce orgánů činných v přípravném řízení a na druhé straně to bylo i proti zájmům obhajoby obviněné.

⁸² www.idnes.cz; 19. 6. 2006, dokument Výsledek obvinění

⁸³ Vantuch, P.: Úniky informací o trestním řízení z vyšetřovacího spisu, Bulletin advokacie, 4/2007, str. 27

To, že problém úniku informací nebyl vyřešen ani obecně, ani ve věci obviněné Jourové, svědčí rozličné články novinářů o dokazování v této věci, zveřejněné v závěru roku 2006. V nich se může čtenář dozvědět, jaké důkazy byly provedeny ve věci této obviněné, co podporuje její obvinění a co nikoliv, jak v této věci vypovídaly vyslychané osoby a jaký je stav dokazování. Někteří novináři výslovně uvedli, jaký je stav dokazování v této věci na konci roku 2006, i to, že jejich názory jsou výsledkem jejich pátrání, což také v člancích podrobně dokladovali. Z toho lze dovodit, že ani prošetřování úniku v předmětné věci, k němuž docházelo z popudu ministra vnitra nezabránilo dalšímu úniku informací v téže věci. Stav dokazování ve věci komentovali novináři podle poznatků získaných svým „pátráním“, neboli v důsledku dalšího úniku informací ze spisu, s tím, že vyjádření k věci neposkytla Policie ČR. V důsledku toho veřejnost na konci roku 2006 disponovala pouze poznatky od novinářů, získanými „pátráním“ z neoficiálních a tudíž neověřených zdrojů, včetně informací získaných od „nejmenovaného“ policejního důstojníka, který má o případu detailní informace,“ nebyly jí však sděleny relevantní informace od orgánů činných v přípravném řízení v dané věci, či od tiskových mluvčích těchto orgánů, kteří se k věci nevyjádřili.

3.2.3. Protizákonný přístup médií k vyšetřovacím spisům

V průběhu řízení se v médiích stále více objevují i takové informace o trestní věci, jimiž bez ohledu na dokonalou znalost vyšetřovacího spisu nedisponuje ani obhájce. V takových případech se nabízejí dvě možnosti, jak novináři k těmto informacím přišli. Buď si je přimysleli ke zveřejněným skutečnostem (mnohdy by tak museli projevit nečekanou míru snad až geniální kriminalistické dedukce). Obzvláště v bulvárních médiích se často objevují (dle vyjádření aktérů) naprosté výmysly a překrucování skutečnosti, v případech trestního řízení je však brzy možné zjistit, zdali šlo o výmysl, dedukci nebo pravdivou informaci. Jelikož zprávy mají obvykle velice sofistikovaný základ a rozsáhlou šíři podrobností, je téměř nemožné, aby k nim novináři došli vyhodnocením známých skutečností.

Zůstává tedy druhá možnost. Novinářům byly informace neoprávněně sděleny orgánem činným v trestním řízení v rozporu s § 8a trestního řádu. Nepochybně si novináři v mnoha případech i vymýšlejí, určitou skutečnost zveličují, ale bezesporu mají obvykle za sebou nějakého informátora, který jim zajistí přístup k vyšetřovacímu spisu.

Kauza restaurace U Holubů

Vantuch v této věci připomíná případ úniku informací od orgánů činných v trestním řízení z materiálů označených jako tajné z inspekce ministerstva vnitra o policejním zásahu

v pražské restauraci U Holubů z května 1995.⁸⁴ Ukázalo se, že je nesnadné určit, kdo v této trestní věci zapříčinil únik informací, ať již nemajíce oporu ve spise, či pravdivých, jež měly zůstat utajeny. Několikaměsíční vyšetřování v uvedené věci nepřineslo žádný efekt v podobě zjištění, kdo vyzradil utajovaná fakta. Konkrétního viníka se policistům vypátrat nepodařilo. Přísně utajený spis totiž mělo v ruce několik lidí a prakticky jedinou šancí vyšetřovatelů byla možnost, že své informátory prozradí novináři. Ti však při výslechu buď odmítli vypovídat anebo uvedli, že si nepamatují, od koho informace získali.⁸⁵ Novinářům mohly být sděleny informace nejen vyšetřovateli a jejich nadřízenými, nýbrž také zapisovatelkami a dalšími administrativními pracovníky, kteří se spisem nepřišli do styku, avšak o jeho obsahu se dozvěděli zprostředkovaně. Z tohoto vyplývá poměrně široký okruh osob, které mohou sdělit informace o konkrétním trestním řízení. Je tak velice složité zjistit, kdo neoprávněně informace sdělil. Z toho vyplývá také minimální riziko prozrazení pro informátora, které nezvyšuje ani skutečnost, že novináři moc dobře vědí, že pokud by informační zdroj vyzradili, nezískali by od něj i od dalších potenciálních zdrojů v budoucnu už pravděpodobně žádné informace. Kauza restaurace U Holubů měla velice zásadní význam. Jelikož se o ní velmi mnoho psalo, veřejnost se dozvěděla, že i v případě, kdy je pouze několik konkrétních podezřelých z úniku informací, nelze zjistit, kdo nechal informace uniknout. Tehdejší viník úniku, a také řada potenciálních viníků budoucích, zjistili, že je možno zjištění zdroje úniku při součinnosti se sdělovacími prostředky poměrně efektivně zabránit. Můžeme se jen domnívat, zda nebylo tehdejší neúspěšné zjišťování viníka úniku informací inspirativní pro ty, kteří se kdykoli v budoucnu zamýšleli nad možností prozrazení informací z vyšetřovacího spisu.

Pro příklady úniků informací z trestních spisů ale netřeba chodit do poloviny devadesátých let. V posledních měsících se pohříchu stává jakýmsi informačním folklórem, že se novináři dostávají ke spisům nezákonným způsobem a není žádné síly, která by je donutila tuto praxi buď omezit na nejzásadnější případy anebo si uvědomit nezákonnost takového počínání. Samostatnou kapitolou tohoto nelegálního průsaku informací jsou úniky odposlechů, těm se budeme podrobněji věnovat v další části této práce. Zde je poukázáno na úniky informací, které jsou porušením presumpce nevinny.

⁸⁴ V restauraci U Holubů se scházeli členové „ruské mafie“. Několik desítek policistů chtělo zločince pozatýkat v utajované razii. Dopředu se však o ní dozvěděl majitel restaurace a část hostů na to upozornil. Státní zástupce chtěl tehdy po zásahu stíhat Zdeňka Macháčka, který zásahu speciálního útvaru pro boj s organizovaným zločinem velel, za porušení zákona, vyšetřovatel to však odmítl a žalobce vzápětí odešel ze státní správy

⁸⁵ Vantuch, P.: Informace o obviněném ve sdělovacích prostředcích a presumpce nevinny, Bulletin advokacie, 5/1996, str. 50

Kauza vicepremiéra Jiřího Čunka

S překvapivě podrobnými informacemi vyrukovala média v dlouhotrvající a mediálně vděčné a bezprecedentní kauze místopředsedy vlády ČR Jiřího Čunka. Na konci ledna 2007 se objevila informace, že se policejní orgány chystají Čunka obvinít za to, že ještě ve funkci vsetínského starosty přijal v roce 2002 úplatek ve výši půl milionu korun od stavební firmy, které měl za to usnadnit přístup k zakázkám. V médiích se objevovaly informace, které nemohly mít oporu jinde než ve vyšetřovacích spisech, do kterých by novináři v takové fázi vyšetřování – ještě před sdělením obvinění – neměli mít přístup: „*Realitní firma H&B REAL si vyzvedla ze svého účtu bezmála půl milionu korun. Velmi krátce potom si Čunek uložil na svůj účet téměř totožnou sumu. Ve stejné době, tedy 11. února 2002, se navíc podle policie Čunek se zástupci firmy setkal. H&B REAL s městem Vsetín, kde byl Čunek starostou, podnikala na trhu s byty,*“ uvádí Mladá Fronta Dnes.⁸⁶ Ještě podrobnější informace mají Hospodářské noviny: „*HN včera zjistily, že ke klíčovým důkazům patří doklady o pohybech na bankovních účtech Jiřího Čunka a vsetínské firmy H&B Real. První výpis, který má policie, je datován 11. února 2002. Podle něho firma H&B Real vybrala ze svého účtu částku 499 tisíc korun. Druhý výpis pochází z Čunkova bankovního účtu. O tři dny později, tedy 14. února, se na jeho kontu objevilo 497 tisíc korun.*“⁸⁷ Informace z těchto dvou dobře informovaných redakcí posléze převzala i další média. Čtenáři pravděpodobně nepřemýšleli o tom, že by se měli dozvědět, odkud mají redakce tak podrobné informace.

Podle Kučery přesáhly informace z trestního spisu v této kauze jakoukoli únosnou míru, bez ohledu na to, že trestní řád ani Listina základních práv a svobod, žádnou míru výslovně nestanoví. Široká veřejnost se mohla dozvědět, kdo bude předvolán k výsledku jako svědek nebo že stěžejní svědkyně případu je podle psychologického posudku nevěrohodná. Vrcholem byla skutečnost, že se příjemci médií v průběhu přípravného řízení dozvěděli i to, že někteří svědci lžou a že proto proti nim bylo zahájeno trestní stíhání. Takovýto postup vytvořil prostor pro nepřiměřený politický a mediální tlak na orgány činné v trestním řízení, který mohl vyústit ve zpochybnění objektivnosti celého procesu.⁸⁸

Sokol v této kauze srovnává doposud neprokázané porušení zákona vicepremiérem Čunkem a zjevné pochybení médií při získávání informací. „*Na začátku tohoto toku informací o celé věci byl zdroj, který mluvil, ač nesměl, a novinář, jenž také vzal něco, co mu nemělo patřit. Informace, možná kopie protokolů. A s plným vědomím ilegálnosti. Dotyčný*

⁸⁶ Čunek má problém: půl milionu na účtu; MF DNES, 24. 1. 2007, str. 1

⁸⁷ Kauza Čunek: důkazem jsou bankovní výpisy; Hospodářské noviny, 24. 1. 2007, str. 1

⁸⁸ Kučera, P.; Ptáček, M.: Vliv veřejného mínění na trestní řízení, Trestní právo 9/2007, str. 4

nebo dotyční zveřejnili v tisku, tedy prodali informace, jež jim nepatřily. V případě pana Čunka možná, v případě informací o něm určitě proběhl stejný transfer. Někdo tedy dostal protiprávně něco, co mu nepatřilo, a obohatil se. Jak se však zdá, není totéž, když dva dělají totéž.⁸⁹

„Překvapivé“ exkluzivní informace provázely kauzu Čunek po celou dobu jejího trvání. Někdy se čtenáři mohli jen domýšlet, jindy bylo explicitně přiznáno, že informace se k novinářům dostaly přes úniky z vyšetřovacích policejních spisů. Například pořad Reportéři ČT uvedl na konci října 2007 reportáž Dalibora Bárta s názvem „Pochybná minulost Jiřího Čunka“. Bárta zde představil dokumenty o hotovostních milionových vkladech Jiřího Čunka do bank v roce 1998, které postavil do kontrastu se sociálními příspěvky, jež Čunkova rodina získala v letech 1996-1999. Druhý den nato redaktor ve zpravodajské relaci ČT2 „Události, komentáře“ svá tvrzení na základě písemných dokumentů zopakoval, naznačil, že pocházejí z policejního vyšetřovacího spisu.⁹⁰

Jiří Čunek se však „obětí“ úniků informací ze spisů k novinářům nestal. Přestože v listopadu 2007 složil ministerskou funkci, v dubnu 2008 do ní byl znovu jmenován.⁹¹

3.2.4. Všeospravedlňující veřejný zájem

Etický kodex novináře, který přijala jako otevřený dokument valná hromada Syndikátu novinářů ČR dne 18. 6. 1998, formuluje povinnosti novináře při výkonu jeho žurnalistického povolání. Kodex ve svém prvním článku stanovuje plnou zodpovědnost novináře za to, že informace, které předává veřejnosti, jsou včasné, úplné, pravdivé a nezkreslené. Etický kodex, který byl přijat na základě Deklarace ministrů států zúčastněných na 4. Evropské konferenci o politice hromadných sdělovacích prostředků konané v Praze v prosinci 1994, ukládá v čl. 1 písm. e) novinářům povinnost *nepoužívat nepoctivé prostředky k získání informace, fotografie nebo dokumentu nebo využívat k tomu dobré víry kohokoliv*. Zároveň je však ve druhé větě tohoto ustanovení vyřčena výjimka z této zásady: *Nepoctivost prostředků je při tom třeba posuzovat v souvislosti s veřejným zájmem na publikování příslušné informace*. Na tomto

⁸⁹ Sokol, T.: Pohledem advokáta Tomáše Sokola, Reflex, 6/2007, str. 17

⁹⁰ Aktuality Louče; www.louc.cz; 30.10.2007

⁹¹ Kauza vicepremiéra Čunka trvala více než čtvrtinu celého volebního období vlády, jejímž je členem. Odstartovala prvními informacemi v médiích o podezření o úplatku z ledna 2007, pokračovala přes vyšetřování majetkových poměrů ministra Čunka až k přípravě obžaloby s přijetím úplatku. V srpnu 2007 Nejvyšší státní zastupitelství odebralo kauzu Čunek žalobci Radimu Obstovi z okresního zastupitelství v Přerově. Případ převzal náměstek jihlavského okresního státního zástupce Arif Salichov. Salichov vzápětí odvolal vyšetřovatele Šošovičku, v srpnu 2007 trestní stíhání zastavil pro nedostatek důkazů prokazujících Čunkovu vinu. Nejvyšší státní zástupkyně poté vyšetřování znovu otevřela a Jiří Čunek rezignoval v listopadu 2007 na post ministra pro místní rozvoj. Vyšetřování bylo ovšem znovu zastaveno, Čunek poněkolikáté slíbil vysvětlit své majetkové poměry a 2. dubna 2008 se po skoro pěti měsících vrátil do ministerského křesla.

místě se poprvé v kodexu objevuje pojem „veřejný zájem“, pojem, kterým zástupci médií často ospravedlňují své neetické nakládání s informací a například i porušování zásady presumpce nevinny při informování o trestním řízení. Pojem veřejný zájem se vyskytuje ještě v čl. 3 pod písm. f) etického kodexu novináře. Podle tohoto ustanovení nesmí novinář *kromě nesporných důvodů veřejného zájmu svou činností dostat dotčené osoby do nesnázi nebo osobní tísně.*

Ale jak a kde je definován veřejný zájem? Trestní zákon ani trestní řád tento výraz neobsahují. Pružný pojem veřejný zájem obsahuje Listina základních práv a svobod v čl. 11 a také občanský zákoník v § 128. V obou těchto ustanoveních se veřejný zájem týká možnosti vyvlastnění věci nebo omezení vlastnického práva, které je možné pouze ve veřejném zájmu. Konkretizaci veřejného zájmu pro účely omezení vlastnického práva pak obsahují jednotlivé speciální zákony. Veřejný zájem pro potřeby uplatňování svobody projevu a pro její případné omezování však nikde konkretizován není. Záleží pouze na libovůli redaktorů a jejich nadřízených, zdali použijí k získání informace prostředky nepoctivé a budou se omlouvat nutností jejich zveřejnění ve veřejném zájmu. Jestli je ve veřejném zájmu znát finanční nesrovnalosti člena vlády, dozvídat se o nekalostech při výběrových řízeních, sledovat domlouvání se fotbalových rozhodčích se zástupci klubů na ovlivňování zápasů, to už nelze zpětně posoudit. Informace jsou venku a není cesty, jak za její zveřejnění potrestat toho, kdo ji vypustil, ani toho, kdo ji zveřejnil.

3.2.5. Deficit práv osoby veřejně činné

Dalším často používaným argumentem novinářů pro používání nekalých praktik při získávání informací bývá skutečnost, že člověk, který je veřejně činný, musí počítat se zvýšenou pozorností o svou osobu. Současné právní trendy, ať už teoretické či praktické, dospívají k závěrům, že zejména osoby veřejně činné se dobrovolně zříkají určité části svého práva na soukromí, neboť veřejně vystupují a tím může být i ve veřejném zájmu, aby bylo informováno o určitých aspektech jejich soukromí, jejich chování v minulosti atp. V této souvislosti bylo dovozováno, že na ochranu tohoto soukromí uvedené osoby právo nemají, přesněji řečeno, že zveřejněním takovýchto informací není neoprávněným zásahem do jejich práva na ochranu soukromí.⁹²

Na všechny typy fyzických osob se sice vztahuje stejná zákonná úprava, z logiky věci je však ochrana soukromí tzv. prominentů užší. Informace o soukromí veřejně činné osoby mohou být vzhledem k jejich spojení s veřejnou činností předmětem oprávněného zájmu

⁹² Sokol, T.: Tisk a právo, Orac, Praha 2001, str. 76

veřejnosti. Takováto osoba se vstupem do veřejného života dobrovolně otvírá veřejnému zkoumání svých slov a aktivit, musí počítat s kritikou a zájmem mj. médií. Důležitý je prvek dobrovolnosti, za osobu veřejného zájmu nelze považovat někoho, kdo se stal veřejně známým nedobrovolně (např. tím že spáchal zločin, způsobil dopravní či jinou nehodu). Soudní praxe včetně judikatury Ústavního soudu ČR vychází ze zásady, že *osoby veřejně činné, tedy politici, veřejní činitelé, mediální hvězdy aj., musí akceptovat větší míru veřejné kritiky než jiní občané. Neboť se tím podporuje veřejná diskuze o veřejných věcech a svobodné utváření názorů. Co největší bohatost diskuze o věcech veřejných by měla být státní mocí regulována jen v míře nezbytně nutné. Měřítko posouzení skutkových tvrzení a hodnotících soudů jsou v jejich případech mnohem měkčí ve prospěch novinářů a jiných původců příslušných výroků o jejich soukromí.*⁹³

I u osob veřejného zájmu však existují určité meze a hranice jejich soukromí, za které nelze zajít, tyto hranice se zásadně zkoumají případ od případu. Ve sporech na ochranu osobnosti, vedených osobami veřejného zájmu, se přísnější měřítko projevuje zejména tím, že i v případě zjevného porušení práva na ochranu osobnosti (např. obvinění ze spolupráce s mafiemi, z údajné homosexuality atd.) mají za následek přiznání poměrně nízkého zadostiučinění v penězích (řádově desítky tisíc, zřídka stovky).

3.2.6. Dodatečné sdělení

K většímu respektování presumpce nevinu v médiích má sloužit institut dodatečného sdělení, který je včleněn do tiskového i mediálního zákona.⁹⁴ Tento institut spočívá v povinnosti vydavatele nebo provozovatele médií zveřejnit na žádost konkrétní osoby informaci o pravomocném rozhodnutí týkajícího se této osoby. Podmínkou pro dodatečné sdělení je, že bylo v daném médiu uveřejněno sdělení o trestním řízení nebo o řízení ve věcech přestupků vedeném proti dané fyzické osobě nebo o řízení ve věcech správních deliktů vedeném proti dané fyzické nebo právnické osobě, kterou lze podle tohoto sdělení ztotožnit, a toto řízení nebylo v době zveřejnění informace ukončeno pravomocným rozhodnutím. Institut dodatečného sdělení dává tedy zákonnou možnost bránit se hlavně obětem novinářského porušení presumpce nevinu. Lze jej použít ale i pro případ, že presumpce nevinu porušena nebyla. Pokud média informují – tedy i nezkresleně – o obvinění konkrétní osoby například

⁹³ I. ÚS 367/03 [Sb.n.u.US Svazek č.36 Nález č.57 str.605]. Ústavní soud zrušil rozhodnutí obecných soudů v médiích sledovaném případě nařízené omluvy publicisty Jana Rejžka směrem ke zpěvačce Heleně Vondráčkové. Rejžek v rozhovoru pro Lidové noviny prohlásil, že se „Vondráčkové zřejmě podařilo neztratit kontakt na mafiány, kteří ji v sedmdesátých a osmdesátých letech tlačili do rádií, do televize, na desky.“

⁹⁴ §11 an. zákona č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku, v platném znění (tiskový zákon), respektive § 36 an. zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, v platném znění (mediální zákon).

z trestného činu a tato osoba je posléze obvinění zproštěna, jsou média povinna na její žádost zveřejnit dodatečné sdělení obsahující pravomocný rozsudek soudu.

Žádost osoby o dodatečné sdělení musí být podána písemně, musí obsahovat navrhovaný text dodatečného sdělení a musí být provozovateli vysílání nebo vydavateli napadeného periodika doručena nejpozději 30 dnů od právní moci rozhodnutí, kterým bylo řízení pravomocně ukončeno. Vydavatel (provozovatel) pak mají povinnost uveřejnit dodatečné sdělení do osmi dnů od doručení žádosti nebo v nejbližším možném vydání či vysílání. Zákon stanoví i výjimky, kdy provozovatel nebo vydavatel nemusejí dodatečné sdělení zveřejňovat. A sice pokud by uveřejněním navrženého textu spáchal trestný čin, nebo správní delikt; pokud by uveřejnění bylo v rozporu s dobrými mravy; pokud by napadené sdělení bylo citací sdělení třetí osoby určeného pro veřejnost, nebo jeho pravdivou interpretací a jako takové bylo označeno nebo prezentováno.

Povinnost zveřejnit dodatečné sdělení nevzniká, pokud vydavatel (provozovatel) z vlastního podnětu zveřejní před doručením žádosti o dodatečné sdělení takové sdělení, které dodatečnému sdělení odpovídá, a dodrží přitom podmínky uvedené v zákoně. Právo na dodatečné sdělení navíc nevylučuje současně nároky dle občanského zákoníku, které se týkají ochrany osobnosti fyzické osoby a dobré pověsti právnické osoby. Právní úprava dodatečného sdělení umožňuje domáhat se ochrany svých práv u soudu. Neuveřejní-li vydavatel dodatečné sdělení anebo nedodrží-li podmínky pro uveřejnění dodatečného sdělení, rozhodne o povinnosti uveřejnit dodatečné sdělení na návrh osoby, která o jejich uveřejnění žádala, soud. Návrh musí být podán u soudu do 15 dnů po uplynutí lhůty stanovené pro uveřejnění dodatečného sdělení, jinak toto právo zaniká.

Praktického uplatnění se však funkce dodatečného sdělení příliš nedostává. Například MF Dnes uveřejnila za sedm let účinnosti tiskového zákona jediný článek uvozený jako „dodatečné sdělení“ k uveřejněným informacím.⁹⁵

⁹⁵ rešerše podle slovního spojení „dodatečné sdělení“ na monitoringu médií serveru <http://mfdnes.newtonit.cz>

4. ZÁSADA VEŘEJNOSTI

Další zásadou trestního procesu, u které je možné dohledat pochybení médií v informování o trestním řízení, je zásada veřejnosti. Ta patří k základním zásadám trestního procesu. Je vyjádřena v ústavních předpisech českého právního řádu, jak v Ústavě v čl. 96 odst. 2,⁹⁶ tak v čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv svobod.⁹⁷ Je zahrnuta v právech na spravedlivý proces čl. 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv⁹⁸ a v neposlední řadě je zásada veřejnosti výslovně stanovena i v zákoně speciálním, v zákoně o soudech a soudcích v § 6 odst. 1.⁹⁹

Trestní řád obsahuje tuto zásadu formulovanou v § 2 odst. 10: *Trestní věci se před soudem projednávají veřejně tak, aby se občané mohli projednávání zúčastnit a jednání sledovat. Při hlavním líčení a veřejném zasedání smí být veřejnost vyloučena jen v případech výslovně stanovených v tomto nebo zvláštním zákoně.*

Zásada veřejnosti znamená, že kromě přímých účastníků řízení jsou oprávněni být přítomni při soudním projednání také jiní posluchači. Nejedná se zde ovšem o osoby na řízení zúčastněné, ale o jiné občany, nijak neurčené nedefinované pozorovatele či posluchače. Právo obžalovaného na veřejné projednání věci úzce souvisí s právem být přítomen při jednání soudu a ústně svoji věc obhajovat před soudem. Právo obviněného účastnit se osobně a veřejně řízení před soudem je atributem kontradiktorního procesu. Požadavek veřejnosti se z povahy věci vztahuje jen na řízení před soudem a v zásadě se až na výjimky netýká přípravného řízení.¹⁰⁰ I v přípravném řízení jsou však orgány činné v trestním řízení nabádány, aby seznamovaly veřejnost s výsledky své činnosti – například spoluprací se zájmovými sdruženími občanů. Obecně ale platí, že přípravné řízení je spíše vedeno zásadou neveřejnosti (tajnosti).

Význam zásady veřejnosti se projevuje v několika směrech, jde především o významný prostředek kontroly občanů nad výkonem trestního soudnictví. Zvyšuje pocit odpovědnosti soudců za kvalitu jejich práce, vede je k zachování zákonů, upevňuje autoritu soudu. Uplatnění zásady veřejnosti je významnou zárukou pro obžalovaného. Zajišťuje mu, že

⁹⁶ Čl. 96 odst. 2 Ústavy ČR: Jednání před soudem je ústní a veřejné; výjimky stanoví zákon

⁹⁷ Čl. 38 odst. 2 Listiny: Každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Veřejnost může být vyloučena jen v případech stanovených zákonem

⁹⁸ Čl. 6 Úmluvy: Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem

⁹⁹ § 6 odst. 1 zákona č. 6/2002 o soudech a soudcích, v platném znění: Řízení před soudy je ústní a veřejné. Výjimky stanoví zákon

¹⁰⁰ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 4. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2006, str. 144

v řízení budou důsledně zachována všechna jeho práva. Umožňuje mu hájit se a dokazovat svou nevinu před veřejností. Zásada veřejnosti je také důležitým nástrojem k plnění výchovných funkcí soudu i vůči dalším osobám.¹⁰¹

Význam zásady veřejnosti je zákonně specifikován v ustanovení § 199 odst. 2 trestního řádu. Soud má mít na zřeteli, aby byla občanům poskytnuta v co nejširší míře příležitost sledovat projednávání věci a aby se co nejúčinněji projevilo výchovné působení trestního řízení na širokou veřejnost ve smyslu jejího aktivního zapojení do úsilí trestnou činnost zamezovat a jí předcházet. Je zde připuštěna i možnost konat hlavní líčení mimo obvykle prostory soudních budov. Např. na místě, kde byl trestný čin spáchán anebo na pracovišti, popřípadě v bydlišti obžalovaného. V tomto případě se zásada veřejnosti opět spojuje se zásadou spolupráce se zájmovými sdruženími občanů. Soud by měl o konání hlavního líčení vyrozumět zájmové sdružení občanů, jež může zajistit účast dalších lidí a účinně přispět ke splnění účelu sledovaného veřejným konáním hlavního líčení.

4.1. Vyloučení veřejnosti

Průlomem do zásady veřejnosti je vyloučení veřejnosti z projednávání trestní věci. Předpokladem je zákonné opodstatnění. Ústava i Listina, vyslovuje možnost vyloučení veřejnosti ze zákonem stanovených případech či výjimkách. Tyto případy jsou uvedeny v ustanovení § 200 odst. 1 trestního řádu: *Při hlavním líčení může být veřejnost vyloučena, jestliže by veřejné projednání věci ohrozilo utajované informace chráněné zvláštním zákonem, mravnost nebo nerušený průběh jednání, anebo bezpečnost nebo jiný důležitý zájem svědků; k témuž účelu může předseda senátu učinit i jiná přiměřená opatření. Veřejnost lze vyloučit také jen pro část hlavního líčení.*

Veřejnost může být vyloučena:

- a) podle § 200 odst. 1 pro ohrožení utajované informace chráněné zvláštním zákonem; (zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti).¹⁰²
- b) pro ohrožení mravnosti; obvykle při projednávání trestných čin se sexuálním kontextem

¹⁰¹ Císařová, D. a kol.: Trestní právo procesní, 3. aktualizované a rozšířené vydání, Linde, Praha 2004, str. 70

¹⁰² Utajovanou informací se podle § 2 písm. a) tohoto zákona rozumí informace v jakékoliv podobě zaznamenaná na jakémkoliv nosiči označená v souladu s tímto zákonem, jejíž vyřazení nebo zneužití může způsobit újmu zájmu České republiky nebo může být pro tento zájem nevýhodné, a která je uvedena v seznamu utajovaných informací

- c) pro ohrožení nerušeného průběhu jednání; například neukázněným publikem. přítomnosti velkého množství obecnstva
- d) pro ohrožení bezpečnosti nebo jiného důležitého zájmu svědka: novela trestního řádu z roku 1993 rozšířila možnost vyloučení veřejnosti zavedením dalšího důvodu – je-li důvodné, v důležitém zájmu svědků, nemusí jít tedy bezprostředně pouze o bezpečnost svědka.
- e) když si to vyžaduje soukromý zájem stran; tuto možnost vyloučení veřejnosti nikoli v zájmu státu, či v zájmu obecném, ale v zájmu samotných subjektů trestního řízení obsahuje ustanovení čl. 14 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.¹⁰³
- f) v zájmu mladistvého obviněného; široce upraveno v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže, (viz následující podkapitola).

Vyloučení veřejnosti nemusí být pro celé hlavní líčení, například při potřebě ochrany bezpečnosti svědka je obvykle veřejnost vyloučena pouze pro část líčení, kdy vypovídá chráněný svědek. Přiměřenými opatřeními, kterými může předseda senátu omezit zásadu veřejnosti, se rozumí např. vyvedení jednotlivce, který ruší řízení před soudem. Pokud by nebyly splněny podmínky pro vyloučení veřejnosti, ale veřejnost by byla vyloučena, šlo by o podstatnou vadu řízení.

Další výjimkou ze zásady veřejnosti je vydání trestního příkazu. Ten lze vydat za zákonem stanovených podmínek.¹⁰⁴ Veřejnost je zde vyloučena nikoli pro sumu případů, pro které lze vydat trestní příkaz, ale pouze pro jeho samotné vydání. Trestní příkaz vydává samosoudce bez nařízení hlavního líčení. Pokud ovšem podá obžalovaný, nebo kdokoli s odvolacími právy či státní zástupce proti trestnímu příkazu odpor, nařídí se hlavní líčení a pro ně platí zásada veřejnosti v obvyklých mezích.

I když veřejnost byla vyloučena podle § 200, může soud z důležitých důvodů povolit jednotlivým osobám k hlavnímu líčení přístup. Na žádost obžalovaného musí být povolen přístup dvěma jeho důvěrníkům. Je-li obžalovaných více, má právo na volbu důvěrníků každý z nich. Jestliže by tak celkový počet důvěrníků vzrostl na více než šest a obžalovaní se mezi sebou o výběru nedohodnou, provede výběr soud. Byla-li veřejnost vyloučena pro

¹⁰³ Úprava vyloučení veřejnosti v Paktu je obecně širší. Čl. 14 odst. 1 stanoví: Tisk a veřejnost mohou být vyloučeny z celého řízení nebo z jeho části z důvodů morálky, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti nebo tehdy, když si toho vyžaduje soukromý zájem stran, nebo mohou být vyloučeny v rozsahu, který je podle přísného mínění soudu nutný při zvláštních okolnostech, kdy by zveřejnění prejudikovalo zájmy spravedlnosti

¹⁰⁴ § 314e an. trestního řádu

ohrožení utajovaných informací chráněných zvláštním zákonem, případně bezpečnosti nebo jiného důležitého zájmu svědků, mohou být za důvěrníky zvoleny jen takové osoby, proti nimž nemá soud námitek.¹⁰⁵

Zásada veřejnosti platí absolutně pro vyhlášení rozsudku. Nedodržení této podmínky by bylo porušením Ústavy. Toto ustanovení je v Ústavě ČR uvedeno v čl. 96 odst. 2. Odchylnou úpravu umožňuje pouze zákon o soudnictví ve věcech mládeže.

4.2. Pořizování obrazových a zvukových přenosů a záznamů

Absolutním naplněním zásady veřejnosti by bylo, kdyby fakticky úplně každý směl, pokud by měl zájem, sledovat průběh řízení před soudem konkrétního trestního řízení. Vyjma výše uvedených možností vyloučené veřejnosti je tato absolutní možnost zásady veřejnosti omezena technickými a kapacitními možnostmi. Trestní řád ve druhé větě § 201 odst. 1 pamatuje na možnost omezit počet pozorovatelů a posluchačů projednávání trestní věci, i když nebyla veřejnost z daného procesu vyloučena dle § 200 trestního řádu. Soudce může učinit nezbytná opatření proti přepřívání soudní síně.

I kvůli těmto kapacitním omezením zásady veřejnosti musí být připuštěna možnost získávání a rozšiřování informací z řízení před soudem pomocí hromadných sdělovacích prostředků. Zde je však zásada veřejnosti utlumena. Předpokládá se zákaz uskutečňování obrazových a zvukových přenosů a pořizování obrazových záznamů. Tyto je možné provádět pouze po předchozím svolení soudce. Pořizování zvukových záznamů je prvotně dovoleno, ovšem i toto podléhá oznámení soudci. Tato omezení obecné zásady veřejnosti obsahuje ustanovení § 6 odst. 3 zákona o soudech a soudcích.¹⁰⁶ Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí 40/1992 vyslovil, že odepřením souhlasu na zhotovení zvukového nebo obrazového záznamu není porušena zásada veřejnosti jednání. Je ve výlučné pravomoci předsedy senátu rozhodnout, zda dá, nebo nedá souhlas ke zhotovení zvukového anebo obrazového záznamu z hlavního líčení. Toto rozhodnutí nemá charakter opatření při vedení jednání. Není možné se proto domáhat postupem podle § 203 odst. 3 trestního řádu, aby souhlas na zhotovení záznamu vydal senát.¹⁰⁷ K vyloučení veřejných sdělovacích prostředků samozřejmě platí i obecné důvody vyloučení veřejnosti § 200 trestního řádu.

¹⁰⁵ § 201 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním, v platném znění

¹⁰⁶ § 6 odst. 3 zákona č. 6/2002 o soudech a soudcích, v platném znění: Uskutečňovat obrazové nebo zvukové přenosy a pořizovat obrazové záznamy v průběhu soudního jednání lze jen s předchozím souhlasem předsedy senátu nebo samosoudce. S vědomím předsedy senátu nebo samosoudce lze pořizovat zvukové záznamy; kdyby způsob jejich provádění mohl narušit průběh nebo důstojnost jednání, může předseda senátu nebo samosoudce jejich pořizování zakázat

¹⁰⁷ Jelínek, J. a kol.: Trestní zákon a trestní řád, 23. aktualizované vydání, Linde, Praha 2005, str. 346

4.3. Zásada veřejnosti v řízení proti mladistvému

Zvláštní úpravu přítomnosti veřejnosti při projednávání a rozhodování trestní věci obviněného mladistvého předpokládá z mezinárodněprávních úprav, kterými je Česká republika vázána, například Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, kde je v čl. 14 odst. 1 uvedena možnost nezveřejnit rozsudek v trestní věci mladistvému, když jeho zájem vyžaduje jiný postup. Zvláštní zacházení s obviněným či obžalovaným mladistvým zdůrazňuje Úmluva o právech dítěte v čl. 40. Státy, které jsou stranami této Úmluvy, se zavazují, že ve všech stádiích trestního řízení, bude dbáno o zachování soukromí mladistvého.¹⁰⁸

Řízení o trestních věcech mladistvých je v českém právním řádu upraveno zvláštním předpisem – zákonem č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže - ZSM).

U hlavního líčení v řízení proti mladistvému se předpokládá, že bude neveřejné. Pouze na návrh obviněného mladistvého může být veřejnost připuštěna za obvyklých podmínek dle trestního řádu. ZSM vyjmenovává v § 54 odst. 1 osoby, které se hlavního líčení v řízení proti mladistvému účastnit mohou. Patří sem pouze obžalovaný mladistvý, jeho dva důvěrníci, jeho obhájce. Dále zákonní zástupci a příbuzní v přímém pokolení, sourozenci, manžel nebo druh. Z osob nespjatých z obviněným se řízení mohou účastnit poškozený a jeho zmocněnec, svědci, znalci, tlumočníci a speciální orgány řízení proti mladistvému - příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí a úředníci Probační a mediační služby. Přístup je povolen také zástupci školy nebo výchovného zařízení. Ve prospěch mladistvého je možno vyloučit veřejnost při hlavním líčení i tehdy, rozhodl-li soud předtím o jeho veřejném konání.¹⁰⁹ Takovýto postup soudu je na rozdíl od obecné úpravy v trestním řádu (§ 200) obligatorní. Sleduje se jím především zájem na zajištění nápravy mladistvého, na resocializaci a odstranění všech negativních vlivů spojených s nadměrnou pozorností věnovanou projednávané věci. Posouzení, zda je namíště vyloučit veřejnost, bude zpravidla záviset na

¹⁰⁸ čl. 40 odst. 2, písm. b), marg. VII zákona č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte: Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte obviněného, obžalovaného nebo uznaného vinným z porušení trestního práva na takové zacházení, které rozvíjí smysl dítěte pro důstojnost a čest, které znovu posiluje úctu dítěte k lidským právům a základním svobodám jiných a bere ohled na věk dítěte, napomáhá znovuzačlenění a zapojení dítěte do prospěšného působení ve společnosti. Za tímto účelem a s ohledem na příslušná ustanovení mezinárodněprávních dokumentů státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zejména zabezpečují, aby: každé dítě obviněné nebo obžalované z porušení trestního práva mělo přinejmenším tyto následující záruky: ...aby ve všech stádiích řízení bylo plně uznáváno jeho soukromí

¹⁰⁹ § 64 odst. 3, písm. a) zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, v platném znění

projednávané věci a složení veřejnosti v jednací síni.¹¹⁰ Výchovný vliv, který je obecně v trestním řízení jednou z funkcí zásady veřejnosti, zaručuje v řízení proti mladistvému jednak možná přítomnost rodinných příslušníků a též účast orgánu sociálně-právní ochrany dětí či úředníků Probační a mediační služby.

4.4. Zveřejňování informací v řízení proti mladistvému

Hmotná úprava trestní odpovědnosti mladistvého respektuje potřebu zvláštní ochrany a vychází ze specifických rysů mladistvých pachatelů a jimi spáchaných činů.¹¹¹ Odlišnosti oproti obecnému vymezení v trestním řádě se objevují i v terminologii. Pro trestný čin mladistvého používá ZSM termín provinění, který v sobě neobsahuje tak výrazné odsouzení a tím i stigmatizující prvky, jako je tomu u termínu trestný čin. Rozdílné je i pojmenování sankcí, které následují po pravomocném odsouzení za provinění mladistvého. Nehovoří se zde o trestu, ale o opatřeních. Nejmírnějšími jsou výchovná opatření, druhým, závažnějším, stupněm potrestání jsou ochranná opatření a pokud by tyto zmíněné zjevně nevedly k dosažení účelu zákona, nastupují opatření trestní.

Daleko přísnější je opět úprava zveřejňování informací o trestním řízení proti mladistvému. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže stanovuje hranice zákazu zveřejňování v ustanovení § 53 odst. 1. *Nestanoví-li tento zákon jinak, nikdo nesmí jakýmkoli způsobem zveřejnit žádnou informaci, ve které je uvedeno jméno, popřípadě jméno, a příjmení mladistvého, nebo která obsahuje informace, které by umožnily tohoto mladistvého identifikovat.* Výjimky z tohoto pravidla tvoří pouze sdělování informací během trestního řízení, pokud není účelem takového postupu jejich zveřejnění, anebo je-li jejich účelem pátrání po mladistvém. Totéž obdobně platí o sdělení informací probačním úředníkem dalším osobám, pokud je jejich sdělení nutné pro získání informací nutné k provádění činnosti těchto osob.

4.4.1. Zveřejnění informací o průběhu líčení podle ZSM

Omezena je možnost zveřejňovat informace o průběhu hlavního líčení. Je zakázáno publikování takových informací, které by vedly ke ztotožnění mladistvého ve veřejných sdělovacích prostředcích. Difamující pozornost médií a senzacechtivost veřejnosti spojené s projevy zaujatosti, zavržení, nebo na druhé straně kvazisolidarity mohou mít značně

¹¹⁰ Císařová, D. a kol.: Trestní právo procesní, 3. aktualizované a rozšířené vydání, Linde, Praha 2004, str. 685

¹¹¹ Novotný, O. a kol.: Trestní právo hmotné, 4. přepracované vydání, ASPI Publishing, Praha 2003, str. 366

negativní dopad na aktuální psychický stav mladistvého a způsobit i psychický otřes trvalejšího rázu, který se nepříznivě projeví v jeho dalším životě.¹¹²

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže nabyt účinnosti 1. ledna 2004, hned o dva měsíce později došlo k případu, který na novou úpravu nechtěně všeobecně upozornil. V případě, který vzbudil všeobecnou pozornost a kvůli němuž se o zákonu začalo horlivě diskutovat, napadl šestnáctiletý učeň ve třídě svého učitele, který způsobeným zraněním později podlehl. Při vyšetřování vyšlo najevo, že si mladistvý před kamarády opakovaně stěžoval na šikanování a ponižování ze strany napadeného pedagoga. Vzhledem k brutalitě napadení byl však odsouzen k trestnímu opatření 9 let nepodmíněně, odvolací soud mu posléze trestní opatření snížil na 7,5 roku.

Od samého počátku byl tento případ z pochopitelných důvodů předmětem pozornosti všech médií. Veřejně se diskutovalo o tom, na čí straně je větší vina. V tomto ohledu panovala nejednota názorů i způsobů, jak byly prezentovány. Společné však bylo překvapení a nelibost, s jakou nesla jak média, tak laická veřejnost omezení týkající se zákazu uveřejňovat jakoukoli informaci umožňující ztotožnění mladistvého. Některé deníky dokonce věc zdramatizovaly tím, že jméno a příjmení mladistvého – které, jak psaly, jim bylo známo – tučně přeškrtnly, aby ještě více upozornily své čtenáře na to, že již ztratily možnost jim tuto významnou informaci sdělit.¹¹³ Média však přesto lokalizovala celou událost, která se udála v menším východočeském městě, natolik přesně, že nebylo žádným problémem zjistit si jméno a příjmení pachatele. Prezentovány byly i některé podrobnosti z osobního života mladistvého a z průběhu vyšetřování, které rovněž mohly usnadnit jeho identifikaci. Veřejnost byla novináři rovněž upozorňována, že za porušení pravidla nezveřejňování informací hrozí pokuta až do výše 50 000 Kč, kterou je možné udělit jako přestupek na úseku soudnictví ve věcech mládeže. Tím média chtěla ještě více sugerovat čtenářům odeprání jejich Ústavou chráněného práva na informace a porušení svobody projevu.

Některá média však ustanovení nového zákona přijala a akceptovala, například deník MF Dnes sice podrobně vylíčil průběh tragické události, podrobnosti o oběti, ale směrem k pachateli pouze uvedl: „*Policisté se s odkazem na nový zákon o soudnictví mladistvých odmítají k případu vyjadřovat. Nový zákon, který platí od 1. ledna letošního roku, totiž chrání osobu podezřelého mladistvého i údaje, které by mohly vést k jeho identifikaci. Neveřejně je*

¹¹² Válková, H.: Ochrana soukromí a osobnosti mladistvého versus právo na informace, svoboda projevu a zásada veřejnosti, *Trestněprávní revue*, 4/2006, str. 97

¹¹³ Tamtéž, str. 98

rovněž soudní projednávání.¹¹⁴ V dalším článku deník zmiňuje, že má jméno žaka k dispozici, ale nesmí je zveřejnit. Mimo mez zákona se v uvedeném případě bezpochyby pohyboval deník Blesk, který ve svém článku sice nezveřejnil jméno mladistvého, ale použil jeho iniciály, věk, místo bydliště a uvedl i ročník, ve kterém na učilišti studoval, aby opravdu nebylo pochyb o koho jde, otiskl na svých stránkách i fotografii mladíka v poutech odváděného policisty.¹¹⁵ Fotografie pachatele byla neupravená, pouze přes oblast očí měl nezletilý na fotografii vytištěný černý proužek. Identifikace pro okolí byla tedy bezesporu jednoznačná. Tento postup nelze označit za souladný se zákonem.

Ustanovení § 54 ZSM přes kritiku a porušování ze strany novinářů zůstalo v té době neměnné. V souvislosti s hlavním líčením nebo veřejným zasedáním bylo stanoveno, že publikování informací o jejich průběhu, které by vedly ke ztotožnění mladistvého ve veřejných sdělovacích prostředcích nebo jiným způsobem, je zakázáno. Stejně tak je zakázáno publikování každého textu nebo každého vyobrazení týkající se totožnosti mladistvého. Toto ustanovení je potřeba vykládat spíše extenzivně než restriktivně a pod pojmem *vyobrazení týkající se totožnosti mladistvého* subsumovat i další zveřejňované informace. Za vyobrazení je třeba považovat nejenom fotografie, ale i veškeré obrazové záznamy, jakož i kreslené podobizny, dle kterých by bylo možné identifikovat konkrétní osobu. Patřit sem mohou například i fotografie rodičů mladistvého, které jednoznačně vedou k identifikaci samotného mladistvého, minimálně v okruhu osob známých rodině mladistvého, spolupracovníků, sousedů apod.¹¹⁶ V praxi se tento případ vyskytl, když celostátní deník otiskl kromě nedostatečně rozostřené fotografie mladistvého pachatele i fotografií jeho rodičů. Na základě oznámení o podezření ze spáchání přestupku byla věc prošetřena a posléze byl zástupce šéfredaktora daného deníku uznán vinným z přestupku na úseku soudnictví ve věcech mládeže. Vzhledem k teprve krátké účinnosti ZSM bylo v uvedeném případě správním orgánem uloženo pouze napomenutí a náhrada nákladů správního řízení.¹¹⁷

Mezi ztotožňující údaje může patřit i zmínka o rodinném stavu pachatele a obětí. Pokud je například v článku uvedeno jméno oběti a zároveň, že pachatelem je podle policie pravděpodobně syn oběti, dá se hovořit o porušení zásady nezveřejnění ztotožňujících údajů. Uvedený případ se přihodil informačnímu internetovému serveru iDnes při zprávě o smrti starostky obce Liberk ze dne 15. března 2006. V článku bylo uvedeno, že policisté zadrželi

¹¹⁴ Svitavami otřásla vražda učitele, MF Dnes, 2. března 2004, str. 1 a 3

¹¹⁵ Tím nožem se chlubil, Blesk, 3. března 2004, str. 2

¹¹⁶ Hrušáková, M.: Ochrana soukromí mladistvých a dětí v řízení dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a publikace obrazových snímků, Trestněprávní revue, 6/2006, str. 170

¹¹⁷ Tamtéž, str. 171

pravděpodobného pachatele, kterým je šestnáctiletý syn zavražděné.¹¹⁸ V článku sice nebylo uvedeno jméno mladistvého, ale údaj, že jde o syna jmenované ženy, je dostatečnou informací vedoucí k bezpochybnému ztotožnění. Obzvláště pokud jde pouze o podezření ze spáchání provinění. V daném případě se novináři z uvedeného média alespoň poučili při dalším informování o vyšetřování vraždy. V článku, ve kterém bylo popisováno rozhodnutí soudu v této věci, se již hovořilo o pachateli jako o *příbuzném* zavražděné, jméno ani podoba zveřejněny nebyly.¹¹⁹ Toto se dá považovat za postup souladný se zákonem.

4.4.2. Zveřejnění rozsudku podle ZSM

Jediný průlom zákazu zveřejňování informací ve věcech mladistvých představuje veřejné vyhlášení rozsudku v hlavním líčení v přítomnosti mladistvého, které je obligatorní. Ve veřejných sdělovacích prostředcích lze uveřejnit pouze odsuzující rozsudek, avšak bez uvedení jména, popřípadě jmen a příjmení mladistvého a při přiměřené ochraně jeho soukromí.¹²⁰

V původním znění zákona o soudnictví ve věcech mládeže bylo v ustanovení § 54 odst. 3 uvedeno, že předseda senátu může s přihlédnutím k povaze a charakteru provinění a přiměřené ochraně zájmů mladistvého rozhodnout o jiném způsobu uveřejnění a omezení s tím spojených. Toto ustanovení se logicky vysvětlovalo, a bylo to i jeho záměrem, že předseda senátu může rozsah zveřejňování informací o procesu s mladistvým zúžit. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR však usilovala o přesnější formulaci tohoto ustanovení a jasnější vymezení pravomocí z něj vyplývajících. Výsledkem pak byla novela zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, která byla uskutečněna zákonem č. 253/2006 Sb. K ustanovení § 54 nadepsané *Hlavní líčení a veřejné zasedání a publikování o nich byl přidán nový odstavec 4, ve kterém se pod písmenem a) upřesňuje pravomoc předsedy senátu ve vztahu k zúžení rozsahu zveřejňovaných informací: *Předseda senátu může s přihlédnutím k osobě mladistvého a povaze a charakteru provinění rozhodnout: a) o dalších omezeních spojených s uveřejněním pravomocného odsuzujícího rozsudku neuvedených v odstavci 3 za účelem přiměřené ochrany zájmů mladistvého.* Ale zároveň je naprosto nově předsedovi senátu umožněno (§ 54 odst. 4 písm. b), aby uveřejnění podrobností rozsudku dovolil v míře, kterou v obecných případech ZSM nedovoluje. Tudíž i s uvedením jména, popřípadě jmen, a příjmení mladistvého. Dovolit může i uveřejnění jeho dalších osobních údajů, jde-li o zvlášt*

¹¹⁸ Policie chytila vraha starostky, není mu ani 18, www.idnes.cz, 15. března 2006

¹¹⁹ Mladistvý příbuzný dostal za vraždu starostky 9 let, www.idnes.cz, 13. října 2006

¹²⁰ § 54 odst. 3 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, v platném znění

závažné provinění a takové uveřejnění je potřebné z hlediska ochrany společnosti.¹²¹ Změněná úprava ZSM nabyla účinnosti 1. července 2006.

4.4.3. Ústavní soud ke zveřejňování informací podle ZSM

Vůči speciální úpravě trestního řízení ve věcech mladistvých od počátku přetrvávala nedůvěra nejen u laické veřejnosti, ale i v některých odborných kruzích. V aplikační praxi se nejpregnantněji projevila podáním návrhu Ústavnímu soudu na zrušení zmínovaných ustanovení, která měla chránit identitu mladistvého (konkrétně § 53 odst. 1 a § 54) z důvodu jejich rozporu s ústavněprávními předpisy.¹²² Podle návrhu stěžovatele, kterým byl Okresní soud v Kladně, se zákon o soudnictví ve věcech mládeže nedrží principu demokratického a právního státu a popírá a ohrožuje jednu ze základních kautel, spočívající ve veřejném výkonu soudní moci, a hrubě odporuje čl. 96 odst. 2 Ústavy, který připouští vyloučení veřejnosti pouze ve výjimečných případech, přičemž vynětí, byť na základě zákona, téměř desetiny trestních věcí z režimu veřejného projednání, není podle stěžovatele naplněním ducha Ústavy. Navrhovatel dále tvrdil, že veřejnost soudních jednání znamená právo „jakéhokoli občana státu i osob, které nejsou občany státu vykonávající soudní moc“, účastnit se hlavních líčení i veřejných zasedání. Přítomnost veřejnosti v jednací síni má funkci informativní a osvětovou a je prostředkem veřejné kontroly nad justicí. Navrhovatel nesouhlasil také s tím, že v důsledku aplikace zmíněných ustanovení (§ 53 a § 54) je upřednostněn zájem mladistvého před tím, aby co nejširší skupina občanů měla bezprostřední a správné poznatky a zkušenosti z činnosti soudu. Navrhovatel se domníval, že se soudy ve věcech řízení proti mladistvým dostávají do pozice „kabinetní justice“, a podle jeho názoru nelze omezovat občany ani média v tak široké míře, u tak velké skupiny osob, pouze na základě hypotetické možnosti nepříznivého ovlivnění budoucího života obžalovaného mladistvého. Právě na mediálně sledovaném případě vraždy učitele šestnáctiletým učněm pak dovodil, že ochrana před sdělováním informací sledovaná zákonem o soudnictví ve věcech mládeže je „naprosto neúčinná“. Okresní soud v Kladně se tak domáhal zrušení napadených ustanovení zákona a potažmo tedy možnosti otevřeného přístupu veřejnosti (včetně médií) k informacím o procesech s mladistvými.

Ústavní soud rozhodl v plénu dne 8. listopadu 2005 v uvedené věci tak, že návrh na zrušení příslušných ustanovení zamítá. Svůj nálezn odůvodňoval následujícím způsobem: Jak

¹²¹ §54 odst. 4 písm. b) ZSM: Předseda senátu může s přihlédnutím k osobě mladistvého a povaze a charakteru provinění rozhodnout: b) o uveřejnění pravomocného odsuzujícího rozsudku s uvedením jména, popřípadě jmen, a příjmení mladistvého, jakož i o uveřejnění jeho dalších osobních údajů, jde-li o zvláště závažné provinění a takové uveřejnění je potřebné z hlediska ochrany společnosti

¹²² Pl. ÚS 28/04 [Nález, 20/2006 Sb.]

ustanovení čl. 38 odst. 2 Listiny, tak čl. 17 odst. 1 nezakládají neomezená práva na projednávání věci, resp. na informace. V obou případech je ponecháno na zákonodárci, do jaké míry právo na veřejné projednání věci či právo na informace zákonem omezi. Vzhledem k tomu, že řada ustanovení Listiny spolu souvisí, je třeba je vykládat společně, systémově i vzájemně subordinačně, čímž je svoboda zákonodárce Listinou přesně a přísně regulována.¹²³ Ústavní soud ve svém odůvodnění dále připomínal, že výchovnou činnost soudu není nutně ani možné vždy spojovat s identifikací pachatele. Podstatnějšími informacemi pro výchovu k úctě k právům a spravedlnosti jsou podle něj informace, týkající se skutkových zjištění a jejich právního posouzení, které lze i za účinnosti napadených ustanovení získat při veřejném vyhlášení rozsudku a které lze bez jakéhokoli věcného omezení svobodně projevit a šířit. Ústavní soud také proklamoval, že *negativa v omezení svobody projevu ve prospěch dané modifikace práva na soukromí se nejeví být významná ve srovnání s pozitivy danými v perspektivě působení zákona při utlumování kariér mladistvých delikventů*. Ústavní soud pak uzavírá, že zákon o soudnictví ve věcech mládeže je důsledně podřízen zájmům mladistvých. Podle něj tak činí s ohledem na věk a rozumovou vyspělost mladistvých. Tato východiska se ve snaze minimalizovat stigmatizaci mladistvých z probíhajícího řízení promítají právě do ustanovení § 54 ZSM. Soud ochrany ústavnosti navíc dospěl k názoru, že napadené ustanovení je konformní i s čl. 6 odst. 1 Úmluvy, který umožňuje vyloučit veřejnost po dobu celého nebo části procesu, když to vyžadují zájmy nezletilých. Posoudil též napadená ustanovení z hlediska proporcionality vztahu mezi zájmem na ochranu soukromí trestně stíhaných mladistvých na straně jedné a právem na informace na straně druhé a dospěl přitom k závěru, že zákonodárce z mezí daných Listinou nevybočil.

Ústavní soud zamítl návrh na zrušení ustanovení ZSM ohledně zveřejňování informací z procesů s mladistvými. Vstříc vyšli veřejnosti o několik měsíců později samotní zákonodárci, kteří upraveným zněním § 54 dali soudům možnost rozhodnout o rozšíření práva na svobodu projevu v některých případech závažných provinění. Na okraj nutno podotknout, že zákon možná obecně podceňuje vliv sdělování informací mimo prostřednictví hromadných sdělovacích prostředků, kteréžto ovšem z pochopitelných důvodů pojímat nemůže. Zjednodušeně řečeno, v menších obcích se podrobné informace o mladistvém pachateli k nezanedbatelnému okruhu zaujaté veřejnosti stejně dostanou formou interpersonální komunikace a konečně mohou ovlivnit budoucí život i nevinného mladistvého obviněného

¹²³ op. cit. náleží Pl. ÚS 28/04

z provinění. Tuto skutečnost však nevyřeší zákon o soudnictví ve věcech mládeže, ale pouze pečlivá práce orgánů činných v trestním řízení.

4.5. Poskytování informací o trestním řízení a zveřejňování informací o osobách majících na něm účast

Vládní návrh novely zákona o trestním řízení soudním z 11. února 2008, který by měl nabýt účinnosti 1. července 2008, počítá s novými omezeními zveřejňování informací orgány činnými v trestním řízení. Tato omezení se týkají převážně informací o osobách poškozených trestnou činností anebo o osobách blízkých těmto osobám. V souladu s trendem soustředit se pozorněji na práva poškozených vyvstala potřeba více chránit osobnost a soukromí oběti trestného činu, jíž je zapotřebí zvláště chránit vzhledem k jejímu věku nebo povaze spáchaného činu a která je mnohdy sekundárně viktimizována nešetrným způsobem medializace případu, kdy jsou uváděny detailní informace týkající se osoby oběti, její rodiny a soukromí. Oběť trestného činu se tak musí vyrovnávat nejen s následky trestného činu, ale i s nepříznivými dopady zvýšeného zájmu veřejnosti o "její kauzu", přičemž může dojít k dalšímu poškozování oběti.

Pokud tato novela vstoupí v platnost nebudou moci napříště orgány činné v trestním řízení zveřejnit informace obsahující osobní údaje poškozeného nebo osob jemu blízkých, nebo jiné údaje, jejichž zveřejnění by narušilo soukromí těchto osob, pouze v rozsahu nezbytném pro dosažení účelu trestního řízení. Osoby, kterým byly orgány činnými v trestním řízení poskytnuty informace o poškozeném nebo osobách jemu blízkých pro účely trestního řízení nebo k výkonu práv nebo plnění povinností stanovených právními předpisy, je nesmějí nikomu dále poskytnout, pokud jejich poskytnutí není nutné k uvedeným účelům. O tom musejí být tyto osoby poučeny.¹²⁴ Speciální ochrana je namířena na osoby mladší 18 let a na poškozené konkrétních trestných činů. Novela by měla stanovit, že nikdo nesmí v souvislosti s trestným činem spáchaným na poškozeném jakýmkoli způsobem zveřejnit vyobrazení poškozeného, který je osobou mladší 18 let, ani žádnou informaci, ve které je uvedeno jméno, popřípadě jména, a příjmení takového poškozeného, nebo která obsahuje jiné údaje, které by umožnily tohoto poškozeného identifikovat. Ve stejném rozsahu se zákaz zveřejnění vztahuje i na poškozeného, vůči němuž byl spáchán trestný čin kuplířství podle § 204 trestního zákona, trestný čin šíření pornografie podle § 205 trestního zákona nebo některý z trestných činů proti rodině a mládeži, trestných činů proti životu a zdraví nebo trestných činů proti svobodě a

¹²⁴ Sněmovní tisk 443/0; vládní návrh novely zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, navrhované znění nově vloženého ustanovení § 8b odst. 1, 2

lidské důstojnosti.¹²⁵ Obecný zákaz zveřejnit v souvislosti s trestným činem spáchaným na poškozeném jakýmkoli způsobem (ve veřejných sdělovacích prostředcích i jinak) vyobrazení nezletilého poškozeného nebo poškozeného, vůči němuž byl spáchán některý z trestných činu směřujících proti jeho osobě nebo osobním právům, informací, ve které je uvedeno jméno nebo příjmení poškozeného, nebo jiné údaje, které by umožnily poškozeného identifikovat.

Novela navrhuje do zákona o ochraně osobních údajů se v souladu se zásadami správního trestání zařadit nový přestupek postihující fyzickou osobu a správní delikt postihující právnickou nebo podnikající fyzickou osobu, která poruší zákaz zveřejnění osobních údajů stanovený zvláštním zákonem. Takovým zákonem je v současné době trestní řád ve znění této novely (navrhovaný § 8b) a zákon č. 218 2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, který stanoví zákaz zveřejňovat jméno a příjmení nebo jiné údaje o mladistvém pachateli nebo dítěti mladším 15 let, které spáchalo čin jinak trestný, které umožňují jeho identifikaci.

Postihována je v souladu s judikatorním vymezením pojmu "zveřejnění" jak osoba, která informaci poskytne jiné osobě za účelem její publikace či medializace (poskytne je novináři či reportérovi) nebo za účelem jiného zpřístupnění veřejnosti (např. na webových stránkách nebo formou letáků), tak i osoba, která získané informace publikuje, medializuje či jinak přímo zpřístupní veřejnosti.¹²⁶

Sankcí, kterou bude možné uložit za porušení zákazu zveřejnění, je pokuta do výše 1 milionu korun, a to jak pro fyzické osoby za přestupek, tak pro právnické za správní delikt. Výše pokuty odráží potřebu zabránit zveřejnění určitých atraktivních informací o poškozeném, mladistvém pachateli či dítěti mladším 15 let, jež spáchalo čin jinak trestný (např. "atraktivní záběry z místa činu"), jejichž zveřejnění může produkovat značný zisk a vést k sekundární viktimizaci poškozeného nebo stigmatizaci pachatele.¹²⁷

¹²⁵ Navrhované znění vloženého ustanovení §8b odst. 3. Zákaz uvedený ve větě první a druhé tohoto ustanovení by neplatil, pokud se zveřejněním poškozený výslovně a prokazatelně souhlasí. Je-li poškozeným osoba mladší 18 let, musí se zveřejněním souhlasit také její zákonný zástupce

¹²⁶ Zveřejněním lze rozumět zpřístupnění osobních údajů obvykle předem neurčenému okruhu příjemců, zejména prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků, veřejně přístupných počítačových sítí, veřejným vyhlášením, uvedením ve veřejném seznamu, veřejném registru nebo umístěním na veřejně přístupném místě

¹²⁷ Navrhované znění § 44a zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, 1) Fyzická osoba se dopustí přestupku tím, že poruší zákaz zveřejnění osobních údajů stanovený jiným právním předpisem. 2) Za přestupek podle odstavce 1 lze uložit pokutu do 1 000 000 Kč. Navrhované znění § 45a zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, 1) Právnická osoba nebo podnikající fyzická osoba se dopustí správního deliktu tím, že poruší zákaz zveřejnění osobních údajů stanovený jiným právním předpisem. 2) Za správní delikt podle odstavce 1 se uloží pokuta do 1 000 000 Kč

Tato navrhovaná úprava by tedy mohla sankčně postihnout jak orgán činný v trestním řízení, který informace vynese například z policejního spisu ke sdělovacím prostředkům, tak redaktora nebo dokonce vydavatele média, který ji zveřejní.

5. ODPOSLECHY A ZÁZNAM TELEKOMUNIKAČNÍHO PROVOZU

5.1. Zákonné předpoklady

Účelem trestního řádu je upravit postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni (§ 1 odst. 1 trestního řádu). V zájmu úspěšného naplnění takto vymezeného účelu trestního řízení je nutné k jeho provedení též zabezpečit přítomnost potřebných osob a opatřit potřebné věci. Nežádá se tak děje procesními úkony, kterými se významně zasahuje do občanských práv a svobod garantovaných Ústavou a Listinou základních práv a svobod.¹²⁸ To platí i v případě odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu. Tento procesní úkon upravuje trestní řád v § 88 a § 88a, je zde zařazen jako oddíl šestý hlavy páté struktury trestního řádu mezi institut zajištění osob, věcí a jiných majetkových hodnot. Pohřichu se však v poslední době odposlechy staly také nevyčerpatelným zdrojem informací pro média. Přičemž zveřejňování obsahu odposlechů v průběhu probíhajícího trestního řízení je zjevně protizákonné. Pro diváky, posluchače a čtenáře však o to vděčnější. Novináři omlouvají své počínání veřejným zájmem, ten je však v drtivě většině velice těžko obhajitelný.

Demokratická společnost institutem odposlechů připouští zásah do ústavně zaručených práv a svobod jako akt sebeobrany, a to jen v případech akutního ohrožení celospolečenských zájmů odůvodněných podezřením ze spáchání vážných, předem vymezených trestných činů, směřujících proti bezpečnosti společnosti i jednotlivce. Tento zásah tak nemá místo tam, kde tyto zájmy zůstávají nedotčeny, ať již proto, že stupeň podezření není dostatečný, nebo že inkriminovaný skutek lze objasnit jinak. Na odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu se však podílí či s takto získanými informacemi přichází do styku více osob (policejní orgán, jeho technický a administrativní personál, administrativní pracovníci na soudě...). Proto by nebylo vhodné ztrácet ze zřetele, že zájmy, o nichž je řeč, jsou potenciálně ohroženy indiskrecí, kterou přirozeně nelze nikdy vyloučit.¹²⁹ V nejobecnější rovině mohou informace o trestním řízení uniknout od orgánů činných v trestním řízení, tedy od policejního orgánu, státního zástupce, od jejich spolupracovníků (jiných orgánů činných v trestním řízení, kteří jsou oficiálně na poradě, či neoficiálně v pracovním kontaktu seznámeni s obsahem spisu), od zapisovatelek a jiných administrativních pracovníků a pracovníc, od tiskových

¹²⁸ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 4. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2006, str. 269

¹²⁹ Ševčík, V.: Právo a ústavnost v České republice, Eurolex Bohemia, Praha 2002, str. 286

mluvěcích těchto orgánů, od jejich nadřízených nebo od orgánů. Možnosti, kudy může informace, která nemá být zveřejněna, protéci na veřejnost, je velké množství.

Podrobný rozbor možnosti nařízení a použití odposlechů v trestních věcech a případu jeho použití v médiích by měl poukázat na další a velice častý prohřešek, kterého se média ve vztahu k trestnímu řízení dopouštějí.

5.1.1. Podmínky nařízení odposlechu

Odposlech a záznam telekomunikačního provozu jsou významným zásahem do osobních práv občana zaručených Ústavou, Listinou základních práv a svobod či Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod. Úmluva upravuje ochranu nedotknutelnosti osoby podrobně v čl. 5. Podle čl. 4 Ústavy České republiky základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci. Podle čl. 7 odst. 1 Listiny nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena. Omezena může být pouze v případech stanovených zákonem. Vzhledem k tomu, že zde dochází k zásahu do ústavně zaručených práv a svobod, je nemožné i obecné použití analogie práva, kterým by se přípustnost odposlechů rozšiřovala. Podle čl. 13 Listiny nikdo nesmí porušit listovní tajemství ani tajemství jiných písemností a záznamů, ať již uchovávaných v soukromí nebo zasílaných poštou nebo jiným způsobem, s výjimkou případů a způsobem, které stanoví zákon. Stejně se zaručuje tajemství zpráv podávaných telefonem, telegrafem nebo jiným podobným zařízením.

Zákonnou úpravu použití odposlechu a možnosti záznamu telekomunikačního provozu obsahuje §88 trestního řádu, kde je stanoveno, že možnost odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu je přípustná, jestliže je vedeno trestní řízení pro zvlášť závažný úmyslný trestný čin nebo pro jiný úmyslný trestný čin k jehož stíhání zavazuje vyhlášená mezinárodní smlouva.¹³⁰ Zvlášť závažné trestné činy jsou přitom trestné činy vyjmenované v §62 trestního zákona – mezi které patří např. vlastizrada, teroristický útok, sabotáž, vražda či loupež, znásilnění nebo pohlavní zneužívání v kvalifikovaných skutkových podstatách - a trestné činy, za něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí sazby nejméně osm let.¹³¹ Trestné činy, k jejichž stíhání zavazuje mezinárodní smlouva, jsou např. trestné

¹³⁰ §41 odst. 2 trestního zákona: Zvlášť závažnými trestnými činy jsou trestné činy uvedené v § 62 a ty úmyslné trestné činy, na něž tento zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně osm let

¹³¹ Část zvlášť závažných trestných činů je jmenovitě uvedena v §62 odst. 1 trestního zákona, který upravuje zpřísněné podmínky možnosti podmíněného propuštění pro pachatele těchto trestných činů: Osoba odsouzená za trestný čin vlastizrady (§ 91), rozvracení republiky (§ 92), teroru (§ 93), teroristického útoku (§ 95), záškodnictví (§ 96), sabotáže (§ 97), vyzvědačství (§ 105), válečné zrady (§ 114), nedovoleného překročení státní hranice podle § 171b odst. 3, obecného ohrožení podle § 179 odst. 2, 3, ohrožení bezpečnosti vzdušného dopravního prostředku a civilního plavidla podle § 180a, zavlčení vzdušného dopravního prostředku do ciziny podle § 180c odst. 2, nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187 odst. 4, vraždy (§ 219), obchodování s lidmi podle § 232a odst. 3, 4, loupeže podle § 234 odst. 2, 3, bráni rukojmí podle

činy uvedené v Úmluvě o omezení výroby a úpravě distribuce omamných látek (č. 173/1993 Sb.) nebo v prvním článku Evropská úmluvy a potlačování terorismu č. 552/1992 Sb. Kde jsou zmíněny například trestné činy zahrnující použití bomb, granátů, raket, automatických střelných zbraní nebo dopisů a balíků s výbušnou náplní, pokud jejich použití představuje ohrožení osob či pokusy o spáchání takovýchto činů nebo pomoc při jejich páchaní a přípravě.¹³²

Možnost nařízení odposlechu byla rozšířena novelou trestního řádu z roku 1993. Původní znění *po zahájení trestního stíhání* bylo změněno na nynější *je-li vedeno trestní řízení*. Dospělo se tedy k situaci, kdy je možno nařídit odposlech jako neodkladný úkon ještě před zahájením trestního stíhání, tedy před sdělením obvinění.

Soudní příkaz k odposlechu a k záznamu telekomunikačního provozu musí být písemný a odůvodněný. Z toho vyplývá, že musí být vydán ve vztahu k určité osobě, proti níž se již trestní stíhání pro uvedené trestné činy vede, nebo vůči níž je důvodné podezření, že se takových trestných činů dopustila. Pokud je řízení vedeno pouze na základě důvodného podezření, musí být v odůvodnění vyloženo, o jaké indicie se takový závěr opírá. Pouhé trestní oznámení samo o sobě, není-li doloženo důvodnými indiciemi, nepostačuje k nařízení odposlechů. Takový příkaz může být vydán jen v řádně zahájeném trestním řízení pro zákonem kvalifikovanou trestnou činnost, musí být individualizován ve vztahu ke konkrétní osobě, která je uživatelem telefonní stanice. Pokud tato skutečnost nevyplývá ze zjištění, že se jedná o majitele telefonní stanice, musí být zdůvodněno, na základě jakých zjištění je dovozováno, že ji má v držení a že ji skutečně používá, nebo ji v podstatné míře používal v minulosti a že tak bude s velkou pravděpodobností činit i v budoucnu. Příkaz musí též, alespoň v minimální míře uvést, jaké skutečnosti významné pro trestní řízení mají být takto zjištěny, a z čeho je to vyvozováno.¹³³ Příkaz k odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu nemá povahu usnesení, a proto proti němu není přípustná stížnost. O tom, že byl vydán příkaz k odposlechu, se nedozví obviněný ani jeho obhájce.

§ 234a odst. 3, znásilnění podle § 241 odst. 3, 4, pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 3, 4, krádeže podle § 247 odst. 4, zpronevěry podle § 248 odst. 4, podvodu podle § 250 odst. 4, pojistného podvodu podle § 250a odst. 5, úvěrového podvodu podle § 250b odst. 5, genocidia (§ 259), nebo perzekuce obyvatelstva podle § 263a odst. 3, trestný čin proti míru podle § 1 zákona č. 165/1950 Sb., na ochranu míru, jakož i zvlášť nebezpečný recidivista nebo osoba odsouzená k výjimečnému trestu odnětí svobody (§ 29 odst. 2) mohou být podmíněně propuštěni až po výkonu dvou třetin uloženého trestu odnětí svobody

¹³² Evropská úmluva o potlačování terorismu č. 552/1992 Sb., čl. 1, písm. e). f)

¹³³ II. ÚS 615/06 [náleží ÚS ze dne 23.5.2007]; In.: Soudní rozhledy 9/2007, str. 338

5.1.2. Nepřípustnost odposlechu

Pokud jsou splněny podmínky první části ustanovení odst. 1 §88 trestního řádu, jde o absolutní možnost narušení ústavně zaručených práv občana ze zákona. Jedinou výjimku z této absolutní možnosti uvádí druhá část uvedeného ustanovení. Provádění odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu mezi obviněným a jeho obhájcem je nepřipustné. Dokonce je zde zákonně pamatováno i na možnost, že při provádění odposlechu začne obviněný komunikovat se svým obhájcem a tato komunikace zůstává nahrávána. Zjistí-li policejní orgán při přepisu odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu, že obviněný komunikuje se svým obhájcem, je povinen přepisování odposlechu ihned přerušit, záznam o jeho obsahu zničit a informace, které se v této souvislosti dozvěděl, nijak nepoužít. Znamená to, že pokud by informace, které z této komunikace vyplývají, použil soudce nebo státní zástupce jako důkaz, šlo by o důkaz absolutně neúčinný. Tato formulace byla do ustanovení § 88 odst. 1 trestního řádu včleněna až novelou č. 152/1995 Sb.¹³⁴

Těsně po účinnosti této novely bylo v nálezu ústavního soudu ÚS 62/95 ze dne 30. listopadu 1995¹³⁵ judikováno, že záznamy, které nedopatřením vznikly z komunikace obviněného s obhájcem, musejí být zničeny. V uvedeném případě, kterým se Ústavní soud zabýval, stěžovatelka namítala, že v její trestní věci neučinil soud prvního stupně potřebná opatření směřující k tomu, aby nebylo použito odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu mezi ní a jejím obhájcem, a tak porušil tajemství zpráv podávaných telefonem. Obecný soud odporoval, že z těchto hovorů stěžovatelky s obhájcem, respektive jejich záznamů, v rozhodnutí o vině nevycházel. Podle Ústavním soudem vyžádaných kopií protokolů bylo zjištěno, že záznam odposlechu prováděného kriminálním odborem Policie ČR skutečně obsahoval v různých dobách a v různém čase podchycenou komunikaci stěžovatelky s jejím obhájcem. Písemné záznamy obsahovaly buď resumé inkriminované komunikace nebo více méně podstatný výtah z ní nebo jen stručnou zmínku o tom, že k takovému hovoru v tu kterou dobu došlo. Ústavní soud judikoval, že tato skutečnost je nepřipustná, že pro komunikaci obhájce s jeho klientem ústavně přípustná výjimka zásahu do tajemství dopravovaných zpráv neplatí. V takovém případě je uvažovaná komunikace, jakmile to jen její průběh a psychická schopnost policejního orgánu komunikaci sledujícího dovolí, tj. jakmile takový orgán, ať již podle obsahu telefonátu nebo podle charakteru zvukového obrazu

¹³⁴ novela č. 152/1995 Sb. V § 88 odst. 1 trestního řádu se v poslední větě slovo "Použití" nahrazuje slovem "Provádění" a připojuje se tato věta: Zjistí-li policejní orgán při odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu, že obviněný komunikuje se svým obhájcem, je povinen odposlech ihned přerušit, záznam o jeho obsahu zničit a informace, které se v této souvislosti dozvěděl, nijak nepoužít

¹³⁵ III. ÚS 62/95 [Sb.n.u.US Svazek č.4 Nález č.78 str.243]

komunikujících osob zjistí o jakou komunikaci jde - z procesních hledisek probíhajícího trestního řízení - chráněna absolutně. Pokud se přesto nepodaří záznam komunikace s obhájcem okamžitě ukončit, musí být posléze zničen.

Je to pochopitelné rozhodnutí, neboť pokud by se takový obsah k soudci dostal, mohl by z něj být nevědomky vycházet při hodnocení důkazů a rozhodování o vině obviněného.

5.1.3. Provádění odposlechu

Odposlech nařizuje předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce, a to v případě, lze-li důvodně předpokládat, že jim budou zjištěny podstatné skutečnosti významné pro trestní řízení. Nařizení odposlechu bylo svěřeno do výlučné pravomoci soudce novelou v roce 1993, do doby její účinnosti mohl nařídít odposlech i prokurátor.

Důkaz záznamem o telekomunikačním provozu se provede tak, že se záznam přehraje z nosiče, na kterém byl zachycen. Je-li telekomunikační provoz veden v cizím jazyce, což je obvyklé například v případech tzv. drogové kriminality, potom se záznam přehraje za přítomnosti tlumočníka. Protokol o telekomunikačním provozu je oproti tomu listinným důkazem, který se v řízení před soudem přečte. Záznam o telekomunikačním provozu slouží jako důkaz při rozhodování o vině obviněného. Protokol o telekomunikačním provozu slouží k posouzení zákonnosti postupu při provádění odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu.¹³⁶

Příkaz předsedy senátu nebo soudce k odposlechu musí být vydán písemně a musí být odůvodněn. Současně v něm musí být stanovena doba, na jakou se odposlech nařizuje. Maximální přípustná doba je šest měsíců. Tuto lhůtu může soudce prodloužit, vždy však ne více než o dalších šest měsíců. Opis příkazu zašle soudce bezodkladně státnímu zástupci. Odposlech a záznam telekomunikačního provozu provádí pro potřeby trestního řízení příslušníci Policie ČR. Kontrolu použití odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu vykonává poslanecká sněmovna, která k tomu účelu zřizuje kontrolní orgán. Kontrolní orgán se skládá z pěti poslanců výboru určeného poslaneckou sněmovnou.¹³⁷

Právnícká nebo fyzická osoba zajišťující veřejnou komunikační síť nebo poskytující veřejně dostupnou službu elektronických komunikací je povinna na náklady žadatele zřídit a

¹³⁶ Jelínek, J. a kol.: Trestní zákon a trestní řád, 23. aktualizované vydání, Linde, Praha 2005, str. 459

¹³⁷ § 53a zákona č. 283/1991 o Policii České republiky

zabezpečit v určených bodech své sítě rozhraní pro připojení koncového telekomunikačního zařízení pro odposlech a záznam zpráv.¹³⁸

Nakládání s odposlechem a záznamem telekomunikačního provozu se realizuje ve třech fázích - 1. fáze - příprava úkonu, podání návrhu soudeci, eventuální vydání příkazu a jeho bezprostřední provedení (započítí realizace odposlechu příslušným policejním útvarem, přičemž v této fázi se s odposlechem nakládá jako s utajovanou informací, stupně utajení "Vyhrazené" nebo "Důvěrné". 2. fáze - provádění odposlechu až do jeho skončení včetně průběžného vyhodnocování jeho výsledků (i v této fázi může odposlech podléhat utajení, utajena zůstává sama o sobě skutečnost, že je prováděn). 3. fáze - konečné vyhodnocení výsledku a rozhodování o dalším postupu z hlediska jeho využitelnosti (v této fázi již většinou obsah tohoto úkonu není utajován). V první fázi nepřichází v úvahu, že by se obhajoba mohla s výsledkem úkonu podrobněji seznámit, ve druhé fázi (vyšetřování) není zcela vyloučeno, že obviněnému je předložena část záznamu k vyjádření. Ve třetí fázi, zejména bylo-li již vyšetřování uznáno za skončené a probíhá prostudování spisu podle § 166 tr. ř., má obviněný a jeho obhájce právo seznámit se s obsahem tohoto úkonu, který má sloužit jako důkaz, a vyjádřit se k němu.

5.1.4. Nařízení odposlechu bez příkazu soudce a možnosti použití odposlechu vyplývající z jiných zákonů

Bez příkazu předsedy senátu nebo soudce může orgán činný v trestním řízení nařídit odposlech a záznam telekomunikačního provozu, nebo jej provést i sám, a to i tehdy, je-li vedeno trestní řízení pro trestný čin neuvedený v odstavci 1 § 88 trestního řádu, pokud s tím účastník odposlouchávané stanice souhlasí.

Podle zákona o Policii ČR je policie oprávněna v rozsahu potřebném pro plnění konkrétního úkolu žádat z databáze účastníků veřejné telefonní služby poskytnutí informací od příslušného správce evidence nebo zpracovatele způsobem umožňujícím dálkový a nepřetržitý přístup. Policie je dále při sledování osob a věcí oprávněna žádat od právnických a fyzických osob, které zajišťují telekomunikační činnost, předávání dat souvisejících s poskytováním telekomunikační služby. Právnické a fyzické osoby, které zajišťují telekomunikační činnost, jsou povinny žádosti policie bez zbytečného odkladu vyhovět ve vyžádané formě a rozsahu.¹³⁹

¹³⁸ § 97 odst. 1 zákona č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích, v platném znění

¹³⁹ § 47a odst. 2, 3 zákona č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, v platném znění

Odposlech a záznam telekomunikačního provozu mimo podmínky stanovené trestním řádem je též možný podle zákona o Bezpečnostní informační službě (BIS). Zpravodajskou techniku může BIS použít jen po předchozím písemném povolení předsedy senátu vrchního soudu příslušného podle sídla BIS a za předpokladu, že by odhalování nebo dokumentování činností, pro něž má být použita, bylo jiným způsobem neúčinné, podstatně ztížené nebo nemožné.¹⁴⁰ Odposlech odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody je možný dle zákona č. 169/1999. Odsouzenému ve výkonu trestu je v některých odůvodněných případech umožněno komunikovat s osobou blízkou, popřípadě, v zájmu nápravy nebo v jiných odůvodněných případech, i s jinou osobou než je osoba blízká. S obsahem těchto telefonátů je Vězeňská služba oprávněna se seznamovat formou odposlechů a je jí dovoleno pořizovat jejich záznam. Platí zde ovšem několik výjimek například pro hovory odsouzeného s advokátem, s diplomatickou misí nebo konzulárním úřadem.¹⁴¹

V uvedených případech je odposlech považován za operativně pátrací metodu provedenou podle jiného předpisu než trestního řádu. Záznam o odposlechu v takových případech nelze použít v trestním řízení jako důkaz. Takový záznam má pouze operativní hodnotu a může sloužit jenom jako vodítko pro případné další šetření.

5.1.5. Použití odposlechu v jiné trestní věci

Má-li být záznam telekomunikačního provozu užit jako důkaz, je třeba k němu připojit protokol s uvedením údajů o místě, času, způsobu a obsahu provedeného záznamu, jakož i o osobě, která záznam pořídila. Ostatní záznamy je třeba označit, spolehlivě uschovat a v protokolu založeném do spisu poznamenat, kde jsou uloženy.

V jiné trestní věci, než je ta, v níž byl odposlech a záznam telekomunikačního provozu proveden, lze záznam jako důkaz užit tehdy, pokud je i v této věci vedeno trestní stíhání pro trestný čin uvedený v odst. 1 § 88 trestního řádu nebo souhlasí-li s tím účastník odposlouchávané stanice.

Následného použití záznamu odposlechu v jiné trestní věci se týká nález Ústavního soudu 6/93 ze dne 27. dubna 1994. Je v něm vysloveno, že trestní řízení je ovládáno zásadou vyhledávací a oficiality (§ 2 odst. 4 trestního řádu), za důkaz může sloužit vše, co může přispět k objasnění věci (§ 89 odst. 2 trestního řádu). Byl-li legálně získaný záznam telefonního hovoru použit v jiné trestní věci jako listinný důkaz, neznamená to ani porušení zákona, neboť ustanovení § 88 trestního řádu se na listinné důkazy nevztahuje, ani zásah do

¹⁴⁰ §9 odst. 1 zákona č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě, v platném znění

¹⁴¹ § 18 zákona č. 196/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění

základních práv podle čl. 8, 10 a 13 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.¹⁴² K použití záznamu v jiné trestní věci tedy postačí, je-li odposlech nařízen dle zákonných podmínek, tedy pro zvlášť závažný úmyslný trestný čin jako listinný důkaz. Na ten se pak podmínky ustanovení § 88 trestního řádu nevztahují. Teze, že pokud soud zákonně získaný záznam odposlechu hovorů přečte jako listinný důkaz, pak to není porušení žádného práva odsouzeného, je také uvedena a zopakována v nálezu 537/2000 ze dne 23. března 2002.¹⁴³ V případě, který předcházel tomuto nálezu byl dokonce odposlech proveden dle § 88 odst. 3, tedy se souhlasem odposlouchávaného, bez příkazu soudce. I takto získaný odposlech je tedy přípustné použít v jiné trestní věci jako listinný důkaz.

Pokud při odposlechu a záznamu nebyly zjištěny skutečnosti významné pro trestní řízení, je nutno záznamy předepsaným způsobem zničit.

5.1.6. Údaje o již uskutečněném telekomunikačním provozu

Rozsáhlá novela trestního řádu zákon č. 265/2001 Sb. významně zasáhla i do ustanovení upravujících používání odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu. Do trestního řádu byl přidán § 88a, který v prvním odstavci stanoví: *Je-li k objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení třeba zjistit údaje o uskutečněném telekomunikačním provozu, které jsou předmětem telekomunikačního tajemství anebo na něž se vztahuje ochrana osobních a zprostředkovaných dat, nařídí předseda senátu a v přípravném řízení soudce aby je právnické nebo fyzické osoby, které vykonávají telekomunikační činnost, sdělily jemu a v přípravném řízení buď státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. Příkaz k zjištění údajů o telekomunikačním provozu musí být vydán písemně a odůvodněn.*¹⁴⁴ Tuto povinnost výslovně uvádí i zákon o elektronických komunikacích, když stanoví, že právnická nebo fyzická osoba poskytující veřejně dostupnou telefonní službu je povinna na náklady žadatele poskytnout Policii České republiky na její žádost informace z databáze všech svých účastníků veřejně dostupné telefonní služby, a to ve formě a rozsahu stanoveném prováděcím právním předpisem.¹⁴⁵

Ještě těsně před účinností novely 262/2001 Sb. (účinná od 1. 1. 2002) se zabýval Ústavní soud několika případy, ve kterých stěžovatelé napadali užití údajů ze záznamu o uskutečněném telekomunikačním provozu v trestní věci. Výslovně uzákoněno však bylo toto použití až novelou 265/2001. Podstatné je, že zjišťování údajů o uskutečněném

¹⁴² II. ÚS 6/93 [Sb.n.u.US Svazek č.1 Nález č.22 str.159]

¹⁴³ Pl. ÚS 537/2000 [Sb.n.u.US Svazek č.25 Nález č.41 str.329]

¹⁴⁴ §88a zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), v platném znění

¹⁴⁵ § 97 odst. 5 zákona č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích, v platném znění

telekomunikačním provozu je možné nejenom u zvláště závažných úmyslných trestních činů nebo jiných, k jejichž stíhání zavazuje vyhlášená mezinárodní smlouva, tak jak je tomu u nařizování odposlechů, ale také u kteréhokoliv jiného trestného činu.

V jednom z případů, řešených nálezem 502/2000 ze dne 22. ledna 2001, společnost Eurotel pořídila výpis z telefonního účtu stěžovatele, ve kterém bylo uvedeno mj. číslo volané stanice, datum a čas počátku hovoru, dobu jeho trvání, označení základové stanice, která zajišťovala hovor v okamžiku spojení, a označení základové stanice, která hovor zajišťovala v momentu ukončení, přičemž tento výpis poskytla na základě bližší nespecifikované žádosti orgánům policie bez souhlasu stěžovatele. Dle názoru Ústavního soudu, který se tímto ztotožnil s rozsudkem Evropského soudu pro lidská práva ze dne 2. 8. 1984 ve věci Malone proti Spojenému království, je třeba považovat výše uvedené údaje, a zvláště pak volaná čísla, za nedílnou součást komunikace uskutečněné prostřednictvím telefonu. Soukromí každého člověka je hodno zásadní (ústavní) ochrany nejen ve vztahu k vlastním obsahu podávaných zpráv, ale i ve vztahu k výše uvedeným údajům. Lze tedy konstatovat, že čl. 13 Listiny zakládá i ochranu tajemství volaných čísel a dalších souvisejících údajů, jako je datum a čas hovoru, doba jeho trvání, v případě volání mobilním telefonem i označení základových stanic zajišťujících hovor. Současná právní úprava nezná institut poskytování či pořizování evidence telekomunikačního provozu pro účely trestního stíhání či plnění úkolů policie (či institut jinak nazvaný, ale obsahově shodný). Neznamena to však, že by příslušné státní orgány nebyly oprávněny za žádných okolností tuto evidenci pořizovat či vyžadovat. S ohledem na to, že jsou stanovena pravidla pro odposlech a záznam telekomunikačního provozu ze strany těchto orgánů, která umožňují kromě dalších údajů pořídit především obsah telefonické zprávy, je možné postupovat podle těchto pravidel i při pořizování či získávání těchto "dalších" údajů, tj. při evidování telekomunikačního provozu. Orgány činné v trestním řízení, resp. policejní orgány před zahájením trestního stíhání, jsou tedy v případě pořizování či získávání evidence telekomunikačního provozu povinny postupovat přiměřeně podle § 88 trestního řádu, a to tak, že pojem "záznam" se vztahuje také na údaje získané evidováním telekomunikačního provozu ve vztahu ke konkrétní osobě nebo osobám.¹⁴⁶

V tomto případě však orgány činné v trestním řízení nepostupovaly přiměřeně dle § 88 trestního řádu, a proto nemohly získané údaje použít jako důkaz. Ústavní soud tak konstatoval, že předmětný důkaz byl pro účely trestního řízení pořízen protiprávně, v důsledku čehož je zařazení takového důkazu do spisu a jeho provádění nejen nezákonné, ale i

¹⁴⁶ II. ÚS 502/2000 [Sb.n.u.US Svazek č.21 Nález č.11 str.83]

ústavně zcela nepřipustné. Obecné soudy tedy zásadním způsobem pochybily, když připustily, že evidence telekomunikačního provozu byla do spisu nejen zařazena, ale také jím jako důkaz provedena a následně v jejich rozhodnutích hodnocena. Obdobný závěr formuloval Ústavní soud v nálezu IV. ÚS 78/01.¹⁴⁷

Výslovné zmocnění směrem k orgánům činných v trestním řízení k používání záznamu telekomunikačního provozu dle ustanovení §88 trestního řádu pak vyplývá z nálezu IV. ÚS 536/2000, v němž je judikováno, že orgány činné v trestním řízení, resp. policejní orgány před zahájením trestního stíhání, jsou v případech pořizování či získávání evidence telekomunikačního provozu povinny postupovat přiměřeně podle § 88 trestního řádu s tím, že pojem "záznam" se vztahuje také na údaje získané evidováním telekomunikačního provozu ve vztahu ke konkrétní osobě nebo osobám.¹⁴⁸ Ústavní soud ve všech zmíněných nálezech volal po uzákonění tohoto postupu do trestního řádu, což bylo učiněno již zmiňovaným zákonem č. 265/2001 o změně trestního řádu a některých dalších zákonů.

Nařízení předsedy senátu (soudce) ke zjištění údajů o telekomunikačním provozu má formu písemného a odůvodněného příkazu, tedy jde o rozhodnutí sui generis, proti němuž není přípustný opravný prostředek. Ačkoli to v ustanovení § 88a není výslovně uvedeno, tak ze znění § 26 trestního řádu lze dovodit, že v přípravném řízení je vydání příkazu soudcem podmíněno návrhem státního zástupce. Bez takového návrhu není založena kompetence soudce k provádění úkonů v přípravném řízení. Požadované údaje o uskutečnění telekomunikačního provozu musí být přesně uvedeny v tomto příkazu. Lze požadovat například seznam příchozích a odchozích hovorů, použitý druh služby, datum, čas, dobu trvání komunikace, místo připojení, místo, odkud bylo voláno. Zpráva o uskutečnění telekomunikačního provozu, kterou vypracuje povinný subjekt, tedy držitel licence, je listinným důkazem, který se před soudem přečte.¹⁴⁹

5.2. Neoprávněné zveřejnění odposlechů v médiích

Výše podrobně popsany institut zákonné možnosti poříditi odposlech a získati záznam telekomunikačního provozu je míněn striktně uzavřeně pro trestní řízení. Údaje získané touto cestou by podle dikce zákona neměly opustit vyšetřovací spisy a místnosti jednacích síní. Relevantní údaje důležité pro rozhodnutí by se na veřejnost měly dostat jedině po pravomocném vynesení (odsuzujícího) rozsudku. To bylo úmyslem zákonodárce. Díky některým médiím však spíše platí pozměněné úslovi „odposlechy = věc veřejná“. Přepisy

¹⁴⁷ IV. ÚS 78/01 [Sb.n.u.ÚS Svazek č.23 Nález č.123 str.197]

¹⁴⁸ IV. ÚS 536/2000 [Sb.n.u.ÚS Svazek č.21 Nález č.29 str.251]

¹⁴⁹ Jelínek, J. a kol.: Trestní zákon a trestní řád, 23. aktualizované vydání, Linde, Praha 2005, str. 460 an.

odposlechů v tištěných médiích, či dokonce jejich přehrávání v médiích audiovizuálních přestává být výjimkou.

Kde všude může dojít k úniku odposlechu a jak je možné unik trestat? Odposlechy mohou uniknout z policie nebo z některého ze státních zastupitelství, které na vyšetřování případu dohlíží. Často jsou soudně schválené odposlechy zaznamenány policií na CD-ROM a jako příloha vloženy do spisu. Únik je tedy možný od policie nebo z některého stupně státních zastupitelství - okresního, krajského, vrchního i nejvyššího, pokud se k nim případ dostane. Pokud z vyšetřovacího spisu uniknou informace, zpravidla zaznívá podezření, že únik informací mohl zavinit obhájce, který se je dozvěděl ze spisu. Čímž by de facto porušil povinnost vyplývající ze stavovského předpisu. Advokáti jsou dle zákona o advokacii povinni zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o nichž se dozví v souvislosti s poskytováním právních služeb. Této povinnosti nejsou zproštěni dokonce ani po vyškrtnutí ze seznamu advokátů.¹⁵⁰ Přesto jsou právě advokáti často považováni za ony procesní subjekty, které zapříčiňují úniky informací z vyšetřovacích spisů, tedy i obsahy odposlechů. Takové podezření bylo i obsahem zprávy Nejvyššího státního zastupitelství o úniku informací z odposlechů, kterou se v polovině roku 2006 zabývala vláda na programu svého zasedání. Podezření podle zprávy Nejvyššího státního zastupitelství a Policie ČR vyplývá ze skutečnosti, že přeepsané telefonní hovory, které policie považovala za klíčové pro vyšetření případu, jsou založeny ve vyšetřovacím spise, do kterého mohou nahlížet obžalovaný i jeho advokát. Ve spise bývá ale také založeno CD se všemi kompletními nahrávkami, které policisté pořídili. Obhájce má právo také na kopii disku. Tehdejší ministr vnitra František Bublan navrhoval, aby se obhájci mohli seznamovat se záznamy pouze u policie a ztratili by možnost si je odnést. Navíc by mohli získat pouze záznamy týkající se jejich klienta, nikoli kompletní záznamy jako dosud.

Nerealizovaný nápad ministra vnitra a výsledky tehdejšího vládního zasedání vzedmuli vlnu nevole ze strany zástupců Advokátní komory, stavovští zástupci obhájců se proti takto mířeným obviněním ostře vystoupili oficiálním stanoviskem. *Ve zprávě z jednání vlády jsou navrhovaná opatření, která navozují dojem, že za úniky odposlechů jsou odpovědní především advokáti. Česká advokátní komora se vůči takovým závěrům ohrazuje. Přístup státních orgánů, k problematice úniků odposlechů považuje za hrubě zavádějící, alibistický a neodpovídající skutečnosti. Česká advokátní komora považuje za svou povinnost připomenout, že obsahy prakticky všech medializovaných odposlechů pronikly na veřejnost*

¹⁵⁰ § 21 odst. 1 a 8 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, v platném znění

v době, kdy ještě nebylo zahájeno trestní stíhání, respektive v té fázi přípravného řízení, kdy advokáti neměli k předmětným spisům přístup.¹⁵¹ Na obranu svých kolegu vyrazili v polemice i samotní advokáti. Např. Vantuch, který se problematikou odposlechu dlouhodobě zabývá, opakuje argument, že většina úniku vznikla v době, kdy nebylo zahájeno trestní stíhání, tedy zatím nebyla žádná osoba obviněna a tudíž ani nemohla mít obhájce, který by případně mohl získat přístup k informacím. *Zpráva vlády i publikované vyjádření tehdejšího ministra vnitra vzbudily u veřejnosti mylný dojem, že za úniky jsou odpovědní především advokáti. Přitom však byly zcela pomínuty skutečnosti zásadního významu. Osoba, jež byla dle § 88 odst. 2 trestního řádu až šest měsíců odposlouchávána (tato doba mohla navíc být i opakovaně prodloužena), neměla sebemenší tušení o tom, že byl soudcem povolen odposlech a že na jeho základě může dojít k zahájení trestního stíhání sdělením obvinění pro určitý trestný čin. Tak bylo vyloučeno, aby k úniku informací odposlechu telefonních hovorů došlo vinou obhájce, protože chyběla obviněná osoba, stejně jako obhájce.*¹⁵²

Jak již bylo v této práci vysloveno v kapitole zabývající se presumpcí nevinu, není bohužel neobvyklé, že se obvinění dozvědí o zahájení trestního stíhání proti vlastní osobě dříve z médií než od orgánu činného v trestním řízení. Totéž se dá říci i v případě odposlechu. Někteří z obviněných se o jeho obsahu mnohdy dozvědí nejdříve útržkovitě a zkresleně z tisku či z televizního zpravodajství a až poté se s jeho skutečným obsahem seznámí ve spise. Kdo je ale oním informátorem médií, který zapříčiňuje obrácený tok informace. Tedy nejdříve k veřejnosti, až poté k obviněnému? Jak již bylo řečeno - a ostře vytknuto i stanoviskem Advokátní komory - v některých medializovaných případech je z důvodu stavu přípravného řízení vyloučeno, aby za úniky stáli obhájci (nutno ovšem vyhradit, že se to netýká všech případů, některé konkrétní odposlechy se na veřejnost dostaly už v době, kdy bylo sděleno obvinění a v řízení již vystupoval advokát). Hlavně ze strany advokátů pak zaznívá podezření mířící na opačnou stranu. Zaznívají tvrzení, že za úniky mohou daleko spíše orgány činné v trestním (konkrétně přípravném) řízení. Tedy policejní orgán, který koná úkony ve věci a státní zástupce vykonávající dozor nad přípravným řízením. Kromě nich také jejich spolupracovníci, kteří disponovali se spisem (např. jejich nadřízení, nebo zapisovatelky a další administrativní pracovníci), kteří informacemi obsaženými ve spise disponovali buď přímo, či jakkoli zprostředkovaně a tyto informace pak byly zveřejněny ve sdělovacích prostředcích. Bývá také připomínáno, že v případě rozhodování o vazbě, ve kterém mohou

¹⁵¹ Stanovisko ČAK k navrhovaným opatřením proti úniku odposlechů, www.cak.cz, 15.6.2006

¹⁵² Vantuch, P.: Úniky informací o trestním řízení z vyšetřovacího spisu, *Bulletin advokacie*, 4 2007, str. 20

hrát odposlechy také důležitou roli, disponuje se spisem v přípravném řízení také soudce a soudní kancelář.¹⁵³

Ať už je cesta informace ze spisu na veřejnost jakákoliv, dá se bez nadsázky říci, že takovéto „uniklé“ zveřejnění v jednom sdělovacím prostředku má pro stejný dopad, jako zveřejnění na oficiální tiskové konferenci. Ověřování zdrojů není nejsilnější disciplínou dnešních novinářů, a tak si může být konzument médií jistý, že pokud se exkluzivní informace ze spisu objeví v jednom z médií, bude se lavinovitě šířit i v dalších. V některých ještě s odkazem na původního šířitele, jinde už bude bez dalšího ověřování vydávána za vlastní.

5.2.1. Odposlechy korupčního jednání fotbalových rozhodčí

Bezskrupulózní používání doslovných přepisů částí odposlechů odstartovala aféra zkorumpovaných rozhodčích v české fotbalové lize. Policejní orgány na jaře 2004 odposlouchávaly celkem čtyřiašedesát fotbalových funkcionářů, ligových rozhodčích a dalších osob kvůli podezření z korupčního jednání. Odposlechy potvrdily, že některé zápasy fotbalové ligy byly ovlivněny ze strany rozhodčích. Tito byli následně potrestáni fotbalovým svazem. Žaloba vznesla i několik obvinění z trestného činu podplácení a přijímání úplatku. Rozhodčí byli odsouzeni podmíněným trestům a k peněžitým trestům v řádech desítek tisíc korun. Nejvýraznější postava korupční aféry manažer klubu Viktoria Žižkov Ivan Horník dostal sedmiměsíční podmíněný trest odnětí svobody, peněžitý trest 900 000 korun a desetiletý zákaz činnosti v nejvyšší fotbalové soutěži.

Prakticky už od počátku aféry se dostávaly na veřejnost v médiích části odposlechnutých rozhovorů. Deník Sport dokonce v průběhu července a srpna otiskoval záznamy hovorů jako zpravodajský seriál. Jak se k odposlechům média dostala, pochopitelně uvedeno nebylo. Zdroje se skrývaly za výroky typu „objevily se další odposlechy“, „podařilo se nám získat..“, „deník Sport má k dispozici“ apod. Velice podrobnými informacemi disponoval i deník Mladá fronta Dnes¹⁵⁴ a také Právo.

Vrcholem této odposlechové kauzy bylo uvedení divadelní hry *Ivánku, kamaráde, můžeš mluvit?* kterou napsali herci Petr Čtvrtníček a Jiří Lábus a jejíž text byl vytvořen z policií získaných odposlouchávaných hovorů fotbalové funkcionáře Ivana Horníka. S touto hrou objížděli protagonisté celou republiku a předváděli ji i ve věznicích.

¹⁵³ Tamtéž, str. 22

¹⁵⁴ Například: Fotbalová korupce: sudí slibovali Horníkovi věrnost, MF Dnes, 1. 10. 2004, str. 1; Pelta v odposlechu: všechno bylo cinklý; MF Dnes 18. 05. 2005, str. 7; Třicet kilo hrušek na kříž, MF Dnes, 29. 9. 2006, str. 7;

5.2.2. Odposlechy předsedy ODS Mirka Topolánka

V médiích se těsně před parlamentními volbami, v květnu 2006, objevily přepisy odposlechnů předsedy ODS a pozdějšího premiéra Mirka Topolánka. Ten byl v roce 2004 odposloucháván, když se policie snažila vyšetřit podezření, že se jeho tajemník Marek Dalík a lobbyista Jan Večerek snažili uplatit deseti miliony korun poslance Unie svobody Zdeňka Kořistku, aby ve Sněmovně nehlasoval pro novou vládu ČSSD. Odposlechy zveřejnil internetový server aktualne.cz, který jejich kopie dostal údajně od anonyma a část zveřejnil v autentické podobě.¹⁵⁵ Redaktoři internetového deníku dokonce v článku přiznávají, že z rozhovoru není patrné, že by byl spáchán trestný čin: „*Odposlech přímo neukazuje na trestný čin korupce. Vyplývá z něj nicméně, že se špičky ODS skutečně domlouvaly na společné strategii - včetně toho, jak čelit vyšetřování, které se v kauze Kořistka rozjelo*“ Je zde tedy zjevné, že odposlech nejen, že nemohl být zveřejněn v daném období – tedy v průběhu vyšetřování – ale ze zákona by se neměl dostat na veřejnost ani po případném vynesení rozsudku v dané věci. Část odposlechnů zveřejnila i Česká televize. Vzhledem k tomu, že do parlamentních voleb chyběl v době zveřejnění rozhovorů týden, spekulovalo se o možné politické objednávce při zveřejňování hovorů předsedy nejvíce favorizované politické strany pro nadcházející volby. ODS podala ve věci trestní oznámení a vyzvala aktualne.cz, aby rozhovor z webu stáhl.

5.2.3. Odposlechy bývalého šéfa Úřadu vlády Pavla Příbyla

Ve stejném období, v jakém se dostaly na veřejnost údaje z odposlechu předsedy ODS Topolánka, byly na opět serverem aktualne.cz zveřejněny informace z vyšetřování šéfa Úřadu vlády Pavla Příbyla, při němž také došlo k nasazení odposlechnů. Server uvedl, že čerpá z dokumentů, které dostali poslanci branně-bezpečnostního výboru od šéfa Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu (ÚOOZ) Jana Kubiceho. Ten ve své zprávě obvinil státní úředníky, že se pokoušeli ovlivnit vyšetřování některých významných kauz. (např. aféry kolem biolíhu či vraždy kontroverzního podnikatele Františka Mrázka). Čtenáři se tak z policejního vyšetřování mohli dozvědět, že mezi příjemci Příbylových hovorů je nejčastěji někdejší ministr vnitra a expremiér Stanislav Gross. Na seznamu volaných ovšem figurovali i vysocí představitelé policie a policejního prezidia: „*V dokumentu pro poslance mimo jiné stojí: "Odposlechem bylo zjištěno, že Pavel Příbyl udržuje velmi častý telefonický i osobní*

¹⁵⁵ Odposlechy Topolánka jsou venku, www.aktualne.cz, 25. 5. 2006: „Já jsem off record řekl, že nejnadějnější je ten Kořistka, že ten opravdu signalizoval, že tu vládu nemusí podpořit, a proto taky jsme do toho šli.“ říká Topolánek svému asistentovi na zachyceném odposlechu.“

*kontakt s vysoce postavenými pracovníky Policejního prezidia, s funkcionáři útvaru a dalšími osobami z řad bývalých i současných politiků.*¹⁵⁶

V médií velice sledovaném případě zveřejnění tzv. Kubiceho zprávy, které dokonce podle některých vyjádření mohlo ovlivnit výsledek nadcházejících voleb do poslanecké sněmovny, nedošlo sice přímo ke zveřejnění jednotlivých částí odposlouchávaných rozhovorů, ale únikem utajené zprávy se prostřednictvím novinářů dozvěděla veřejnost souhrny informací získaných v průběhu vyšetřování nasazením odposlechnů. Zmíněné informace pak od serveru *aktualne.cz* převzala další média.¹⁵⁷

O nadužívání odposlechnů a nedostatečné ochraně před jejich úniky a následným zveřejněním svědčí i skutečnost, že pro vyšetřování úniku utajované zprávy šéfa ÚOOZ Kubiceho bylo nasazeno několik desítek dalších odposlechnů na telefony dvou novinářů, několika policistů a také dvou opozičních politiků – včetně budoucího ministra vnitra Ivana Langera. Skutečnost, že se i některé informace z těchto následných odposlechnů dostaly na veřejnost, už nemohla nikoho překvapit.

5.3. Trestání úniků odposlechnů

Za únik odposlechnů doposud nebyl nikdo trestněprávně postizen a ani obviněn. Přestože zde přicházejí do úvahy porušení hned několika skutkových podstat trestných činů. Ten, kdo odposlechy vynese, se může dopustit zneužití pravomoci veřejného činitele. A ten, kdo je pak zveřejní, by mohl být obviněn ze dvou trestných činů: porušování tajemství dopravovaných zpráv a neoprávněného nakládání s osobními údaji.

Zveřejňování obsahů odposlechnů telefonních hovorů opatřených v trestním řízení, nebo jejich přehrávání ve sdělovacích prostředcích (bez ohledu na to, zda obsah odposlechnů je z trestněprávního hlediska relevantní, či nikoli), naplňuje znaky trestného činu porušování tajemství dopravovaných zpráv podle § 240 odst. 1 písm. a) trestního zákona. Škodou ve smyslu § 240 odst. 1 tr. zákona může být i nemajetková újma, zejména poškození práv jiné fyzické osoby. Policista, státní zástupce nebo soudce, který by sdělovacím prostředkům obsahy odposlechnů nebo odposlechy poskytl, by naplnil také znaky trestného činu zneužívání pravomoci veřejného činitele, podle § 158 odst. 1 písm. a) tr. zákona, pokud by tak činil úmyslně. Pokud by se tak stalo z nedbalosti, přicházela by v úvahu jeho zodpovědnost za trestný čin maření úkolu veřejného činitele z nedbalosti.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Biolíh: spis mříí na Grossova úředníka; *www.aktualne.cz*, 27. 5. 2006

¹⁵⁷ např.: Analýza odposlechnů: Příbyl nejčastěji volal Grossovi, *www.idnes.cz*, 27. 5. 2006; Vypukla „válka policajtnů“, *Lidové noviny*, 28. 5. 2006 atd.

¹⁵⁸ Jeřábek, J. a kol.: *Trestní zákon a trestní řád*, 24. aktualizované vydání, Linde, Praha 2006, str. 283

Obdobný názor má i Ševčík,¹⁵⁹ který upozorňuje, že za současného stavu je zneužití nebo využití nepovolených odposlechem získaných informací beztrestné, a to navzdory tomu, že jde o protiprávní jednání veřejného činitele, k jehož povinnostem, nejen lege artis, náleží i respekt k ústavnímu pořádku republiky a k ochranám z něj plynoucím. Ševčík uvádí, že naznačenému závěru nasvědčuje i srovnání s obdobnou skutkovou podstatou, kde pachatelem srovnávaného trestného činu je pracovník telekomunikační služby (§ 239 TZ): ten, jestliže neoprávněně vnikne do ústavně chráněného tajemství, se dopouští trestného činu porušování tajemství dopravovaných zpráv. Není proto rozumného důvodu odlišně přistupovat k příslušníku policie, jedná-li obdobným způsobem. Dá se doplnit, že per analogiam by se podobný přístup mohl uplatňovat i proti vydavatelům novin a pracovníkům elektronických médií, kteří mají zodpovědnost za informace, které zveřejňují. To samé se týká i zavinění z nedbalosti. Je otázkou, zda vzhledem k významu a povaze ústavně zaručeného práva na tajemství listin a dopravovaných zpráv lze vystačit s kriminalizací jen úmyslných jednání. Je známo, že vážné hospodářské, společenské či jiné následky může mít i prostá, tedy z hlediska subjektivní stránky nedbalostní, indiskrece. Přistoupí-li k tomu důvodný požadavek na etickou úroveň těch, co v rámci své profese přicházejí s průlomem do tajemství dopravovaných zpráv do styku nebo jim z toho samého důvodů náleží povinnost takové tajemství chránit, a to včetně těch, kteří překročí meze své pravomoci, vzniká dostatečný důvod k vážné úvaze, zda by nebylo na místě přiměřeným způsobem postihnout i jednání kulpózní.¹⁶⁰

K této problematice lze dále uvést náleze Ústavního soudu 191/05 ze dne 13. září 2006.¹⁶¹ V uvedeném případě bylo před civilními soudy umožněno přečtení záznamu z telefonických hovorů proti vůli jednoho z účastníků. Ústavní soud připomněl, že odposlech telefonického rozhovoru je zásahem do práva na soukromí. A z toho dovodil, že zveřejnění obsahu odposlechu bez souhlasu těch, kteří komunikovali, je možné jen pro účely trestního řízení. Jiné zveřejnění je protiprávní, a to bezvýjimečně. I kdyby záznam telefonního rozhovoru měl být důkazem v civilním řízení a domáhal se ho jeden z těch, co mluvili, a který si rozhovor nahrál. Pokud s tím druhý nesouhlasí, důkaz nesmí být připuštěn.¹⁶² Jednoznačně z této formulace vyplývá nemožnost zveřejnit odposlech telefonického hovoru proti vůli

¹⁵⁹ Ševčík, V.: op. cit., str. 288

¹⁶⁰ Tamtéž, str. 289

¹⁶¹ I. ÚS 191/05 [Náleze ze dne 13. září 2006] „Jestliže soudy připustily provedení důkazu přečtením záznamu telefonických hovorů proti výslovnému nesouhlasu jednoho z účastníků hovoru, došlo tím k zásahu do jeho základního práva na ochranu tajemství zprávy podávané telefonem podle čl. 13 Listiny – a důsledně vzato i do základního práva stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny – a důkaz jako takový je třeba považovat za nepřipustný.“

¹⁶² Sokol, T.: Pohledem advokáta Tomáše Sokola, Reflex 4/2007, str. 17

účastníků ve sdělovacích prostředcích. Zvláště pak jde-li o informace, které se ani netýkají věci, pro kterou je vedeno trestní stíhání anebo pokud nebylo trestní stíhání pravomocně ukončeno.

5.4. Nezákonný odposlech advokátů

Jak bylo již výše uvedeno, § 88 trestního řádu obsahuje výjimku z přípustnosti odposlechu, pro komunikaci obviněného s obhájcem. Je stanoveno, že provádění odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu mezi obhájcem a obviněným je nepřipustné. Zjistí-li policejní orgán při odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu, že obviněný komunikuje se svým obhájcem, je povinen odposlech ihned přerušit, záznam o jeho obsahu zničit a informace, které se v této souvislosti dozvěděl, nijak nepoužít. V této věci upozorňuje Vantuch,¹⁶³ že v souvislosti s vyšetřováním různých osob dochází k množím se odposlechům telefonních hovorů advokátů. *„Soudy zcela benevolentně takové odposlechy povolují, a to dokonce v případech, kdy je nakonec věc odložena nebo trestní stíhání zastaveno. Odposlouchávat telefony advokáta, který poskytuje právní služby řadě klientů, s nimiž nutně projednává jejich záležitosti i po telefonu, je nezákonné, a proto nepřipustné. To samozřejmě neplatí absolutně, tzn. pro případy zjevně deliktního jednání ze strany advokáta.“*

Z technického hlediska by se mohlo jevit, že nic nebrání policejnímu orgánu odposlech telefonního rozhovoru obviněného s obhájcem po několika sekundách přerušit. Skutečnost je však odlišná. V praxi totiž odposlech určité telefonní stanice obviněného vesměs nezabezpečuje konkrétní policejní orgán, ale častěji se užívá speciální technické automatické zařízení, které zapne odposlech na odposlouchávané stanici obviněného na počátku rozhovoru, když se obviněný telefonem spojí s jinou osobou, a vypne se po skončení telefonátu. Automatické nahrávací zařízení však není schopno zjistit, zda jedním z účastníků telefonního rozhovoru je obhájce. Proto je nahrán celý rozhovor, který si musí následně policejní orgán přehrát a teprve z jeho obsahu zjistí, že obviněný komunikuje se svým obhájcem. Použití automatického nahrávacího zařízení znemožňuje, aby záznam telekomunikačního provozu byl ihned přerušen, pokud obviněný komunikuje se svým obhájcem. To je v rozporu s ustanovením § 88 odst. 1 věta třetí trestního řádu. Zákonodárce chtěl předcházet tomu, aby v praxi byl zaznamenán celý rozhovor mezi obviněným a obhájcem, a proto nařídil jeho přerušení již „při odposlechu“, tedy v jeho průběhu, ihned poté, co policejní orgán provádějící odposlech zjistí, že obviněný komunikuje se svým obhájcem.

¹⁶³ Vantuch, P.: Nezákonný odposlech advokáta, Bulletin advokacie, 3/2008, str. 17

Pokud k přerušení nahrávání telefonátu mezi obhájcem a obviněným v průběhu jejich rozhovoru nedojde, jedná se o porušení zákona.

Příkladem dosvědčujícím protiústavnost takového postupu, potvrzenou i nálezem ústavního soudu, byla před nedávnem kauza advokáta Jaroslava Čapka, ten zastupoval Františka Oldřicha Kinského ve sporech o rodový majetek. Kriminalisté sledovali pracovní linku i mobilní telefon advokáta Čapka po tři měsíce v roce 2004. Právnicka podezírali, že se spolu se svým klientem dopustil podvodu při soudním sporu o navrácení majetku rodu Kinských. Sledování telefonního provozu Čapkovy kanceláře povolil Okresní soud pro Prahu-východ pro prověření podezření ze spáchání trestného činu podvodu podle § 250 odst. 1 a 4 TrZ, které bylo spatřováno v tom, že advokát Čapek v občanskoprávních žalobách úmyslně zamlčoval nebo uváděl neúplně známé podstatné skutečnosti, čímž se měl snažit uvést státní orgány v omyl nebo využít jejich omylu a tím neoprávněně získat majetek jiných osob ve prospěch svého klienta. Čapek se o odposlechu dozvěděl pouze náhodou, poté se ústavní stížností domáhal zrušení povolení odposlechu. Ústavní soud ve svém nálezu II. ÚS 789/2006¹⁶⁴ uvedl, že české právo sledování hovorů mezi advokátem a jeho klientem neumožňuje, že z hlediska ústavně chráněných základních práv je nepřípustné, aby zahájení úkonů k objasňování a prověřování skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin podle § 158 odst. 3 trestního řádu, např. ve formě odposlechů, bylo zneužíváno jako prostředku k teprve dodatečnému opatřování podkladů pro tento postup, tj. samotné důvodnosti podezření. Tímto verdiktem Ústavního soudu bylo povolení na sledování telefonních hovorů zrušeno. Policisté navíc museli zničit pořízené písemné záznamy.

V praxi se obhajobě obviněných věnuje pouze určité procento advokátů. Většina advokátů se zabývá občanskoprávní, pracovní, obchodní, správní a jinou problematikou. V případech takovýchto právních služeb však nejde o komunikaci obviněného s obhájcem. Z toho pak policejní orgány a státní zástupci nezdůvodně dovozují, že pokud nejde o obhajobu obviněného obhájcem, nic nebrání nařízení odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu, nejednou i v případech, kdy nejsou splněny podmínky § 88 odst. 1 TrŘ.¹⁶⁵

¹⁶⁴ II. ÚS 789/2006, [Nález ze dne 27. září 2007] Pravidla civilního procesu ukládají účastníkům řízení povinnost vyličit pravdivě a úplně skutečnosti potřebné pro uplatnění jeho návrhu a navrhnout k tomu důkazy, a tedy není jejich povinností tvrdit skutečnosti odporující jím uplatněnému nároku, ani navrhnout důkazy v tomto směru. Stěžovatel neměl při zastupování svého klienta povinnost uvádět jím zjištěné skutečnosti, které by umožnily vyhrát spor protistraně. Pokud by stěžovatel v postavení advokáta postupoval jinak, dostal by se do rozporu se zákonem o advokacii. Podle pravidel profesionální etiky a pravidel soutěže advokátů České republiky advokát nesmí v řízení uvádět údaje, ani navrhnout důkazy, o nichž ví, že jsou nepravdivé nebo klamavé, a to ani na příkaz klienta. Porušení této povinnosti může představovat na prvním místě kárné provinění, avšak nikoliv bez dalšího trestný čin

¹⁶⁵ Vantuch, P.: Nezákonný odposlech advokáta, Bulletin advokacie, 3/2008, str. 23

Informace mezi advokátem a klientem jsou nedotknutelné od okamžiku, kdy jsou klientem či jinak sděleny advokátovi, nikoliv až od převzetí obhajoby. Pokud by tomu bylo jinak, bylo by možno odposlouchávat a pořizovat záznamy telekomunikačního provozu mezi osobou podezřelou z trestné činnosti a advokátem, což by mohlo zapříčinit oddalování doby zahájení trestního stíhání sdělením obvinění proto, aby orgány činné v přípravě řízení v rámci postupu před zahájením trestního stíhání mohly obstarat co nejvíce důkazu proti podezřelému. Stejně tak by bylo možno odposlouchávat jakékoliv jiné formy komunikace mezi advokátem a klientem. Ústavní soud v již citovaném nálezu 789/2006 výslovně uvedl, že advokát je vázán mlčenlivostí a skutečnosti významné pro trestní řízení nemůže sdělovat orgánům činným v trestním řízení, nic mu však nebrání sdělovat je při telefonické (e-mailové, faxové i jiné) komunikaci se svým klientem.

Vantuch de lege ferenda navrhuje, aby byl nálezh ústavního soudu promítnut do nové úpravy trestního řádu do znění ustanovení § 88 odst. 1, které by kromě nepřipustnosti odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu mezi obhájcem a obviněným nepřipouštělo rovněž odposlech a záznam komunikace mezi advokátem a klientem, jakožto i přerušování a následné zničení zaznamenané informace.¹⁶⁶

5.5. Zahraniční právní úprava odposlechů

V zahraničních právních úpravách mají dotčené osoby obvykle možnost dozvědět se, že byly odposlouchávány, narozdíl od dosavadní úpravy odposlechů a záznamů telekomunikačního provozu v českém právním řádu. Pečlivěji je upravena i možnost domáhat se přezkumu zákonnosti tohoto zásahu do svých základních práv a svobod. Jisté rozdíly jsou i ve stanovení trestných činů, pro které je odposlech možné povolit.

Německý trestní řád trestné činy, u nichž je odposlech povolen uvádí jmenovitě (v tzv. katalogu v úvahu přicházejících trestných činů).¹⁶⁷ Splněna musí být současně podmínka, že podezření ze spáchání takového trestného činu konkrétním pachatelem je dostatečné a naléhavé, a jestliže lze očekávat od výsledku odposlechu podstatné objasnění skutkového základu inkriminovaného trestného činu nebo zjištění dosud neznámého místa pobytu jeho pachatele. Německý trestní řád v dozoru nad telekomunikačním provozem však rozlišuje

¹⁶⁶ Tamtéž, str. 25: Návrh změny znění § 88 odst. 1 věty druhé a třetí: Provádění odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu mezi obhájcem a obviněným, stejně jako mezi advokátem a jeho klientem, je nepřipustné. Zjistí-li policejní orgán při odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu, že obviněný komunikuje se svým obhájcem, nebo advokát se svým klientem, je povinen odposlech ihned přerušit, záznam o jeho obsahu zničit a informace, které se v této souvislosti dozvěděl, nijak nepoužít.

¹⁶⁷ § 100a německého trestního řádu. Trestné činy proti demokratickému právnímu státu, proti obraně země, proti veřejnému pořádku aj.

samotný dozor a záznam odposlechu a vyžaduje - má-li být použito k důkazním účelům jeho zvukového záznamu, aby záznam spolu s odposlechem byl výslovně nařízen.¹⁶⁸ Německá právní úprava také stanoví, že o odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu musí být vyrozuměny všechny postižené osoby, a to po jejich skončení. Vyrozumění lze odeprít pouze v případě, že hrozí zmaření účelu trestního řízení, ohrožení veřejné bezpečnosti nebo třetí osoby. Dotčené osoby mají široké možnosti ochrany svých práv porušených neoprávněným zásahem do telekomunikačního tajemství. Jsou oprávněny požadovat přezkoumání odůvodněnosti odposlechu a záznamu jejich telekomunikačního provozu správním soudem, požadovat náhradu způsobené škody před civilním soudem, případně se obrátit na Spolkový ústavní soud se stížností, že došlo k porušení jejich základních práv a svobod.¹⁶⁹

Rakouská právní úprava stanoví, že po skončení odposlechu nebo záznamu telekomunikačního provozu musí být rozhodnutí, na jehož základě byl tento zásah do základních práv a svobod nařízen, doručeno jednak podezřelému a jednak majiteli odposlouchávané stanice. Osoby, jejichž hovory byly odposlouchávány a zaznamenány, mají následně právo nahlédnout do písemných přepisů telefonních hovorů, a pokud se zaznamenané hovory netýkají účelu trestního řízení nebo nepřichází v úvahu jejich použití jako důkazu, mohou se tyto osoby domáhat jejich zničení. O tomto právu musí být dotčené osoby poučeny.¹⁷⁰ Rakouská úprava připouští odposlech a záznam telekomunikačního provozu mimo případy, kdy k nim dochází s výslovným předchozím souhlasem dotčeného - jestliže vyvstalo naléhavé podezření že odposlouchávaný se dopustil trestného činu (příp. je na něm účasten jako spolupachatel nebo v jiné formě spoluúčastenství ohroženého trestem odnětí svobody buď na doživotí nebo se spodní hranicí nejméně pěti let a s horní hranicí více než deset let, vždy však za předpokladu, že jen jím lze dosáhnout objasnění rozhodných skutečností, a že odposlech a jeho záznam po předchozím souhlase radní komory nařídí vyšetřující soudce.¹⁷¹

Švýcarská právní úprava¹⁷² ukládá orgánům činným v trestním řízení, aby odposlouchávané osoby nejpozději před ukončením trestního řízení informovaly o důvodu, způsobu a době jejich sledování. Od informování může být upuštěno pouze ze zákonem stanovených důvodů, a to zejména v případě možného ohrožení bezpečnosti státu či třetích

¹⁶⁸ Ševčík, V.: Některé ústavní aspekty odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu, *Bulletin advokacie*, 6-7/1996, str. 10

¹⁶⁹ § 100a, 100b, 101 německého trestního řádu

¹⁷⁰ Rathouský, O.: Jsou odposlechy a záznamy telekomunikačního provozu podle § 88 trestního řádu ústavně konformní? *Bulletin advokacie*, 5/2007, str. 77

¹⁷¹ Ševčík, V.: Některé ústavní aspekty odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu, *Bulletin advokacie*, 6-7/1996, str. 10

¹⁷² Článek 10 švýcarského federálního zákona o sledování poštovního a telekomunikačního styku

osob, v případě boje s organizovaným zločinem apod. Osoba, proti které bylo sledování směřováno a která se domnívá, že nařízené sledování bylo v rozporu se zákonem nebo zásadou přiměřenosti, má možnost do 30 dnů od sdělení informace o jejím sledování podat stížnost. Tuto stížnost jsou oprávněny podat také osoby, které odposlouchávaný přístroj spoluužívaly. Sledované osoby mají současně právo nahlédnout do pořizovaných záznamů, které se jich týkají, a požadovat jejich vyřazení z trestního spisu.

Slovenská právní úprava¹⁷³ stanoví povinnost orgánům činným v trestním řízení, jejichž rozhodnutím se věc pravomocně skončila, aby o provedených odposleších a záznamech telekomunikačního provozu odposlouchávanou osobu, která není oprávněna nahlížet do trestního spisu, informovaly, a to ve lhůtě do tří let od pravomocného skončení trestního řízení. Informování dotčené osoby je vyloučeno jen tehdy, pokud se vede řízení o zvlášť závažném trestném činu nebo trestném činu spáchaném organizovanou skupinou, zločineckou skupinou nebo teroristickou skupinou nebo pokud se na trestném činu podílelo více osob a ve vztahu alespoň k jedné z nich nebylo trestní stíhání pravomocně skončeno anebo by poskytnutím takové informace mohl být zmařen účel trestního řízení. Poté, co se dotčená osoba dozví, že byla odposlouchávána nebo že její telekomunikační provoz byl zaznamenáván, může se ústavní stížností k Ústavnímu soudu Slovenské republiky domáhat přezkumu, zda v souvislosti s odposloucháváním a záznamy jejího telekomunikačního provozu nedošlo k neoprávněnému zásahu do jejich ústavně zaručených práv a svobod.

5.6. Návrh nové úpravy odposlechlů v trestním řádu

V souvislosti s touto prací je nezbytné zmínit, že zákonodárci připravují novelu, kterou by byl institut odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu doplněn. Cílem navrhovaného znění je snížit počet nařízených odposlechlů a zefektivnit je. Ve znění § 88 odst. 1 trestního řádu mají být upřesněny důvody, za kterých je možné odposlechl nařídit. V ustanovení je doplněno, že k odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu by mělo být přistoupeno teprve tehdy, jestliže získání skutečností důležitých pro trestní řízení není možno dosáhnout jinak nebo jen za podstatně ztížených okolností. Podtrhuje se tak jedna ze základních zásad trestního řízení uvedená v § 2 odst. 4 trestního řádu – zásada zdrženlivosti a přiměřenosti.

Změnou je i snížení doby, na kterou se odposlechl může povolit. Dle nového znění odstavce 2 § 88 trestního řádu, nesmí být v příkazu k odposlechu stanovena doba delší než čtyři měsíce. Podle navrhované znění odstavce 4 může poté na základě vyhodnocení

¹⁷³ Ustanovení § 114 zákona č. 301/2005 Zb., trestný poriadok.

dosavadního průběhu odposlechu předseda senátu a v přípravném řízení soudce dobu trvání odposlechu prodloužit, a to sice opakovaně, ale vždy na pouze dobu nejdéle čtyř měsíců.

Navrhované znění novely konkretizuje i případ, kdy se s nařízeného odposlechu nepodaří zjistit skutečnosti významné pro trestní řízení. V takovém případě je policejní orgán po souhlasu soudu a v přípravném řízení státního zástupce povinen záznamy bezodkladně zničit po třech letech od pravomocného skončení věci. Byl-li policejní orgán vyrozuměn o podání mimořádného opravného prostředku v uvedené lhůtě, zničí záznamy o odposlechu po rozhodnutí o mimořádném opravném prostředku, případně až po novém pravomocném skončení věci. Protokol o zničení záznamu o odposlechu zašle policejní orgán státnímu zástupci, jehož rozhodnutím byla věc pravomocně skončena, a v řízení před soudem předsedovi senátu prvního stupně, k založení do spisu.

Zásadnější změnou by ale bylo přidání nových ustanovení v odstavcích 8 a 9.¹⁷⁴ Jde o zcela nové ustanovení, kterým se zavádí povinnost toho orgánu činného v trestním řízení, u kterého byla věc pravomocně skončena, aby o zničení záznamu podle předchozího odstavce informoval odposlouchávanou osobu. Součástí informace musí být poučení o právu odposlouchávané osoby žádat Nejvyšší soud o přezkoumání skutečností odůvodňujících zákonnost prováděného odposlechu. Předmětem přezkumu bude tudíž dodržení všech zákonných ustanovení o nařízení odposlechu, nikoliv samotný jeho průběh a jím zjištěné skutečnosti. K informaci o prováděném odposlechu a zničení jeho záznamu bude připojena kopie příkazu k odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu. Nejvyšší soud bude zárukou, že při ingerenci do ústavních práv občana bude zasahováno jen v nejnútnejší míře a občanská práva budou maximálně šetřena. Současně Nejvyšší soud tím zajistí sjednocení rozhodovací činnosti obecných soudů. Podávání informace podle odstavce osmého je

¹⁷⁴ Navrhované změny § 88 trestního řádu: (8) Státní zástupce, jehož rozhodnutím byla věc pravomocně skončena, a v řízení před soudem předseda senátu soudu prvního stupně po pravomocném skončení věci, informuje o nařízeném odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu osobu uvedenou v odstavci 2, pokud je známa. Informace obsahuje označení soudu, který vydal příkaz k odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu, délku trvání odposlechu a datum jeho ukončení. Součástí informace je poučení o právu podat ve lhůtě 6 měsíců ode dne doručení této informace Nejvyššímu soudu návrh na přezkoumání zákonnosti příkazu k odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu. Informaci podá předseda senátu soudu prvního stupně bezodkladně po pravomocném skončení věci; státní zástupce, jehož rozhodnutím byla věc pravomocně skončena, podá informaci bezodkladně po přezkoumání jeho rozhodnutí nejvyšším státním zástupcem podle § 174a.; odst. 9: Informaci podle odstavce 8 předseda senátu nebo státní zástupce nepodá v řízení o zvláště závažném úmyslném trestném činu spáchaném organizovanou skupinou, v řízení o trestném činu spáchaném ve prospěch zločinného spolčení, v řízení o trestném činu účasti na zločinném spolčení, nebo pokud se na spáchání trestného činu podílelo více osob a ve vztahu alespoň k jedné z nich nebylo trestní řízení doposud skončeno, anebo pokud by poskytnutím takové informace mohl být zmařen účel trestního řízení včetně řízení uvedeného v odstavci 6, nebo by mohlo dojít k ohrožení bezpečnosti státu, života, zdraví, práv a svobod osob

omezeno v případech uvedených v devátém odstavci, kdy se jedná o nejzávažnější trestnou činnost nebo by poskytnutím takové informace mohl být zmařen účel trestního řízení

Zákonodárci tedy navrhovaným novým zněním ustanovení § 88 vylepšují pozici odposlouchávaného a v doplnění prvního odstavce stavi jisté záruky snížení počtu nařízených odposlechů, avšak nevyužívají příležitosti výslovně upravit zneužití odposlechů jejich nezákonným zveřejněním.

6. ZÁVĚR

Obsahem této práce byla potvrzena v úvodu vyřčená obecná hypotéza, že poměr sdělovacích prostředků a trestního řízení je poměrem konfliktu dvou zájmů, dvou ustavně zaručených práv a svobod. Na jedné straně zájmu o právo na informace a právo svobody projevu a na druhé straně zájmu o ochranu řádného a nestranného procesu. Novináři ze svého pohledu řeší hlavně možnost dostat se k co největšímu kvantu informací o jednotlivých trestních řízeních. Nehledí obvykle na to, ve kterém stadiu se trestní řízení nachází, zda-li už bylo sděleno obvinění anebo vyšetřování teprve začíná a osoba, o které ve sdělovacích prostředcích hovoří jako o domnělém pachateli, vystupuje pouze jako podezřelý. Je logické, že jednotlivá média z pohledu komerčního souboje s dalšími subjekty prahnou po co nejpodrobnější a nejaktuálnější informaci. V krátkém rozmezí mezi zjišťováním informace a jejím zveřejněním se dopouštějí mnohých pochybení, která mohou na jedné straně ovlivnit nestrannost soudu při rozhodování, ale častěji mohou ovlivnit vnímání veřejnosti směrem k osobám účastnícím se trestního řízení.

Pojmová pochybení, kterých se média dopouštějí nejčastěji, například nepřesné označování názvů zákonem stanovených trestných činů, pojmů z trestního řízení soudního, nepřesnosti v označování obviněného apod., jim s přihlédnutím k nutnému zjednodušení denního zpravodajství lze odpustit. Obdobných pochybení se sdělovací prostředky dopouštějí i v jiných oborech. Jsou dána jednak nedostatečnou specializací redaktorů na jedné straně, ale také požadavky publika na straně druhé. Veřejnost obvykle nevyžaduje od sdělovacích prostředků pregnantně přesné označování jednotlivých aspektů zprávy. Daleko horší však je, že média překračují neopomenutelné základní zásady trestního řízení a uplatňování svobody projevu.

6.1. Média a presumpce nevinny

Jak bylo výše rozebráno, je nejčastějším pochybením porušování zásady presumpce nevinny. Striktní nedodržení této maximy může v konečném důsledku velice silně ovlivnit pohled veřejnosti na osobu, která je subjektem trestního řízení. Veřejnost vnímá právní realitu často značně zkresleně. Informace o tom, že proti někomu bylo zahájeno trestní stíhání, která je publikována ve sdělovacích prostředcích, v mnoha případech vede k unáhlenému závěru o vině dotyčného, nebo alespoň o tom, že jistě je podezřelý důvodně, protože jinak by stíhání zahajováno nebylo. To vede k určité ztrátě prestiže, tedy osobní vážnosti, důstojnosti či pověsti osoby, která je takto dotčena. Pokud pak v budoucnu dojde k zastavení trestního

stíhání, ke zproštění dotčené osoby, tato skutečnost již je ve většině případů pro veřejnost nezajímavá natolik, že se o ni vůbec nezminí, anebo jen velmi okrajově způsobem, který již neupoutá takovou pozornost, jakou upoutala původní informace. Osoba, která posleze odejde z trestního řízení se zprošťujícím rozsudkem, zůstává před veřejností vinna.

V této práci byl uveden a rozebrán příklad velice hmatatelného negativního ovlivnění osudu obviněného v případě sociálního poradce Hradní stráže. Média o něm v průběhu trestního řízení několik měsíců podávala jednostranně zaměřené informace a komentovala jeho případ se zarážející jednoznačností. Veřejnost musela být zkresleným referováním o tomto případě přesvědčena o vině obžalovaného dlouho před vynesením rozsudku. Když pak pravomocný rozsudek obviněného zprostil viny, nedokázala média o tomto (pro ně) nečekaném rozuzlení srovnatelně informovat a své lajdácké počínání ani dostatečně omluvit. Tento příklad dopadů nezachování presumpce neviny, kdy se nespravedlivě obviněný kvůli mediálnímu honu na svou osobu dokonce pokusil o sebevraždu, je jistě extrémní, nicméně i další popsané případy dokazují, že média mohou nedodržením zásady presumpce neviny napáchat nezvratné škody osobám obviněným v trestním řízení.

Ve všech zkoumaných případech omlouvala média zveřejňování zapovězených informací naléhavým veřejným zájmem. Legislativní úprava trestního práva by do budoucna měla obsahovat vymezení okruhu věcí, které v případě ingerence médií spadají pod pojem veřejný zájem.

Potvrdilo se, že institut dodatečného sdělení, který je obsažen v tiskovém i mediálním zákoně, není dostatečně využíván.

6.2. Média a zásada veřejnosti

Samotný zákonný základ zásady veřejnosti, tedy že trestní věci se před soudem projednávají veřejně tak, aby se občané mohli projednávání zúčastnit a jednání sledovat a vyloučení je přípustné jen ze zákonem stanovených důvodů, médií porušován není a logicky ani být nemůže. Porušována je však část zásady veřejnosti stanovená v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže, související s uveřejňováním informací o mladistvých získaných v trestním řízení. Média v případech referování o proviněních mladistvých a o trestních řízeních v těchto věcech často zákonné podmínky – hlavně z počátku platnosti nového zákona o soudnictví ve věcech mládeže – nedodržovala. Dokonce vyrážela do boje proti omezování svobody projevu a svobody slova. V článcích o proviněních mladistvých se objevovala upozornění, že čtenářům je ze zákona upírána možnost dozvědět se o mladistvém pachateli více podrobností. Již však nebylo uvedeno, proč musejí mít čtenáři v těchto obvykle velice tragických případech veškeré

podrobnosti o osobnosti nezletilého včetně jeho podoby a ani nebylo uvedeno z jakého důvodu zákon toto podrobné zveřejňování omezuje. Diskuze na téma ochrany mravního vývoje mladistvého pachatele a snahy o omezení škodlivých dopadů prezentování jeho provinění se nenesla ve věcné rovině, ale spíše v rovině jednostranných výkřiků o omezování ústavně zaručených práv a svobod.

Postupem času, který uplynul od účinnosti zákona, se však situace začala zlepšovat a média si již odpustila hysterické výkřiky o omezování svobody projevu. V současné době je při prezentování medializovaných kriminálních případů, kterých se podle policie měli dopustit mladiství, po obvyklém vyličení okolností činu lakonicky uvedeno, že vzhledem k mladistvému věku domnělého pachatele nebude zveřejněna jeho totožnost ani podány bližší informace. Situaci značně napomohla i novela zákona o soudnictví ve věcech mládeže, který v ustanovení § 54 odst. 4 písm. b) umožňuje soudci, aby rozhodl o uveřejnění pravomocného odsuzujícího rozsudku i s uvedením jména a příjmení mladistvého, jeho dalších osobních údajů, včetně podoby a to v případech, jde-li o zvláště závažné provinění a takové uveřejnění je potřebné z hlediska ochrany společnosti. V opravdu závažných případech tak média podobu pachatele svým příjemcům nabídnout mohou. Nikdy však dříve než s uveřejněním pravomocného odsuzujícího rozsudku. Výhodou pochopitelně je, že o klasifikování provinění jako zvláště závažného rozhoduje soudce, nikoli média dle svého uvažení. Bez tohoto rozhodnutí ke zveřejnění dojít nesmí pod hrozbou sankce za přestupek na úseku soudnictví ve věcech mládeže dle zákona o přestupcích.

Správným krokem je bezesporu navrhovaná novela trestního řádu, která zpřísňuje podmínky pro zveřejňování informací o osobách poškozených trestným činem a osobách jim blízkých a zároveň v souladu se zákonem o přestupcích a zákonu na ochranu osobních údajů určuje poměrně vysokou sankční možnost směrem k informátorům i k samotným vydavatelům médií, kteří tyto povinnosti poruší.

6.3. Média a odposlechy

Média často pracují s informacemi, které jim nenáleží a které se k nim dostaly nezákonnou cestou. Počet rozhovorů, získaných z odposlechů nařízených v trestním řízení a posléze zveřejněných v médiích, roste. Postih osob, které tyto úniky zapříčiňují, však doposud nenastal. V této věci se jakoby čeká na první rozsudek soudu, který by potrestal zástupce médií z trestných činů porušování tajemství dopravovaných zpráv či neoprávněného nakládání s osobními údaji. Případně na rozsudek, který by byl namířen proti orgánu činném v trestním řízení, jenž informaci médiím předal. Není totiž důvod se domnívat, že předáním

informace získané z odposlechu nařízeného v trestním řízení, případně zveřejněním takovéto informace, není naplněna skutková podstata trestného činu. Zveřejňování obsahu odposlechu telefonních hovorů opatřených v trestním řízení nebo jejich přehrávání ve sdělovacích prostředcích naplňuje - dle více názorů - znaky trestného činu porušení tajemství dopravovaných zpráv podle § 240 odst. 1 písm. a) trestního zákona. Policejní organ, statní zástupce nebo soudce, který by sdělovacím prostředkum úmyslně sdělil obsahy odposlechu nebo odposlechy poskytl, by naplnil znaky trestného činu zneužívání pravomoci veřejného činitele. Navíc i pokud by se tak stalo z nedbalosti, přicházela by v úvahu jeho zodpovědnost za trestný čin maření úkolu veřejného činitele z nedbalosti.

Návrh novely ustanovení § 88 trestního řádu, který obsahuje zákonnou upravu nařizování a použití odposlechů, explicitně neformuluje zákaz dispozice s informacemi získanými z odposlechů. Nepřipravuje se ani případná novela trestního zákona, která by upřesnila skutkovou podstatu trestného činu porušení tajemství dopravovaných zpráv a vyslovila nutnost postihu těchto případů. Je otázkou, zda-li by to, viděno optikou přibývajících počtu obdobných zneužití odposlechů, situaci nevyřešilo.

Důsledky libovůle médií byly spatřovány v neexistenci etického kodexu, který by zavazoval redakce a jejich pracovníky. Přestože byl takovýto kodex formulován v roce 1998 při Syndikátu novinářů a přestože se k němu připojily v průběhu let některé redakce přijetím vlastního kodexu, zůstávají některé jeho zásady nenaplněny. Z tohoto pohledu by pomohl větší rozsah interních represivních opatření směrem k chybným redakcím či redaktorům.

Shrňme, že stačí nahlédnout libovolně do obsahu jakéhokoliv média a vyhledat článek s informacemi o trestním řízení a nalezneme údaje nebo informace, případně způsob jejich podání či získání, které jsou v rozporu se striktními zásadami trestního procesu. Jistě, velice podobně by mohli hovořit zástupci dalších právních odvětví a myslím, že se nebudu mýlit, když budu tvrdit, že i dalších (neprávních) oborů. Rozsah novinových článků, rozhlasových relací či televizních pořadů málokdy dává možnost věnovat se tématice zevrubně. To pochopitelně ani odborná ani laická veřejnost po médiích nikdy nebude chtít. V takovém případě by i denní zprávy musely připravovat odborníci daného oboru. Formát zprostředkování informací denním zpravodajstvím je už ze své podstaty zjednodušující. Zjednodušení by ale nikdy nemělo překročit hranici zkreslení. Majitelé médií se však ohrazují, že čtenáři (posluchači, diváci) si co největší zjednodušení přejí. A tady zjevně narážíme na největší problém současných médií v České republice (nejen) ve vztahu k trestnímu řízení.

Seznam literatury:

- Bartoň, M.: Svoboda projevu a její meze v právu České republiky. Linde, Praha 2002
- Brejcha, A.: Právo na informace a povinnost mlčenlivosti v českém právním řádu. Codex Bohemia, Praha 1998
- Císařová, D. a kol.: Trestní právo procesní, 3. aktualizované a rozšířené vydání. Linde, Praha 2004
- Filip, J.: Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva. MU Brno, Brno 2001
- Flegl, V.: Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv. CH Beck, Praha 1997
- Hvízd'ala, K.: Média a moc, Votobia, Praha 2000
- Jäger, P., Molek, P.: Svoboda projevu – Demokracie, rovnost a svoboda slova. Auditorium, Praha 2007
- Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 4. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2003
- Jelínek, J. a kol.: Trestní zákon a trestní řád, 23. aktualizované vydání. Linde, Praha 2005
- Jelínek, J. a kol.: Trestní zákon a trestní řád, 24. aktualizované vydání. Linde, Praha 2006
- Jiráček, J. a kol.: 10 let v českých médiích, Portál, Praha 2005
- Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, Svazek I., 3. aktualizované a doplněné vydání, ASPI Publishing, Praha 2002
- Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, Svazek II., 3. aktualizované a doplněné vydání, ASPI Publishing, Praha 2002
- Kunczik, M.: Základy masové komunikace, Karolinum, Praha 1995
- Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Trestní právo procesní, 2. přepracované vydání. CH Beck, Praha 2003
- Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Trestní právo procesní, 3. přepracované a doplněné vydání, CH Beck, Praha 2007
- Novotný, O. a kol.: Trestní právo hmotné, 4. přepracované vydání, ASPI Publishing, Praha 2003
- Osvaldová, B., Halada, J. a kol.: Encyklopedie praktické žurnalistiky, Libri, Praha 1999

Pavlíček, V., Hřebejk, J.: Ústava a ústavní řád České republiky, komentář 1. díl Ústavní systém, Linde, Praha 1998

Pavlíček, V. a kol.: Ústava a ústavní řád České republiky, komentář 2. díl Práva a svobody, Linde, Praha 1999

Sokol, T.: Tisk a právo, Orac, Praha 2001

Šámal, P., Baxa, J., Půry, F.: Trestní řád, komentář 1. díl, 4. vydání, CH Beck, Praha 2002

Šámal, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, CODEX, Praha 1999

Ševčík, V.: Právo a ústavnost v České republice, Eurolex Bohemia, Praha 2002

Články

Boguszak, J.: K problematice svobody projevu v právu ČR, AUC Juridica, 1-2 1996

Doležilek, J.: Právo na odpověď a na dodatečné sdělení podle nového tiskového zákona, Právní rozhledy, 10/2000

Hrušáková, M.: Ochrana soukromí mladistvých a dětí v řízení dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a publikace obrazových snímků, Trestněprávní revue, 6 2006

Hvízd'ala, K.: Nezodpovědnost médií v éře mediokracie, www.aktualne.cz

Filip, J.: Některé otázky vztahu konkretizace a omezení základních práv a svobod v ČR, Časopis pro právní vědu a praxi, 4/1997

Kučera, P.; Ptáček, M.: Vliv veřejného mínění na trestní řízení, Trestní právo, 9 2007

Kučera, P.; Ptáček, M.: Ochrana zdroje a obsahu informací novináře a trestní řízení, Trestní právo, 4/2008

Lněnička, J.: Svoboda projevu a trestní řízení, Právní praxe, 4 1995

Pithart, P.: Utopie lhovosti: O nesnesitelné lehkosti slov, AUC Juridica, 1-2 1996

Potůček, J.: Veřejně deklarované práse, Reflex, 9/2006

Potůček, J.: Doživotní úchyl, Reflex, 47/2004

Rathouský, O.: Jsou odposlechy a záznamy telekomunikačního provozu podle § 88 trestního řádu ústavně konformní? Bulletin advokacie, 5/2007

Sládeček, V.: Svoboda projevu, tolerance a tisk (tiskový ombudsman ve SWE). AUC Iuridica, 1-2 1996

Sládeček, V.: Ještě k otázce komentářů tisku o trestních věcech. Bulletin advokacie, 3 1997

Schwartz, H.: Lidská práva a trestní řízení. Právník, 1 1991

Ševčík, V.: Některé ústavní aspekty odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu. Bulletin advokacie, 6-7 1996

Válková, H.: Ochrana soukromí a osobnosti mladistvého versus právo na informace, svoboda projevu a zásada veřejnosti. Trestněprávní revue, 4 2006

Vantuch, P.: Informace o obviněném ve sdělovacích prostředcích a presumpce nevinny. Bulletin advokacie, 5 1996

Vantuch, P.: Je redakce oprávněna ještě před rozsudkem vyslovit názor na to, jak by se měl soud rozhodnout ve věci?. Bulletin advokacie, 9 1996

Vantuch, P.: Nezákonný odposlech advokáta. Bulletin advokacie, 3 2008

Vantuch, P.: Úniky informací o trestním řízení z vyšetřovacího spisu. Bulletin advokacie, 4/2007

Právní předpisy

Evropská úmluva o potlačování terorismu

Listina základních práv a svobod

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Úmluva o právech dítěte

Ústava České republiky

zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon, v platném znění

zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (Trestní řád), v platném znění

zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, v platném znění

zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, v platném znění

zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, v platném znění

zákon č. 283/1993 Sb., o Státním zastupitelství, v platném znění
zákon č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě, v platném znění
zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, v platném znění
zákon č. 196/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění
zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku, v platném znění
zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, v platném znění
zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, v platném znění
zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, v platném znění
zákon č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích, v platném znění
zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a bezpečnostní způsobilosti, v platném znění

Judikatura

II. ÚS 6/1993 [Sb.n.u.ÚS Svazek č.1 Nález č.22 str.159]
III. ÚS 62/1995 [Sb.n.u.ÚS Svazek č.4 Nález č.78 str.243]
II. ÚS 502/2000 [Sb.n.u.ÚS Svazek č.21 Nález č.11 str.83]
IV. ÚS 536/2000 [Sb.n.u.ÚS Svazek č.21 Nález č.29 str.251]
Pl. ÚS 537/2000 [Sb.n.u.ÚS Svazek č.25 Nález č.41 str.329]
IV. ÚS 78/2001 [Sb.n.u.ÚS Svazek č.23 Nález č.123 str.197]
I. ÚS 367/2003 [Sb.n.u.ÚS Svazek č.36 Nález č.57 str.605]
Pl. ÚS 28/2004 [Nález, 20/2006 Sb.]
I. ÚS 191/2005 [Nález ze dne 13. září 2006]
II. ÚS 615/2006 [Nález ze dne 23. května 2007]
II. ÚS 789/2006 [Nález ze dne 27. září 2007]

Ostatní prameny

Etický kodex Syndikátu novinářů ČR

Pohledem advokáta Tomáše Sokola. Reflex. leden – prosinec 2007

Použití operativně pátracích prostředků pro získání důkazů pro trestní řízení. sborník. 2005

Stanovisko České advokátní komory k navrhovaným opatřením proti úniku odposlechu

Internetové stránky České advokátní komory – www.cak.cz

Internetové stránky o médiích – www.louc.cz

Sledovaná média

Blesk: období leden 2006 – březen 2008

Britské listy: období leden 2006 – březen 2008

Hospodářské noviny: období leden 2006 – březen 2008

Lidové noviny: období leden 2006 – březen 2008

MF Dnes: období leden 2004 – březen 2008

Monitoring médií - <http://mfdnes.newtonit.cz>

Šíp: období leden 2006 – březen 2008

www.aktualne.cz: období leden 2006 – březen 2008

www.idnes.cz: období leden 2006 – březen 2008